

Universitetet
i Stavanger

FAKULTET FOR UTDANNINGSVITENSKAP OG HUMANIORA

MASTEROPPGAVE

Studieprogram: Historie og historiedidaktikk	Vårsemesteret, 2023 Åpen
Forfatter: Tor Kristian Ulheim (signatur forfatter)
Veileder: Peder William Chellew Roberts	
Tittel på masteroppgaven: En kamp for overlevelse? Rogaland Bonde- og Småbrukerlags selvbylde 1982-2022 Engelsk tittel: A battle for survival? Rogaland farmers and small farmers union self-image from 1982-2022	
Emneord: Norges Bonde- og Småbrukerlag, Rogaland Bonde- og småbrukerlag, landbrukshistorie, matsikkerhet, selvforsyningsgrad, småbruker, bonde	Antall ord: 41423 + vedlegg/annet: 923 Stavanger, 15.05.2023 dato/år

Forord

Jobben med denne oppgaven har vært både lærerik og interessant. Det har vært en lang og tidkrevende prosess hvor jeg har fått innsikt i sider ved norsk landbruk som jeg ikke tidligere har vært kjent med.

Her baserte det seg mye på tanker og personlige refleksjoner rundt norsk matsikkerhet, noe som etter hvert gjorde at det ble en oppgave om Rogaland Bonde- og Småbrukerlag.

Jeg vil takke de mennesker som lånte meg årsmeldinger og/ eller sende meg videre til Arbeiderbevegelsens Arkiv slik at jeg kunne få tak i de kildene som var sentrale for mitt arbeid.

Jeg vil takke min familie for all den støtten jeg har fått i sammenheng med gjennomføringen av denne oppgaven. Jeg vil takke for den hjelp og støtte de har vært i denne prosessen som har vært ny og utfordrende for meg.

Jeg vil videre takke min veileder Peder William Chellew Roberts for hans veldig mange gode samtaler, veiledningstimer og en lærdom i hvordan man skal forholde seg til en tekst av denne størrelse og krav om kvalitet.

Ordforklaringer

GATT – General agreements on tariffs and trade

WHO – World Health Organization

WTO – World Trade Organization

NHO – Næringslivets Hovedorganisasjon

EF – De Europeiske Fellesskap

EU – Europeisk Union

MUL – Minst utviklede land

U-land - Utviklingsland

I-land – Industrialiserte land

Småbrukerlaget – Her brukt som en felles betegnelse på det nasjonale og de regionale Bonde- og Småbrukerlagene

Bondelaget - Her brukt som en felles betegnelse på det nasjonale og de regionale Bondelagene

Innhold

Sammendrag	5
Abstract.....	6
1.0 Introduksjon	7
1.1 Oppgavens tema og problemstilling.....	15
1.2 Kildematerialet.	21
1.2.1 Primærkilder	22
1.2.2 Sekundærlitteraturen	26
1.3 Er ikke Norge et rikt land?	34
1.4 Informasjons kapittel: Grunnleggende.....	38
1.5 Småbrukerlag og Bondelagene.....	40
1.6 Avgrensning av Kilder.	41
2.0 Metode og Teori.....	42
2.1 Diskursanalyse og lokalhistorie	42
2.2 Metode	42
2.3 Teori.....	44
3.0 Diskusjon	46
3.1 En generell vurdering.....	46
3.2 Forandringene av årsmeldingene.....	47
3.3 Rogaland og distriktspolitikk	48
3.4 Matsikkerhet og befolkningsdebatt	51
3.5 Politisk relasjoner og debatt.....	62
3.6 Importkampen	66
3.7 Miljø og Økologi.....	83
3.8 Dyrevern og Dyr.....	91
4.0 Konklusjon	96
5.0 Kilder og Litteratur	100
5.1 Arkiv	100
5.2 Publiserte kilder: Aviser	100
5.3 Nettsteder:.....	100
5.4 Litteratur:.....	103

Sammendrag

I denne oppgaven ser jeg nærmere på årsmeldingene til Rogaland Bonde- og Småbrukerlag fra 1982 til 2022. Det som organisasjonen har skrevet i sine årsmeldinger og hvordan de situasjonene som de har vært i og befinner seg i, er reflektert i dem. Det er spørsmål som er sentrale for den norske bonden. Hvem er egentlig den norske bonden? Hvem er småbrukerne og hva skiller dem fra de andre bøndene? Hva er problemene som oppstår mellom Småbrukerlaget og Bondelaget i moderne tid? Hva er det som kommer frem i årsmeldingene til denne gruppen mennesker? Det er også en studie av en gruppe mennesker som føler seg truet i kampen for tilværelsen. Det er en studie av hvilke matprodusenter som risikerer å forsvinne og som det blir færre og færre av i samfunnet. Det er en studie av hvordan man kan bruke diskursanalyse for å se nærmere på hvordan denne gruppen legger frem sine argumenter i disse årsmeldingene.

Det er en studie av problemstillingene som kommer frem i disse årsmeldingene. Det er en studie av forandringene som skjedde fra 1982 til 2022, en tid hvor småbrukere både i Rogaland og ellers i Norge følte at det var en kamp for å beholde deres status som næringsgren og identitet. Denne studien ser nærmere på hvordan årsmeldingene forholder seg til det som er skrevet av eksperter i litteratur relatert til norsk bondehistorie og hva som skiller det som blir skrevet av Rogaland Bonde- og Småbrukerlag med andre verk.

Abstract

In this thesis, I will take a closer look at the annual reports of the Rogaland Farmers' and Small Farmers' Association from 1982 to 2022. What the organization has written in it's annual reports and how the situations that they have found and are in, are reflected in them. These are questions that are central to the Norwegian farmer. Who really is the Norwegian farmer? Who are the small farmers and what separates them from the other farmers. What are the problems that arise between the Small Farmers' Association and the Farmers' Association in modern times. What is revealed in the annual reports of this group of people? It is also a study of a group of people who feel threatened in many struggles for existence. It is a study of which food producers are at risk of disappearing and of which there are fewer and fewer in society. It is a study of how discourse analysis can be used to take a closer look at how this group presents it's arguments in these annual reports.

It is a study of the issues that emerge in these annual reports. It is a study of the changes that took place from 1982 to 2022, a time when small farmers both in Rogaland and Norway felt that they were in a fight to retain their status as an industry and identity. This study will take a closer look at how the annual reports relate to what is written by experts in literature related to Norwegian farming history and what distinguishes what is written by the Rogaland Farmers' and Small Farmers' Association from other works.

1.0 Introduksjon

Til problemstilling for dette prosjektet vil det være å se nærmere på hva Rogalands Bonde- og Småbrukerlag beskriver i sine årsmeldinger og se hvordan den retorikken og politikken der representerer småbrukernes problemer og ønsker for politikken i Norge. For å si det på en annen måte så er problemstillingen rettet mot spørsmålet; på hvilken måte formulerer og legger Rogalands Bonde- og Småbrukerlag til rette for et grunnlag for deres videre eksistens og hvordan reflektertes dette i årsmeldingene de har gitt ut? Grunnlaget til mye av hvorfor dette kildematerialet er interessant å se nærmere på, er at det belyser et felt som forskningen ikke har sett nærmere på tidligere. Det er viktig å se nærmere på hvordan Rogaland Bonde- og Småbrukerlag argumenterer for sine interesser i en tid med mange endringer. Det er et nytt forskningsfelt og det er viktig å se nærmere på det i en diskursanalyse for å få frem de holdninger og meninger som er representert.

Når det kommer til det som hovedsakelig er ett av de viktigste elementene i denne oppgaven er forholdet mellom Norge, den norske befolkningen og landbrukets rolle. Dette er for å se nærmere på oppgaven i et felt hvor mye av dens kjerne er relatert til forandringene i jordbruket og til hvilken grad flere endringer har skjedd i Norges forhold til dette. Dette er viktig for å kunne se nærmere på den rollen norsk landbruk har tatt og tar i forhold til endringer over årene. Her er det endringer som forhold til økonomiske problemstillinger, deres forhold til dyrevern og dyrevernsorganisasjoner, politisk retorikk i sammenheng med deres forhold til forskjellige politiske partier og deres forhold til den gjennomsnittlige personen i samfunnet. Oppgaven skal hovedsakelig se på hvordan Norges landbrukshistorie er skildret gjennom Rogaland Bonde- og Småbrukerlags øyne. Her er det forskjellige interesser som er viktige for de forskjellige organisasjoner og deres forhold til landbruket i norsk historie. Man kan begynne med å si at landbruket har hatt en viktig rolle i Norges historie. Dette er relevant og relatert til hvilket år vi snakker om, men at produksjonen av mat har vært en viktig grunnleggende side ved norsk landbrukspolitik er det vanskelig å argumentere seg bort fra.

Det er flere sider som sees nærmere på i den sammenheng. Hva vil det si å være bonde eller småbruker før og nå og hvilke roller spiller det at store forandringer har funnet sted i sammenheng med småbruk og de mål og hensikter som presenteres via deres årsmeldinger? Hvilke verdier er det som presenteres og hva er det som står på spill i sammenheng med det som det gis uttrykk for hva organisasjonen mener generelt? Her vil det være sentralt å se nærmere på hvordan forholdet mellom småbrukerorganisasjonen og deres interesser er, med

tanke på å kunne besvare spørsmål angående hva som er deres egentlige motiver for å drive den politiske kampen i sine årsmeldinger som de gjør. Er det slik at motivene rundt forandringene er gode eller dårlige i sammenheng med hvordan de ønsker at småbrukernes interesser og eksistens skal fortsette utover.

Så er det et spørsmål som så ofte står i relasjon til det som småbrukeren som presenteres i årsmeldingene kan relateres til og det er spørsmålet rundt deres videre eksistens. En kamp om eksistens, hva det vil si å være småbruker og en situasjon som preges av forholdene Norge har i den internasjonale arena? For å korte dette ned vil utfordringene småbrukeren hovedsakelig står ovenfor ifølge årsmeldingene; norsk matsikkerhet, importvern, politiske og samfunnsmessige endringer, være det som er mest viktig for Rogaland Bonde- og Småbrukerlag å kjempe for og imot. Det er disse temaer som er viktig for å forstå Rogaland Bonde- og Småbrukerlags forhold til det som de skriver er de største utfordringer i sammenheng med deres videre overlevelse. Mange av disse problemstillingene har ikke forsvunnet igjennom de førti årene som årsmeldingene representerer slik at det er viktig å få med seg hvor store disse problemstillingene egentlig har vært for dem.

Når det kommer til gjennomføringen av prosjektet vil en grundig gjennomgåelse av årsmeldinger, dokumenter, aviser og arkivmaterialet være sentrale. For å kunne lage en god sammenlignbar studie av oppgavespørsmålet rundt Rogalands Bonde- og Småbrukerlagets historie i Norge hvor det er sentralt å få med seg utviklingen i organisasjonen over tid, så vil det hovedsakelig være reflektert rundt årsmeldingene. Hvordan nordmenns relasjon til bonden er, er et tegn på de større spørsmålene rundt politikk og matsikkerhet i Norge som er sentrale for å vise til en større relasjon mellom Norges forhold til mat og bonde.

Til dette kan det for eksempel sees nærmere på hvordan det var en ønsket økning i sammenheng med egenproduksjon på mat. Her vil det være sentralt å se på ønsket og behovet for dette og i tillegg vil det også være sentralt å se på det norske forholdet til kornlagre og debatten rundt om vi i Norge trenger å ha dette. Dette er en debatt som repeterer seg ofte, ikke bare i Rogalands Bonde- og Småbrukerlag, men også i relasjon til norsk matvaresikkerhet som sådan. Etter situasjonen i Ukraina eskalerte i moderne tid har dette spørsmålet kommet mer i søkelyset for norske entusiaster for matsikkerhet.¹

Småbrukerlaget er en organisasjon som har sitt hovedkontor i Oslo og er en landsdekkende organisasjon med forskjellige mindre underliggende organisasjoner spredt

¹ Helgesen, Stig, Arild. Årsmelding 2022, 11 og 16

rundt omkring i landet. Denne organisasjonen har et litt spesielt forhold til sine egne felles underorganisasjoner da hver enkelt del av organisasjonen er delt opp på en slik måte at de organiserer seg selv og tar hensyn til den regionen som er spesifikk til hver enkelt region. Her kan man tenke på dette med forholdet mellom Rogaland Bonde- og Småbrukerlag sammen med de andre organisasjonene med varierende økonomisk fordeling og styrke. Rogaland Bonde- og Småbrukerlag er som tidligere nevnt, en lokal avdeling som er under en større organisasjon. Det lokale laget har egen nettside², nyhetsbrev og sender ut lokale årsmeldinger til medlemmene sine når disse meldingene er klare for distribusjon. Her blir saker drøftet og diskutert. Ofte er det en tale av daglig leder som en refleksjon av gjeldende situasjon, etterfulgt av saker som er viktige for småbrukerlaget her og nå. Her kan det enten være relatert til politiske gjester til møtene, møtereferat eller tanker om hvordan organisasjonen skal forholde seg til diverse problemstillinger for norske bønder. Hvorvidt organisasjonen representerer alle norske bønder er en diskusjon som skal sees nærmere på i min oppgave, men det de legger til rette for, er at de skal være representative for ideen om den norske bonde. Ifølge boken den norske småbrukeren 1913-1988 er det en særlig akselerasjon av vekst innenfor organisasjonen småbrukerlaget som blir omtalt for «fugl Fønix»-tiden av skribenten. Her forklares det med at etter 1982 økte medlemsveksten slik at organisasjonen i 1985 hadde omtrent 14500 medlemmer.³ Dette er tatt med i hensyn til den strukturelle forandringen i vekst og økonomisk styrke organisasjonen fikk da og er viktig for å skildre det som er startpunktet for denne oppgaven. Småbrukerlaget har historisk sett en sterk relasjon til Bondelaget og Samvirkeorganisasjonene.⁴ Her må det utdypes litt hva nettopp disse organisasjonene er og hvordan disse forholder seg til Småbrukerlaget.

Det er viktig å presisere at Småbrukerlaget ikke bare er den minste av disse organisasjonene, men også den som forsøker å representere bønder, men spesielt de bønder som har mindre og er småbrukere per definisjon. En småbruker er en bonde som driver et lite gårdsbruk rent teknisk sett. Det er snakk om små arealer med fulldyrket dyrkbar mark opp til 25 dekar. Det kan også være opp til 100 dekar totalt. Det er som regel også slik at den som driver med småbruket ikke kan gjøre dette som full sysselsetting.⁵ Det de ønsker å representere er en organisasjon som reflekterer ikke bare over det som er kjerneverdier i norsk landbruk, men også, veldig viktig å presisere, hva de anser den egentlige, eller skikkelige

² Norges Bonde og Småbrukerlag Rogaland

³ Trond Feiring, Olav Rovde, Sigvart Tøsse. *Den norske småbrukeren 1913-1988* (Oslo: Det Norske Samlaget, 1988), 209

⁴ Trond Feiring, Olav Rovde, Sigvart Tøsse. *Den norske småbrukeren 1913-1988* s. 249 og 253-254

⁵ Almås, Reidar. 29. Desember 2022. *Småbruk*. Store Norske Leksikon.

norske bonden for å være. Det som småbrukerlaget som oftest reflekter er bønder som ikke har så mye dyrt utstyr, stort antall dyr eller eier et stort landareal. Det kan diskuteres til hvilken grad man kan selverklære det å være en småbruker. Det å være småbruker er ifølge Reidar Almås sin artikkel på *Store Norske Leksikon*, et yrke som øker i popularitet. Det som kan brukes for å kjennetegne dette er størrelsen på arealet som blir brukt til å dyrke mark, eller at området er som tidligere nevnt opp til omtrent 100 dekar totalt.⁶ De bønder som tiltrekkes mot småbrukerlaget er ofte de som i moderne tid sliter med å leve av yrket sitt og må ha andre jobber ved siden av for å kunne ha en fornuftig inntekt. Her er det viktig å skildre at det har vært en lang historie med kamp om tilværelsen. Småbrukerlaget har også rent politisk sett hatt en lang historie med Arbeiderpartiet og uttrykker ofte et savn om at ting var bedre før. Rent ideologisk og politisk reflekterer altså småbrukerlaget på mange måter en lengsel etter det gamle.⁷

Når det kommer til bruk av kilde fra starten av Småbrukerlagets organisasjon har jeg valgt å bruke *Den norske småbrukaren 1913-1988* som hovedkilde.⁸ Det er flere grunner til dette. Det som er fellestrekk for Trond Feiring, Olav Rovde og Sigvart Tøsse er at de alle har hovedfag Cand. Philol i historie. Dette er også preget av innspill fra Stein Tveite som var professor i landbrukshistorie ved Norges landbrukshistorie ved Ås.⁹ Det er litt merkelig å forholdet seg til Stein Tveite i denne boken siden han kun har det siste kapitlet på et par sider hvor han går helhetlig gjennom verket til de tre hovedforfatterne for boken. Boken var et forskningsprosjekt finansiert av midler fra landbruksdepartementet og Småbrukerlaget.¹⁰ Det er den eneste boken eller forskningsarbeidet for småbrukeren i denne perioden som jeg har fått tak i som jeg anser for å være en god kilde med de kvalitetsmessige krav til forfatterne som gjør at denne bok er svært viktig for å forstå helheten i perioden fra 1913 til 1988. Siden denne boken går litt inn i den periode jeg selv skriver om og hvor noe av det er sammenlignbart med andre kilder er det også en nyttig kilde. Mest nyttig har den allikevel vært med tanke på å gi informasjon spesielt fra før 1982 om Småbrukerlaget. Dette har gjort den unik blant kildematerialet som er valgt ut for denne analysen.

⁶ Almås, Reidar. 29. Desember 2022. *Småbruk*. Store Norske Leksikon.

⁷ Årsmelding 1990, 29 og 36-37. Årsmelding 2007, 14. Årsmelding 2008, 16

⁸ Trond Feiring, Olav Rovde. Sigvart Tøsse. *Den norske småbrukaren 1913-1988*. Det Norske Samlaget.

⁹ Trond Feiring, Olav Rovde. Sigvart Tøsse. Stein Tveite *Den norske småbrukaren 1913-1988*. Det Norske Samlaget.

¹⁰ Trond Feiring, Olav Rovde. Sigvart Tøsse. *Den norske småbrukaren 1913-1988*, 11

Bondelaget er den større og sterkere organisasjonen av disse to. Den er representert stort sett av personer med politisk tilhørighet til Senterpartiet.¹¹ Det som er veldig viktig å legge vekt på er forholdet mellom Bondelaget og Småbrukerlaget. Helt siden grunnleggingen av Småbrukerlaget i 1913 har det vært uenighet mellom dem og Bondelaget.¹² Det var provoserende for Bondelaget fra første stund siden det var de som anså seg selv for å representere alle bønder.¹³ Senere rundt 1982 var det en annen vridning for Småbrukerlaget. Det var også igjennom denne tiden et klart tegn på at stortingspolitikkerne var mer positive til småbruksrettet jordbrukspolitikken enn landbruksmyndighetene og Bondelaget.¹⁴ Dette er også perioden, spesielt rundt 1983 perioden hvor Bondelaget ikke lengre var sterkt nok til å ha innvirkning på hva Småbrukerlaget skulle gjøre i motsetning til 50- og 60-årene.¹⁵ Dette er knyttet til flere forhold som er mye av hovedhistorien i boken *Den Norske Småbrukaren 1913-1988* og dersom det skulle være interessant å lære mer om nettopp denne siden vil denne boken være nyttig. Den har også vært nyttig for å forklare hvordan forholdet mellom to organisasjoner som dekker mye av det samme samt forsøker å representere mye den samme velgermassen, har klart å forholde seg til hverandre.

Det er også viktig å nevne at mye av grunnlaget til at Småbrukerlaget ble stiftet var at Georgismen ble kjent og fikk veldig mange tilhengere i arbeiderforeningene. Georgismen oppkalt etter Henry Georg ble kjent i Norge i boken *Fremskridt og fattigdom* i 1886.¹⁶ Henry så hvordan grunneiere i Amerika spekulerte og håvet inn gevinsten etter som jorden steg i verdi. Verdistingen ville George konfiskere gjennom skattlegging. Det skulle ikke være fortjeneste av å bare eie jorden, men å utnytte den gjennom verdiskapende arbeid.¹⁷ Dette fikk stor sympati fra Arbeiderpartiet og var med på grunnlaget og oppblomstringen av Småbrukerlaget.¹⁸ I påvirkningen fra personer som Halvdan Cock-Jensen og andre talsmenn var det viktig med selvhjelpstanken og en sterk ideologi om samvirke.¹⁹ Det var viktig at representantene for småbrukerne kom fra distriktene og var småbrukere selv. Dette var mye av grunnlaget til hvorfor de første småbrukerlagene ble til.²⁰

¹¹ Almås, Reidar. *Norges Landbrukshistorie IV. 1920-2000 frå bondesamfunn til bioindustri* (Oslo: Det Norske Samlaget, 2002)

¹² Trond Feiring, Olav Rovde. Sigvart Tøsse. *Den norske småbrukaren 1913-1988*, 251

¹³ Trond Feiring, Olav Rovde. Sigvart Tøsse. *Den norske småbrukaren 1913-1988*, 251

¹⁴ Trond Feiring, Olav Rovde. Sigvart Tøsse. *Den norske småbrukaren 1913-1988*, 238

¹⁵ Trond Feiring, Olav Rovde. Sigvart Tøsse. *Den norske småbrukaren 1913-1988*, 239

¹⁶ Trond Feiring, Olav Rovde. Sigvart Tøsse. *Den norske småbrukaren 1913-1988*, 21

¹⁷ Trond Feiring, Olav Rovde. Sigvart Tøsse. *Den norske småbrukaren 1913-1988*, 22

¹⁸ Trond Feiring, Olav Rovde. Sigvart Tøsse. *Den norske småbrukaren 1913-1988*, 23

¹⁹ Trond Feiring, Olav Rovde. Sigvart Tøsse. *Den norske småbrukaren 1913-1988*, 24

²⁰ Trond Feiring, Olav Rovde. Sigvart Tøsse. *Den norske småbrukaren 1913-1988*, 25

Til konklusjon fra perioden før 1982 har forfatterne av verket *Den Norske Småbrukaren fra 1913-1988*, valgt å beskrive Småbrukerlaget for være ansett for å ha vært relativt lite og veikt.²¹ Ved å bare eksistere i og for seg selv har altså laget tvunget politiske partier til å tenke på deres interesser og ideologi. Det er ikke nødvendigvis godt forklart hvorfor ordet veikt, som kan tolkes som lettpåvirkelig, har vært det mest beskrivende ordet som skribenter av dette verket velger å tilføye til Småbrukerlaget fra denne perioden mellom 1913-1988. Det kan ha vært i sammenheng med at det ikke alltid har vært lett å skille mellom holdningene til Det Norske Småbrukerlag og Bondelaget. I enkelte steder i boken beskrives Småbrukerlaget som noe under veiledningen til Bondelaget. Dette kan være relatert til det faktum at når det kom til samarbeidet dem imellom, gikk det stort sett basert på Bondelagets premisser. Her blir det noe tilslørt som et forsøk på sammenslutning med Bondelaget, men det må presiseres at helt siden etter andre verdenskrig har det vært gjort forsøk på å få til en sammenslutning mellom Bondelaget og Småbrukerlaget.²²

Småbrukerlagets vekst og allianse med arbeiderbevegelsen uroet Bondelaget utover 30-tallet²³ og dette viste seg i den utviklingen som Bondelaget hadde utover 40-tallet med et ønske om å fjerne Småbrukerlaget siden de som var de største kunne ha alle bønders interesser til gode, mente de.²⁴ I Småbrukerlaget var forholdet og samarbeidet med Bondelaget preget av stor skepsis. Forholdet til Bondelaget blir beskrevet som kjølig.²⁵ Det er viktig å forstå at nazifiseringen ville mest sannsynligvis betydd oppløsning av småbrukerbevegelsen. Da krigen var over stod Småbrukerlaget i en meget gunstig stilling mens Bondelaget hadde store overgangsproblemer.²⁶ Etterfulgt var det lagt frem en tanke hos Einar Gerhardsen og Arbeiderpartiet å slå Småbrukerlaget og Bondelaget sammen.²⁷ Dette var noe som det var stor skepsis til i Småbrukerlaget.²⁸ En kan også tenke seg at en slik sammenslåing rett etter krigen ville ha skapt sterke reaksjoner i småbrukerbevegelsen utover hele landet.

Det kan også være viktig å nevne at igjennom 60-tallet var småbrukerlaget svekket, politisk frustrert og fikk lite gjennomslag for sine saker.²⁹ Her ligger altså grunnlaget til

²¹ Trond Feiring, Olav Rovde. Sigvart Tøsse. Den norske småbrukaren 1913-1988, 254

²² Trond Feiring, Olav Rovde. Sigvart Tøsse. Den norske småbrukaren 1913-1988, 202

²³ Trond Feiring, Olav Rovde. Sigvart Tøsse. Den norske småbrukaren 1913-1988, 99

²⁴ Trond Feiring, Olav Rovde. Sigvart Tøsse. Den norske småbrukaren 1913-1988, 125

²⁵ Trond Feiring, Olav Rovde. Sigvart Tøsse. Den norske småbrukaren 1913-1988, 125

²⁶ Trond Feiring, Olav Rovde. Sigvart Tøsse. Den norske småbrukaren 1913-1988, 126-127

²⁷ Trond Feiring, Olav Rovde. Sigvart Tøsse. Den norske småbrukaren 1913-1988, 128

²⁸ Trond Feiring, Olav Rovde. Sigvart Tøsse. Den norske småbrukaren 1913-1988, 129

²⁹ Trond Feiring, Olav Rovde. Sigvart Tøsse. Den norske småbrukaren 1913-1988, 203

hvorfor en sammenslåing med Bondelaget en gang i tiden ble foreslått. Man kan her lure på om det en gang var et desperat forsøk, ikke bare for egen organisasjonsmessig overlevelse, men heller et forsøk på å kunne få ha sine synspunkter representert i det hele tatt. Det er viktig å forstå at Småbrukerlaget var generelt sett svakt på 50- og 60-tallet. De fikk lite gjennomslag for en småbruksrettet jordbrukspolitikk selv om de var knyttet til det dominerende politiske partiet på denne tiden, Arbeiderpartiet.³⁰

Rogaland Bonde- og Småbrukerlag er en organisasjon som kom i kraft av den organisering fra det som ofte blir kalt arbeiderbevegelsens forsterking og samlede organisering. Organisasjonen er og var på mange måter den samlede organisasjonen for småbrukere, altså bønder med små gårder eller bruk. Organisasjonen er et regionalt, lokalhistorisk tillegg fra det nasjonale mer omfattende småbrukerlaget og er hovedsakelig interessert i det som presenteres av lokale forandringer, men også hvordan de nasjonale politiske forandringer vil påvirke regionen og de regionale sidene. Årsrapportene kan belyse en viss del av småbrukerlaget i sin helhet argumenterte for deres plass i denne konteksten, og at dette bidrar til viten om laget i og for seg selv og forholdet mellom små- og storbrukere, og kanskje også samfunnet i sin helhet.

Her ligger mye av den grunnleggende tanken om hva det er som kan tas med og introduseres som ikke har blitt lagt merke til tidligere. Her er det flere sider ved det som presenteres av organisasjonens årsmeldinger som er interessant å få med seg og som gjør at denne oppgaven kan frembringe de forandringer og situasjoner som beskrives i årsmeldingene som reflekterer fenomener som er nye og som vil være viktige å ta med. Situasjonen relatert til det faktum at det blir færre og færre bønder i Norge sammen med at organisasjonens kamp for tilværelsen blir mer og mer tilspisset og høylytt i løpet av årenes løp, er en interessant faktor å debattere og ta med. For det er spesielt at disse årsmeldingene blir lengre, tilsynelatende mer profesjonelle og sannsynligvis mer økonomisk støttet etter hvert som at den målgruppen de representerer har minket betraktelig år for år.

For færre og færre bønder blir det. Ifølge Statistisk Sentralbyrå blir det færre bønder og derfor færre antall gårdsbruk. Her vises det en nedgang i omdisponering av dyrkbar jord og færre storfe. Refleksjonen fra 2022 viser at antall bønder har gått ned med 15,9% i Norge.³¹ I tidsperioden opp mot 2014 er det også flere interessante observasjoner fra skribenten i Statistisk Sentralbyrå. Det er reflektert at det er mange som drømmer om et småbruk, men at

³⁰ Trond Feiring, Olav Rovde. Sigvart Tøsse. Den norske småbrukaren 1913-1988, 208

³¹ Statistisk Sentralbyrå. Landbruk. Faktaside

prisen på småbrukene er relativt høy. Det er også mange i Norge som eier landbruksjord, men som ikke bor på den eller driver den. Her er problemene at mange ikke ønsker å selge jorden til de som kanskje kunne komme til å ønske å kjøpe den landbruksjorden, enten av en bruksverdi eller av sterk symbolsk verdi. Eiendommen er også brukt som fritidsbosted for en del av de som eier landbruksjorda.³²

Det er et viktig spørsmål å stille og å følge med på hvor det har blitt av mange av de tidligere familiebrukene. Hvor mange har forsvunnet eller blitt endret til kombinasjonsbruk?³³ Altså hvor mye av brukene har blitt til et arbeide ved siden av en jobb eller deltidsjobb? Så er det grunnen til mye av det som representeres av småbrukernes største frykt at de skal forsvinne. Er det egentlig mulig å fortsette å være småbruker i Norge? Det er jo tegn som viser til at det skjer en nedgradering fra bonde til småbruker i mange steder. Det er tegn på at nær større eller mellomstore sysselsette områder så er det fristende for en bonde å trappe ned gårdsdriften til fordel for et yrke utenfor bruket.³⁴ I historisk sammenheng er dette ikke ukjent småbrukere da mange hadde jobb utenfor landbruket og det jordarealet de fikk. Dette kan også være grunnlaget til hvorfor det blir skrevet av Reidar Almås at det har skjedd at flere ønsker å drive et småbruk. I den sammenheng kan man godt tenke seg at det er en del bønder som ønsker å gå over til denne måten å leve på.³⁵ Dette kunne like enkelt ha vært et spørsmål til en større oppgave og er også det som både direkte og indirekte preger de fleste av småbrukerlagets kampsaker. Det er et spørsmål stilt fra det utgangspunkt om det kommer til å være en problemstilling at bruket slutter å eksistere som selvstendig driftsenhet? For småbrukerne handler det her om en kamp om ren overlevelse, noe som kommer frem i årsmeldingene. Det kommer også frem at fra Rogaland Bonde- og Småbrukerlagets synspunkt at Bondelagets måte å drive på, forsvarer et opplegg som øker inntektsforskjellen og presser bønder ut av yrket.³⁶

Dette vil da hovedsakelig være om de retoriske virkemidlene i organisasjonens årsmeldinger og sammenligne dette med annet materialet som for eksempel aviser. Mye av dette vil være noe som det vil forsøkes å finne frem til og belyses med en diskurs analyse av Rogaland Bonde- og Småbrukerlag før og vil derfor kunne vise til nye refleksjoner om

³² Steinset, Amund, Trond. 29. April 2014. *Mange bur på gard, færre er bønder*. Statistisk Sentralbyrå.

³³ Nordset, Oddbjørn. Norsk Samfunnsgeografisk Forening, Landbrukslaget. *Hvorfor bør vi drive jordbruk i Norge?* (Oslo: Landbruksforlaget, 1980) 105

³⁴ Nordset, Oddbjørn. Norsk Samfunnsgeografisk Forening, Landbrukslaget. *Hvorfor bør vi drive jordbruk i Norge?* 105

³⁵ Almås, Reidar. 29. Desember 2022. Småbruk. Store Norske Leksikon.

³⁶ Årsmelding 1984, 37

holdninger, politikk og annet relatert til det som blir diskutert innad i organisasjonen. Grunnlaget for interessen for dette feltet ligger i at mye av den skrevne litteraturen ikke skildrer denne siden ved en småbrukerorganisasjon og håpet er derfor å kunne gi mer kunnskap til det etablerte feltet om norsk landbrukshistorie og lokalhistorie.

1.1 Oppgavens tema og problemstilling.

I min mastergradsoppgave vil temaet handle om hvordan Rogaland Bonde- og Småbrukerlag har brukt årsmeldingene som politisk diskursanalytisk virkemiddel for å legge til grunn for sin egen eksistens. Her må det legges søkelys på at problemstillingens spørsmål er på hvilken måte formulerer og legger Rogalands Bonde- og Småbrukerlag til rette for et grunnlag for deres videre eksistens og hvordan reflekteres dette i årsmeldingene de har gitt ut? Her vil det også reflekteres over hvordan dette påvirker norsk næring samt å være en studie av hvordan småbrukerens rolle i Rogaland har forandret seg mellom 1982 til 2022 og hvordan dette reflekteres i meldingene. Dette vil være et tillegg til forskning på en bondeorganisasjon og sette mer vekt på lokalhistorisk formidling slik at det vil være mulig å belyse noe relativt nytt til den forskningen som allerede er eksisterende på feltet.

Årsmeldingene presenterer mange interessante holdninger og skift innad i organisasjonen. Det er flere viktige forandringer som bonden må ta hensyn til gjennom årene. Dette presenteres i relasjon til forandringer innad i organisasjonen. Her kan eksempelvis endringer til organisasjonens syn på import av mat, behandling av gårdsdyr, kvinnens posisjon i organisasjonsmessig forstand eller søkelyset mot mer miljørelatert god produsert norsk mat inkluderes. Spørsmålet å se nærmere på i sammenheng med min oppgave om Rogaland Bonde- og Småbrukerlag er hvorfor jeg har valgt å se nærmere på årsmeldingene i sammenheng med mitt prosjekt i sammenheng med min interesse for småbrukerens kamp for tilværelsen i en moderne tid.

Det er også et spørsmål i og for seg selv om det egentlig er en kamp for tilværelsen i sammenheng med småbrukernes kamp. Dette har med det komplekse forholdet mellom småbrukernes idé om hvilken kulturidentitet de ønsker å beholde eller å representere. Er det her en tanke om en faktisk ide om den ekte norske bonden som legges til grunn for deres tanker eller er det en representasjon av et savn fra fortiden, en tanke om at det de lengter etter er forbigått og er derfor egentlig en kamp mot forandringer i moderniteten. En nasjonalromantisk romantisering av fortiden. For dersom man leser beskrivelsen av nasjonalromantisk oppfatning så var det viktig at et lands befolkning representerte landets

opprinnelige kultur.³⁷ Når Norges Bonde- og Småbrukerlag ble skapt var det viktig at laget stod for norske prinsipper og skulle sørge for at arbeiderer og småbrukere ble satt i retning mot større velstand, større norskdom og det de kalte for høyere kultur.³⁸ Denne gruppen bønder som egentlig manglet historisk røtter i forskjell fra bonden i Norge skulle altså være den vokter av større norskhet og høyere kultur, i et land hvor småbrukertittelen var en nyskaping omkring starten av 1900-tallet.³⁹ Dette kan også ganske enkelt ha med den nedgangen i antall bønder de ofte reflekterer over og hvordan de er bekymret over denne utviklingen. De anser denne utviklingen for ikke å være naturlig, men en følge av politiske vedtak og virkemiddelbruk.⁴⁰ Det er for eksempel en vanskelig diskusjon i relasjon til bondens lønn som også kommer opp i denne sammenhengen. Diskusjonen om lønn og hvem som står til ansvar for bondens lønn er en diskusjon av moderne art siden det ville i gamle dager vært mer preg av at bonden måtte stå til ansvar for dette selv. Når det kommer til en diskusjon av hva de vil si å være bonde eller småbruker i dag er det klart at det har vært store forandringer de siste femti årene.

Oppgaven er sentrert rundt holdninger og verdier presentert i Rogalands Bonde- og Småbrukerlag. Til dette prosjektet er det mye som er interessant å se nærmere på i sammenheng med denne organisasjonen og det som blir reflektert i årsmeldingene. Det er spesielt interessant med matsikkerhet og det som kan sies om Norges utvikling relatert til dette. Her er en av de flere kapitlene til analysen som er delt inn i matsikkerhet, politikk, miljø, importkamp og teknologi. De andre delkapitlene kan være relatert til politikk og/eller andre virkemidler som blir viktige for organisasjonen som miljø, kvinnekamp eller økologisk mat. Det vil også være interessant å se nærmere på hvordan organisasjonen driver sin form for rekruttering til jordbruket. Dette kommer av den viktige faktor å huske på at jordbruket ikke bare er et vanlig arbeidsforhold, men også et forhold til et kulturgode.

Matsikkerhet vil være et sentralt tema i min mastergrad. Konseptet og begrepet matsikkerhet har muligens forandret seg eller blitt brukt i en sammenheng med politisk retorikk for å fremvise et behov for Rogalands Bonde- og Småbrukerlags eksistens samt å gi en videre diskursanalytisk debatt eller analyse av hvordan dette begrepet er sentralt for organisasjonen og diskusjonen i Norge. Matsikkerhet er et tema som alltid vil være viktig ikke bare for nordmenn, men for mennesket uansett og uavhengig hvor i verden man er.

³⁷ Vold, Thurid. 11. April 2022. *Nasjonalromantikken*. Store Norske Leksikon

³⁸ Trond Feiring, Olav Rovde. Sigvart Tøsse. *Den norske småbrukaren 1913-1988*, 47

³⁹ Trond Feiring, Olav Rovde. Sigvart Tøsse. *Den norske småbrukaren 1913-1988*, 43

⁴⁰ Årsmelding 1985, 12

Spørsmålet er ikke om, men kanskje heller hvor viktig og sentralt dette begrepet er i sammenheng med det rike landet som Norge ble til spesielt etter funnet av olje. Videre hvordan dette samfunnsrelaterte problemet har vært noe annerledes fremstilt av Rogaland Bonde- og Småbrukerlag når det kommer til debatten om matsikkerhet og mattrygghet relatert til rike land, fattige land og forholdet til EU og WHO.⁴¹ Hvor viktig er det med matsikkerhet for det norske folket egentlig? Er det en reell grunn til bekymring i moderne tid? Dette er spørsmål man kan stille etter å ha lest igjennom det som presenteres som en av de viktigste kampsakene i sammenheng med det som presenteres i årsmeldingene og hvordan nordisk matsikkerhet blir presentert og brukt som et politisk virkemiddel i mulig sammenheng med ikke bare medlemsøking og støtte for organisasjonen, men som grunnlag til organisasjonens videre eksistens.

Når det kommer til miljøkamp og økologisk mat er dette to felt som må sees nærmere på i sammenheng med Rogalands Bonde- og Småbrukerlag. Disse feltene er viktige for laget av forskjellige grunner. I miljøkampen er det hovedsakelig bekymringen for utslipp av klimagasser og særlig her relatert til det som kommer fra dyr. Her må det gis mer penger til bøndene ifølge Rogalands Bonde- og Småbrukerlag hvis bønder skal måtte produsere mindre kjøtt for å ha mindre utslipp i næringen.⁴² I sammenheng med økologisk mat som tar hensyn til den økologiske balansen i naturen. Dette innebærer redusert bruk av plantevernmidler og kunstgjødsel.⁴³ Hvordan disse to temaene brukes til å fremme deres interesser er viktige faktorer som kan være med å gi en bedre forståelse av organisasjonen. Her er det ikke uten problemer at miljøkamp brukes i relasjon til det som presenteres i årsmeldingene. Her er det problemer som kan være relatert til hvor mye ressurser organisasjonen må bruke eller be om i sammenheng med at det skal forbrukes eller brukes midler til det å drive miljøvennlig jordbruk og hvem som skal stå til ansvar for at dette skjer.⁴⁴ Er det staten eller den enkelte bonde som skal legge til rette for de mulige utgifter eller forhold som kommer sammen med initiativer til miljøet eller relasjonen til økologisk mat. Hva er det som er de sentrale linjer for at dette skjer fremover og til hvilken grad er dette presentert i sammenheng med organisasjonens andre motiver eller direkte planer for å fortsette sin tilværelse?

Når det kommer til hvordan oppgaven skal avgrenses så er tilgangen på relevant litteratur av stor betydning. For det første er dette en tid som er interessant å se nærmere på

⁴¹ Årsmelding 1998, 44 og årsmelding 2017 21-22

⁴² Årsmelding 2019, 13-15

⁴³ Årsmelding 1991, 31

⁴⁴ Årsmelding 2007, 14

siden det representerer et lokalhistorisk perspektiv i sammenheng med forming av det moderne Norge etter at landet ble en oljenasjon og er derfor medvirkende til det spørsmål som kan stilles om hvordan det moderne norske landbruket ser ut nå i dag som følge av dette. For det andre har det vært nærmest umulig å finne ut om det finnes materialet fra tidligere innenfor de årsmeldingene som er fra 1982 til 2022. For det tredje er dette med på å skildre historikken til en minkende del av yrkesgruppene i Norge som lenge har vært de mest sentrale, nemlig bøndene.

Denne kilden er et veldig interessant organisasjonspolitisk blad som skriver og påstår at de representerer mange norske bønders syn. Det er småbrukerne som hovedsakelig skal representeres i årsmeldingene, men samtidig så skriver ofte Rogaland Bonde- og Småbrukerlag på en måte som at de representerer det som er det beste for alle bønder.⁴⁵ Her kommer det også frem at det er de som representerer bønder best siden Bondelaget er positive til utviklingen om avviklingen av gårdsbruk.⁴⁶ Her blir Bondelaget også kalt for radikalisert og ikke til å stole på, noe som kom klart frem i årsmeldingen fra 1995.⁴⁷ På mange måter er årsmeldingene et mediaverktøy som fungerer som et politisk blad. Målet med partipresse var å hovedsakelig få eller opprettholde støtte til et bestemt politisk parti.⁴⁸ I sammenheng med dette er det måten Rogaland Bonde- og Småbrukerlag skriver på en måte at de representere Norske bønder og er ikke skikkelig representert av politiske partier eller staten⁴⁹ skrevet som en politisk avis som skulle vært i evig opposisjon. Det gir innsyn av særpreg i småbrukernes verdier og spenninger for det året som meldingen representerer. Det som da kommer til synet, er et blad med en historisk viktighet for hvert år eller det tiåret som det er presentert og er den hovedkilden til de utvalgte saker som ble sett på for det året for å være det viktigste å fremme i en melding til medlemmene.

Til denne oppgaven vil det være viktig å kunne se dypere på de lange linjer ved den lokalhistoriske siden av småbrukerens rolle i Rogaland. For å kunne ta dette tema og vise en problemstilling som er relatert til lokale jordbruksforhandlinger og landbrukspolitikk vil det være sentralt å henvise til det kildematerialet som kan gi et grunnlag for hvordan jeg kan fremvise en historisk tolket versjon av fortiden her. Dette vil deretter kunne gjenspeile en ny tolkning av det samlede materialet og med mål om å kunne avgrense problemstillingen slik at

⁴⁵ Årsmelding 1985, 22

⁴⁶ Årsmelding 1995, 18

⁴⁷ Årsmelding 1995, 18-19

⁴⁸ Orgeret, Skare, Kristin. 24.Mars 2022. *Partipresse*. Store Norske Leksikon

⁴⁹ Årsmelding 2022, 36

oppgaven vil kunne bruke de kilder jeg har funnet til å være relevante for oppgavens problemstilling.

Når det kommer til problemstillingens lengde og hva som skal settes søkelys på er det sentralt at oppgaven har Rogalands Bonde- og Småbrukerlag i sentrum for å se på de forskjeller dette får i et historisk perspektiv i relasjon til forandring hos bonden generelt. Å se nærmere på regionsbasert historie er kjernen i lokalhistorie og Rogaland har noe interessant å se på som region i landbruket. Det har vært og er en del av landet med veldig mye kjøtt og melkeproduksjon.⁵⁰ En del av denne produksjonen er spredt i forhold til hvilke dyr det er snakk om slik at det er en bred mengde med forskjellige bønder til disse feltene.⁵¹ Deretter må prosjektet evalueres om det skal sette søkelys på hele perioden mellom 1982 til per dags dato eller om det for eksempel er grunnlag til å avgrense det ytterligere. Jeg har som formening at prosjektet har samlet nok mengde litteratur som er relevant for problemstillingen, både av primær og sekundærkilder og at det samlede materialet vil være godt grunnlag for en oppgave som omkranser hele den tidsperiode jeg interesser meg for. Noe av det som kommer til å være relevant for oppgaven er å se nærmere på hvordan situasjonen for bøndene i Norge som helhet har utviklet seg spesielt i etterkrigstiden for å kunne ha en bedre forklaring på eksempelvis reduksjonen av antall bønder i Norge siden denne tiden.

Videre er det selve den regionale avgrensningen som kan tas med i sammenlignbare syn fra andre kommuner og staten Norge generelt som vil være sentralt for å vise til de regionale særpreget som kan finne sted med en oppgave om hvordan jordbrukspolitik og forhandlinger har vært viktige for lokalt småbrukerlag. Det er også det faktum at det er nok stoff å se nærmere på i sammenheng med lokale vinkler uten at en skal måtte forplikte seg til å diskutere hele landet. Dette vil også vise til forskjeller i de problemområder som årsmeldingene dekker og diskuterer, både når det kommer til produksjon, økonomi og det at det blir stadig færre bønder. Her vil det være mulig å se på om det faktisk er slike forhold i Norge som det årsmeldingene skildrer at bladet går i retning av endringer i Norge. Det er også sentralt for oppgaven å kunne se på om det er slik grunn til å frykte for de forandringene som småbrukerlaget forteller om eller om det er snakk om veldig nyanserte synspunkter som legger hovedsakelig til rette for deres politiske agenda. At det er flere forhold eller deler av et

⁵⁰ Thorsnæss, Geir. 23. Desember 2021. *Jæren*. Store Norske Leksikon.

⁵¹ Nibio, Norsk institutt for bioøkonomi. Arealbarometer for Rogaland. Areal egnet for matproduksjon. NIBIO rapport, tall fra 2017.

bilde som blir lagt bort eller mindre vekt på for å kunne dekke det synet de har på saken eller sakene.

Noe av målet med studiet er å finne nye måter å kartlegge og analysere utviklingen av denne politiske organisasjonens offentlige meldinger til sine medlemmer på over tid. Ikke bare som et mulig nytt syn i et lokalhistorisk perspektiv som sammenligner og diskuterer forskjeller i organisasjoners interne struktur, men også hvordan det i en diskursanalytisk forskning kan forklare mening, materialitet og makt ved organisasjonens formidling og de konflikter de har.⁵² Andre mål med oppgaven er å kunne analysere om interessante utviklinger mellom småbrukere og medlemmer i Bondelaget, hvordan de forskjellige relasjoner til problemstillingene mellom disse organisasjonene har vært i sammenheng med samvirke-organisasjonene eller bare forholdet mellom dem i og for seg. Nå er begrensningen til dette prosjektet lagt hovedsakelig til Rogaland Bonde- og Småbrukerlag og det er hvordan de formidler sine budskap som er mest interessante for å løse problemstillingen. Videre er det interessant hvordan mye av det som skildres av andre aktører til det som Rogaland Bonde- og Småbrukerlag har skildret som viktige utfordringer som trenger større fokus fra resten av samfunnet. Det er viktig å se på hvordan disse problemstillingene har blitt skildret slik at det er mulig å legge grunnlag for hvorvidt dette egentlig er reelle problemstillinger for samfunnet som helhet eller om det ikke er det.

Dette er med på å se relasjonen til mitt eget perspektiv til matsikkerhet i søkelyset siden det vil være viktig å vise til inntrykket av hvordan den delen som omhandler tiden etter supermarkedsrevolusjonen som jeg nå selv lever i og ta det med i undersøkelsen med relevans til noen av de moderne problemstillingene relatert til småbrukerlaget i matvareindustrien, nemlig hvordan pris og reguleringer på den norske bondens varer er sterkt preget av de matvaregigantene som kom til å dominere det norske markedet. Det er derfor viktig å nevne det som blir beskrevet som supermarkedsrevolusjonen som er det faktum at utover 70-tallet, men spesielt etter 80-tallet og 90-tallet er det en enorm dominans i den norske matvare distribusjonen som på mange måter fjernet mange av de lokale markedene. Dette gjorde at konkurransen mellom enkelte butikkjeder har blitt et stort nytt element i den nordiske matprisen og derfor også et nytt ledd i næringskjeden som påvirker dynamikken til pris og etterspørsel av matvarer i Norden. Det som kanskje er det mest sentrale av dette som tas mest med i betraktningen er hvordan, tilsynelatende, butikkjedene tjener seg rike som mellomledd på bondens produkter uten at bonden nødvendigvis tjener mer og hvordan dette tilsynelatende

⁵² Iver B. Neumann, *Innføring i diskursanalyse*, 19 og 50

er med som en provoserende faktor på noen av bøndene. Det som også vil være viktig å reflektere over er bondens relasjon til næringen og hvordan dette er med på å drøfte norsk jordbruk i globalt, nasjonalt og lokalt perspektiv. Her er det sentralt å fremheve jordbruksdebatten spesielt i distriktet og hvordan velferdsmessige faktorer har forandret situasjonen for den hverdagslige forbruker i Norge. Det er også viktig å rette et søkelys mot det økonomiske og produksjonsmessige ved bondeorganisasjonens problemer og hvordan dette er sentrale virkemidler som har blitt behandlet til en viss grad som Småbrukerlaget ikke er fornøyd med.

1.2 Kildematerialet.

Kildematerialet her er hovedsakelig årsmeldingene som primærkilde og forskjellige sekundærkilder i form av faglitteratur og historiebøker. Det er også brukt en del artikler fra nettet igjennom forskjellige nettartikler eller oppslagsverk. Materiale til å gi et godt grunnlag for et prosjekt rundt Rogalands Bonde- og Småbrukerlags historie hovedsakelig fra 1982 til 2022 basert på årsmeldingene fra denne tidsperioden er hentet fra arbeidernes arkiv. Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek er arbeiderbevegelsens eldste kulturinstitusjon i Norge og deres oppgave er å bevare arbeiderbevegelsens kulturarv.⁵³

Her vil altså småbrukernes historie sentrert rundt Rogaland i Norge være det viktigste når det kommer til selve oppgavespørsmålene som er sentrale for mitt prosjekt. Det som årsmeldingene beskriver, er kunnskap som er ny i sammenheng med de vinkler som ofte tas hensyn til i sammenheng med landbrukshistorie og et søkelys på deres organisasjon reflektert igjennom årsmeldingene for å gi et viktig innblikk i organisasjonens utvikling og å se nærmere på årsmeldinger som ikke er blitt brukt i en slik faglig oppgave før. Så hva er egentlig årsmeldingene? Årsmeldingene er en sammenheng av den politiske organisasjonen Rogaland Bonde- og Småbrukerlags viktigste og samlende kampsaker for småbrukere og bønder som kan sees på som små. Meldingene blir sendt ut til medlemmene av organisasjonen en gang i året og gir en oversikt over alle problemstillinger og samfunnsmessige situasjoner som Rogaland Bonde- og Småbrukerlag er interessert i. Meldingene skriver om lederens refleksjoner, sekretariatets innsikt i problemer, refleksjoner fra professorer og politikere som enten skriver om lagets viktighet som organisasjon eller lover endringer i samsvar med organisasjonens interesser.

⁵³ Arbeiderbevegelsens Arkiv og Bibliotek. 2023.

1.2.1 Primærkilder

Det kan godt stilles spørsmål til hvordan det kildematerialet som jeg har funnet frem skal kunne svare på den problemstillingen som jeg har lagt frem. Det kildematerialet som det hovedsakelig legges vekt på er årsmeldingene fra 1982 til 2022. Dette er materialet med omtrent 30 til 60 sider i hvert blad og har hatt interne forskjeller og forandringer som reflekterer strukturelle forandringer innad i organisasjonen. Disse årsmeldingene reflekterer som sagt over det som sees på for å være de viktige sakene å ta opp for småbrukerlaget. På mange måter er det den eneste måten å få innblikk i deres direkte synspunkter på refleksjoner fra en primærkilde over deres holdninger gjennom tiden samt hvordan disse holdningene legges frem og hvordan de blir brukt som virkemiddel. Dersom man derfor ønsker å skrive en oppgave om Rogalands Bonde- og Småbrukerlag igjennom et historisk perspektiv er derfor denne kilden å se på som et godt utgangspunkt i den perioden som her beskrives. Her vil man kunne se nærmere på en interesseorganisasjon i landbruket. Hvordan de har beskrevet og fortsetter å beskrive sin rolle i det norske landbruket. Hvordan de håndterer endringer og utfordringer relatert til dette.

Den forteller om de forskjellige medlemmers refleksjoner, tidligere lederes verdikamper og hvordan organisasjonen via bladet gjenspeiler verdier og synspunkter som man kan eller ikke kan gjenkjenne i dag. Når det reflekteres over dyresykdommer som herjet, kampen for tilværelsen til pelsdyrsbonden, frykt for radioaktiv nedbør fra 1986 eller endringer i relasjon til Norges EØS medlemskap, er det verdifullt historisk materiale som også presenterer en politisk vinkel. Dette reflekterer igjen over at Rogalands Bonde- og Småbrukerlag alltid har hatt et synspunkt i relasjon til problemstillinger som bærer preg av deres interesser og muligens også en kamp for tilværelsen i de forskjellige problemstillinger de velger å rette søkelys mot.

Det kan stilles spørsmål til hvordan en slik oppgave skal forankres ut ifra det kildematerialet som er valgt. Tanken er at årsmeldingene er gode nok som kilder til å bruke i en diskursanalytisk diskusjon sammen med relevant faglitteratur for å kunne se nærmere på problemstillingen oppgaven stiller. For å kunne lage en god sammenlignbar studie om oppgavespørsmålet rundt det som blir formidlet av Rogaland Bonde- og Småbrukerlags historie i Norge hvor det sentrale spørsmålet vil være hvorvidt den er viktig for nordmenn i dag sammenlignbart med tidligere. Hvordan nordmenns relasjon til bonden er noe som kan forsøkes skildret, er noe vanskelig å legge til rette for med den problemstilling at det vil være synsing tatt ut ifra statistiske data og mulige spørreundersøkelser, kronikker etc. Det er veldig

interessant og relevant hvordan Småbrukerlaget fremstiller den vanlige persons relasjon til den norske bonden i det kildematerialet som er presentert. Her kunne det være et tegn på de større spørsmålene rundt ideen om den norske bonden, mat og matsikkerheten i Norge for å legge til rette for en mulig relasjon til andre kilder på dette.

Disse dokumenter er altså en representasjon av småbrukerorganisasjonen Rogalands Bonde- og Småbrukerlags meninger, interesser og verdier. Årsmeldingene er et medlemsdokument som stort sett sendes til medlemmer og til andre dersom det etterspørres fra organisasjonen. Årsmeldingene kan også være å få tak i fra arbeiderbevegelsens arkiv også kalt Arbark.⁵⁴ Noen av årsmeldingene ligger tilgjengelig på Rogalands Bonde og Småbrukerlags nettside, men her er det manglende oversikt over de fleste av de publiserte av årsmeldingene. Det er ikke nødvendigvis en eksplisitt grunn til hvorfor det mangler et fullt arkiv over årsmeldingene her og man skal være forsiktig med å spekulere for mye i hvorfor noen av meldingene mangler eller ikke er der, selv om det kan være interessant at det har skjedd.

Når det kommer til kildematerialet, er det varierende hva man får ut av dette. Mye av hovedkildene er lagt opp som, lederen har ordet og kronikker hvor man klart får innsyn i hvem det er som skriver. Her er det hovedsakelig lederens eller nestlederens refleksjoner for året som har gått og året som man står over for som er viktige i det budskapet som frembringes. De uttrykk som blir gitt er refleksjoner av tidsmessige problemstillinger, hva som de er fornøyd med eller ikke og hvordan fremtiden for organisasjonen skal se ut. Her er det klart hvem det er som skriver og hvem refleksjonen kommer fra. Det er derimot en del av teksten som ikke har en nøyaktig skribent eller sekretariat. Det er åpenbart at etter hvert som årsmeldingene blir mer moderne, lengre og med mer reklame så er det en refleksjon av kildematerialet i og for seg selv som en organisasjonsmessig del som tar for seg et større felt av problemstillinger og interesser for organisasjonen. Det er dog noe problematisk med å ikke kunne helt fullstendig vite hvem det er som har skrevet ned en del av teksten. Det er uavhengig av dette godkjent av interne så det kan hende at dette ikke ble tatt hensyn til som en viktig faktor.

Så kan man stille spørsmålet om hva dette mulig reflekterer over og hvordan dette er med på å gjør årsmeldingene interessante som kilder. Mye av holdningene og meningene som er uttrykt er tatt ifra møter eller diskusjoner som ofte legger det som er Rogalands Bonde- og

⁵⁴ Arbeiderbevegelsens Arkiv.

Småbrukerlags største problemstillinger eller misfornøyde sider ved utviklingen i Norge sentralt i sine uttrykk. Av og til er det tilrop fra enkelte medlemmer som det legges ekstra stor vekt på der det blir en forklaring til hva som ble sagt på møtet i en form som relaterer til sterke meninger eller impulser. Noe av det som blir presentert i årsmeldingene kan anses for å være politisk propaganda da det blir ofte gjort klart hvem det er som er de som de forsøker å skape et fiendtlig bilde til. Så må man se litt nærmere på hva som definerer propaganda her. Det kan hentes forståelse fra begrepet fra mange forskjellige kilder. Ser man først på den kortere forklaringen fra Store Norske Leksikon så kan det kalles for propaganda når det blir rettet mot en avgrenset del av befolkningen med antatt felles interesser. Det kan også være i relasjon til enkle handlingsvalg. Relatert til det gode mot det onde eller det kloke mot det dumme.⁵⁵

Det går også an å se på det fra det perspektiv som blir rettet fra Norges Utenrikspolitiske Institutt. Det er litt mer komplisert i sin forklaring til hva som kan kalles for propaganda. Bevisst og systematisk forsøk på å fremme virkelighetsoppfatning er en av forklaringene her til om man kan kalle det som blir skrevet for propaganda.⁵⁶ Det handler også om vridd informasjon. Så må man stille spørsmålet om informasjonen som presenteres av Bonde- og Småbrukerlaget til tider i årsmeldingene i sammenheng med den simplifiseringen de av og til driver med. Kan dette tolkes for å være vridd informasjon siden det er langt ifra nok informasjon i enkelte tilfeller som presenteres i noen saker?

Dersom det er snakk om propaganda, er det da det som beskrives som hvit propaganda eller er det grunnlag for å se på det som grå propaganda. Hvit propaganda har korrekt informasjon og et sannferdig opphav, men er likevel vinklet i valg av fakta og kilder. Grå propaganda har derimot et løsere forhold til fakta og kilder. Et forsøk på å komme til ønskede konklusjoner uten noe godt faktagrunnlag.⁵⁷ Det skal analyseres en del av den informasjonen som presenteres i årsmeldingene i sammenheng med om det kan tolkes som propaganda og hvilken av disse to typene som kan anses for å være den riktige. I den grad at det er ofte en «de mot oss»-mentalitet som presenteres, at informasjonen er forenklet til å passe et narrativ og at retorikken kan være bombastisk er med på å fremme en ide om at det kan kalles for propaganda noe av det som blir eller har blitt skrevet.

⁵⁵ Skirbekk, Sigurd. 9. Juli 2020. Propaganda. Store Norske Leksikon

⁵⁶ Isaksen, Erland, David. 25. August 2022. *Hva er propaganda?* Norges Utenrikspolitiske Institutt.

⁵⁷ Isaksen, Erland, David. 25. August 2022. *Hva er propaganda?* Norges Utenrikspolitiske Institutt.

Mye av det som blir reflektert er da også sterke meninger og ytringer som av og til også rettes mot de som er allierte på enkelte synspunkter slik at det gjør dem veldig interessante å skildre som det primære kildevalget. Når det fra andre kilder som Reidar Almås' bok, reflekteres over at enkelte organisasjoner som Småbrukerlaget var misfornøyde med en situasjon er det et lite detaljrikt bilde som skapes. Dette kan ha med å gjøre at dersom slike bøker skulle dekke de fullstendige historiene eller refleksjonen til hver eneste organisasjon så ville det ikke være gjennomførbart å fullføre boken eller bøkene. Det kan også være fordi disse sidene ikke har blitt ansett for å være interessante å se nærmere på, men ved å se nærmere på dem, kan man få innblikk i nye mikrohistorier som sammen med det makrohistoriske som presenteres vil gjøre den helhetlige historien om fortiden mer detaljrik, selv om den aldri kan bli fullstendig.

Dette er noe relevant å ta med siden det er noe av kildematerialet som er interessant og gjør at man muligens kan begynne å spekulere utenfor de rammene som ligger til rette for det som presenteres. Det er også mye som dekkes innenfor de årsmeldingene som det her blir jobbet med og det er derfor at intervjurunder ikke nødvendigvis har blitt prioritert. Så er det spørsmålet hvorvidt det kunne ha latt seg gjøre og til hvilken grad å intervju tidligere ledere, eller nåværende, ville være fruktbare i en søken på hva som gis uttrykk for i kildematerialet. Det er noen grunner til hvorfor dette ikke har blitt prioritert og tatt med. Det er noe problematisk med å intervju personer som kanskje har endret mening fra det som originalt ble skrevet eller reflektert over før. Det er også problematisk med hvilke forhold intervjuobjektet ville hatt til kildematerialet dersom det ikke skulle være nødvendig med dette materialet for denne studien. Det ville også vært problematisk å prioritere hvem og hvor mange som skulle eller burde vært med i en slik studie. Dette er hovedsakelig tatt med som en kommentar til å intervju kildene som kunne muligens ha bidratt med noe til løsningen av denne problemstillingen, men siden det hovedsakelig legges vekt på årsmeldingene som primær kildehenvisnings så har dette ikke blitt tatt med.

Som sagt så vil oppgaven være forankret i lokal historie. Oppgaven vil også være sentral for norske historiske perspektiver og det kan være viktig å nevne at dette er noe som kan være matnyttig for oppgaven. Her er noe variasjon tatt med den hensikt å kunne frembringe en god analyse ved å sette søkelys på data hentet fra kvalitative data. Denne samlingen vil deretter kunne gi noe svar på spørsmål om omstendigheter rundt småbrukerlagene i Rogaland. Ved å sentrere oppgaven rundt disse temaene vil metode og teori være godt reflektert i relasjon til dette kildematerialet og forhåpentligvis vil

kildematerialet kunne frembringe en interessant og dagsrelevant diskusjon som kommer til å være belysende på disse felt.

Aviskildene presenterer noen interessante forhold til noen av de problemstillingene småbrukerlaget presenterer i årsmeldingene. Aviser er skrevet med forskjellige utgangspunkt og har noen ganger et politisk utgangspunkt for hvordan det som det skrives om vinkles eller brukes. Til mitt prosjekt er det to eksempler på avisbruk som kommer opp som jeg kan nevne her. Det ene er i relasjon til om at ekspertene er usikre på om at det egentlig trengs å ha et beredskapslager for korn⁵⁸, noe som er en kampsak for Rogaland Bonde- og Småbrukerlag. Det andre eksempelet er i sammenheng med grisen og dyrevelferd. Hvordan Rogaland Bonde og Småbrukerlag har beskrevet sitt dyrevern og forhold til behandling av gris og hva som har kommet frem i ettertid av personer som undersøkte hvordan behandlingen av gris egentlig foregikk.⁵⁹ Til mitt prosjekt har det derimot vært mest matnyttig å hente fra noe varierte aviser som reflekterer over de punkter som kommer frem i årsmeldingene, men med en annen innfallsvinkel. Hvordan dette kan tolkes som et mulig problem er viktig slik at oppgaven ikke er for preget av det som presenteres i en enkelt avis, men det er derfor også viktig å skildre hensikten med bruken av kilden. I så måte er aviskildene brukt sporadisk som motargument eller for å gi mer tilskudd til de ytringer som årsmeldingene presenterer.

I henhold til småbrukeren kan man for eksempel se om eventuelle politiske problemstillinger er sentrale, ikke bare for avisen, men også for andre kilder generelt. Dette vil eksempelvis være rettet mot om Norge skal produsere egen mat eller importere råvarer og om dette er sentralt eller gjemt av den kilden som presenteres. I en bondelagsavis vil for eksempel en vinkling av bondens evne til å drive det norske landbruket mot færre, men større bruk, være positivt omtalt noe som i årsmeldingene gjenspeiler en negativ relasjon til dette fenomenet. Så bør man vel også nevne det faktum med at Rogalands Bonde- og Småbrukerlag har sine egne nyhetssider og eget nyhetsbrev som også kan tas med i analysen, men som ikke har vært så sentrale for diskusjonsdelen som årsmeldingene.

1.2.2 Sekundærlitteraturen

Av bøker er flere kilder relevante for skrivingen. Bøker som «Hvorfor bør vi drive jordbruk i Norge» eller «Norges landbrukshistorie IV 1920-2000» har vist seg å være god litteratur til å bruke siden oppgaven vinkles mot landbrukshistorie. Hovedsakelig har

⁵⁸ Aurkust, Øvind. 29.07.2022. *Regjeringen vil ha beredskapslagre for korn. Ekspertene er uenige om hvorvidt det trengs.* Aftenposten

⁵⁹ Haugen, Norun. 14.06.2021. *En ødelagt industri.* Dagsavisen

sekundærlitteraturen vært til nytte av å gi et helhetlig bilde av situasjonen i landbruket. Informasjonen i årsmeldingene er kort og setter søkelys mot problemstillinger som er sterkt preget av en politisk vinkling som blir forenklet. Sekundærlitteraturen har gitt en forståelse for de lange linjer i norsk landbrukshistorie og har vært viktige i å forstå hvordan andre perspektiver, ofte fra eksperter i sine fagfelt, har beskrevet historien i det norske landbruket. Noe av dette materialet skildrer også noe av tidsperioden som årsmeldingene er under og gir derfor muligheten for et sammenlignbart studium av kildene. Det er også interessant når man får innblikk i noen fakta eller synspunkter som ikke er tatt med i de større verkene i sekundærlitteraturen, men som er nevnt i årsmeldingene.

Oppgaven vil være sentrert rundt lokalhistorie om Jæren og nærmere bestemt det lokale Småbrukerlagets og Bondelagets relasjon til de forskjellige interessene. Statistikk hentet fra kilder fra arkivene vil ha noe nytte for seg i oppgaven, mens avisene vil presentere flere holdninger og verdier knyttet til spørsmålet. Bøker som er skrevet av forskjellig fagpersonell vil være relevant da det kan bringe inn viktige nasjonale relasjoner til oppgavespørsmålet. Det har vist seg å være noe mer nasjonale sammenligninger i enkelte spørsmål i motsetning til den eventuelle lokale relasjonen til enkelte utsagn eller posisjoner relatert til det som blir sagt av småbrukerne.

Poenget med dette er å få en dypere forståelse for skriverens utgangspunkt eller holdning til problemstillinger relevant for oppgaven. Et eksempel som jeg har bitt meg merke i, er eksempelvis i bøker som *Hvorfor bør vi drive jordbruk i Norge?* Her poengteres selve grunnlaget for jordbruk og bruken av bøkene i og for seg selv, er en lite nyttig debatt. Dette er jeg noe uenig i da det kan være høyst viktig og interessant i en tid hvor import og eksport er blitt viktigere enn tidligere. Dette sentralt i litteratur som *Norsk jordbrukspolitikk, handlingsrom i endring*, som har gitt meg en større forståelse for importvern og viktige internasjonale avtaler som WTO-avtalen fra 1995 til EØS-avtalen.

En bekymring er derfor at mye av den dyrkbare marken skal komme til å bli ofret for økt bebyggelse slik at områder hvor plantevekster kan gro blir omdisponert til andre formål. Når en da går igjennom disse påstander er det viktig å kunne skildre det arbeidet som har blitt lagt til grunn for arealvurderinger gjort av landbruket for Jæren. I disse kart blir arealene utover Jæren og Rogaland delt inn i fem klasser hvor fem er landbruksareal uten noe landbruksmessig verdi mens klasse én representerer areal av svært stort landbruksmessig verdi. Det er lite overaskende at Jæren og områder rundt har veldig mye areal i klasse én. Mye

av kildematerialet brukt til min oppgave vil være kart hentet fra arkivet og sammendrag relatert til dette arbeidet.

Lokalhistorie og landbrukshistorie er generelt sett det avgrensede område som denne oppgaven handler om. Her er holdninger fra Per Ingvar Olsen i Norsk mat etter supermarkedsrevolusjonen interessant.⁶⁰ Ideen om at Norge i moderne tid er sterkt preget av å være med i WTO- og EØS er sentrale i sammenheng med at nasjonen er sterkt preget av internasjonale regulatoriske ordninger. Ideen om at landbruket har eller er på vei til å splitte seg i to deler er interessant da det reflekterer over hvordan utviklingen har gått og at småbrukerlag mot bondelag ikke er en gammel tanke som kommer til å forsvinne med det første, men heller eskalere i forskjell og konflikt i kommende år. Kravet til norsk matproduksjon har en ting til felles dersom man skal tro det Per Ingvar Olsen presenterer og det er at det norske landbruket trenger større krav til omstilling og utvikling. Det er flere av disse tingene som er viktig for å ha en god forståelse for landbrukssituasjonen i Norge generelt og er også viktig i den sammenheng at vi i Norge produserer omtrent 40% av den maten vi spiser. Om lag bare 3% av det norske landarealet er matjord.⁶¹ Det er lite dersom man sammenligner det med produksjonen av korn som tar opp en tredjedel av den dyrkede matjorda. Dette er og blir relevant for den diskusjonen småbrukerlaget fører i relasjonen til frukt og grønt i Norge, men hvor spesifikt man skal gå inn på hver matsort i landbruket for å fremheve det samme poenget kan diskuteres. Dersom det gjør det enklere å fremheve en viss retning for det politiske budskapet, dersom det er der igjennom en underliggende felles mening som dekker alle felt innenfor problemstillinger i organisasjonen vil dette kanskje være viktig å se nærmere på.

Når det kommer til sekundærlitteratur som er spennende for min oppgave er det en god del verk som er interessante å ta stilling til i forhold til oppgaven min som baserer seg på årsmeldingene. «*Hvorfor vi bør drive jordbruk i Norge?*» er et historisk verk fra 1980 som er en samling av foredrag og diskusjonsinnlegg fra et seminar gjort av Landbruksforlaget og Samfunnsgeografisk forening. Denne boken samler opp diskusjoner fra 1980 og er en diskusjon av situasjonen tidligere og bekymringer for fremtiden. Mye av det som er skrevet her er sammenlignbart med de bekymringer for fremtiden som også Rogaland Bonde- og Småbrukerlag hadde utover 1980-tallet og er en kilde som passer utmerket ved siden av der årsmeldingene starter. Grunnlaget til hvorfor jeg har funnet denne kilden interessant å bruke

⁶⁰ Olsen, Ingvar, Per, *Norsk mat etter supermarkedsrevolusjonen* (Oslo: Unipub, 2010)

⁶¹ Statistisk Sentralbyrå. Landbruk. Faktaside

er fordi man kan lage et utgangspunkt i at historie kan forstås bedre ved at man ser på det ut ifra den konteksten som gjaldt til det aktuelle tidspunkt. Dette kan gi dypere forståelse til hvorfor ting skjedde og hvordan man i ettertid kan forstå hvordan man skal plassere årsmeldingene i den kontekst som omkranser de felt og interesser som de skriver om. Dette er også den boksamling som har mest skribenter slik at det er det sekundærverket som har flest meninger og interessante debatt innlegg til denne oppgaven.

Andre bøker som er interessante og aktuelle for de debattene som preger denne oppgaven er Reidar Almås sin siste bok fra 2000-tallet, «*Norsk mat etter supermarkedsrevolusjonen*» av Per Ingvar Olsen og en bok fra 2016 kalt «*Norsk Jordbrukspolitik handlingsrom i endring.*» Denne og de bøker som er fra senere tidsperiode er nærmere i tid når denne oppgaven blir skrevet. Disse bøkene er brukt i sammenheng med forklaringer til større problemer nevnt i relasjon til konkrete episoder presentert av Småbrukerlaget. Her er eksempelvis «*Norsk mat etter supermarkedsrevolusjonen*» relevant i sammenheng med spørsmål som omfatter omstillingen av maten fra bonden og problematikken med mellomledd og supermarkedenes sterke inntreden på 1980-tallet. Igjen kommer 1980-tallet, og det som har skjedd etter dette, som en rød tråd i sammenheng med den tidsperiode som er sentral for oppgaven min. Boken reflekterer over at utover nettopp denne periode så stod det norske landbruket ved et veiskille. Den er sterkt knyttet til temaet mitt om norsk matsikkerhet i oppgaven. Slik er det egentlig med det meste av sekundærlitteraturen, den gir mer innblikk og forskjellige perspektiver til hendelser slik at det er mulig å skape en debatt og gi muligheten til en analyse i større perspektiv i sammenheng med det materialet som er presentert i årsmeldingene.

Det er her viktig å ta med at mye av denne sekundærlitteraturen i sammenheng med oppgaven sin gjennomførelse også er preget av at det her er et forsøk på å supplere den forskningen som allerede er etablert. Denne forskningen er derfor til en viss grad basert på å utprøve eller se nærmere på hvordan det som eksisterer i årsmeldingene er verdifullt som ny kunnskap til den sekundærlitteraturen som jeg har valgt ut som er ansett for å være den litteraturen som er mest relevant i sammenheng med det som presenteres i årsmeldingene. Av annen litteratur som er relevant for denne oppgaven er bøker som forklarer konseptet rundt diskursanalyse og lokal og regional historie. Det er særlig interessant å se nærmere på hvordan disse bøkene reflekterer over teori og metode og hvordan dette er med på å bygge opp grunnleggende kunnskap om hvordan dette kan brukes i sammenheng med oppgaven og de spørsmål som er relatert til teori og metode. Særlig i sammenheng med «*Lokal og regional*

historie» av Aud Mikkelsen Tretvik er det forandringen i gården og dens relasjon til primærnæringene i sammenheng med distriktene som er interessante for oppgaven på mer enn bare en teoretisk måte. Dette er interessant for den delen av oppgaven som handler om nettopp teori og metode og vil derfor bli gått nærmere inn på det der.

Hvis man skal begynne med diskursen innenfor kjønn i Rogaland Bonde- og Småbrukerlag er det viktig å forstå hvordan dette har blitt brukt i årsmeldingene og hvordan man kan forankre det i et større bilde om kvinnelige bønder, budeier eller bondekoner. I 1913 fikk kvinner stemmerett⁶² og samme året ble det Norske Bonde- og Småbrukerlag stiftet. Det er altså over hundre år siden begge disse momentene ble til i historien. Det kan være noe vanskelig å skildre hvordan kvinnens rolle har vært spesifikt skildret i bondens liv, men man kan til en viss grad observere dette i årsmeldingene siden det har blitt periodevis reflektert over.

Det er i årsmeldingene en kort relasjon til diskusjonen spesielt til antall kvinner i organisasjonen, deres posisjon innenfor organisasjonen og på hvilken måte dette også blir brukt som politisk virkemiddel i en maktpreget retorikk til tider som er viktig å se nærmere på i relasjon til diskursanalytisk metode. For å legge et annet grunnlag er kvinnens rolle i jordbruket for så vidt interessant. Spesielt hvis man ser dette i kontekst av hva andre forskere har skrevet om temaet i relasjon til konsepter som maskulinisering av jordbruket. Denne maskuliniseringen av jordbruket er beskrevet av Reidar Almås og reflekterer til at det er faktisk nyere problemstillinger i jordbruket som man kanskje ikke ville lagt så godt merke til ved første øyekast. Maskuliniseringen av gårdsarbeidet har skjedd ved at kvinnenes oppgaver har blitt flyttet bort fra gården eller rasjonalisert bort ved bruk av ny teknologi.⁶³ Dette legger Reidar Almås som en av de sentrale problemstillingene i relasjon til det mannsdominerte yrket som bonden har en tendens til å være. Det er også viktig å huske på i sammenheng med det denne oppgaven retter søkelys på, er at det muligens har vært et viktig virkemiddel å sette kvinnen i søkelyset. Odelsloven kan anses for å ha vært diskriminerende frem til 1972 da den ble endret til å gjelde begge kjønn likt og ikke satte sønner foran døtre i odelsrekken.⁶⁴ Det som er veldig interessant for denne oppgaven er det som Almås legger til rette for når han presiserer at Bondelaget, Skogeierforbundet og Bondekvinnelaget var negative til en likestilling av kjønn i odelsloven, men Småbrukerlaget var faktisk ikke negative til denne

⁶² Hageman, Gro. 2. November 2020. Kvinnenes vei til stemmerett. Norgeshistorie– Fra steinalderen til i dag. Universitetet i Oslo.

⁶³ Almås, Reidar. Norsk Landbrukshistorie 4, 291.

⁶⁴ Almås, Reidar. Norsk Landbrukshistorie 4, 293

likestillingen. Her er det jo noe merkelig som kommer frem, nemlig at selve Bondekvinnelaget skulle være mindre positive til likestilling av kjønn. Dette kan også ha vært mye av grunnlaget til hvorfor noen av de kvinner som har skrevet positivt om norske bønder i ettertid, har omtalt Småbrukerlaget på en god og positiv måte.

Spesielt når det kommer til enkelte bøker skrevet om kvinner som er bønder eller om relasjon til bonden i Norge er det to skribenter som kommer til minne og som bør nevnes. Den første er boken *Bondelandet* av tidligere leder for Norges Bonde- og Småbrukerlag Aina Edelman og deretter boken *Kvinnebønder* av Astrid Brekken med fagartikler av Marit S. Haugen, Ingeborg Tangeraas og Merete Furuberg.⁶⁵ Her skal det legges frem en veldig viktig ting ved disse to bøkene som bør forklares eller legges frem på en slik måte at man får en større forståelse for den plass Småbrukerlaget har i kvinners posisjon og ettermåle i jordbruket. Boken *Kvinnebønder* av Astrid Brekken er reklamert som en bok som presenterer kvinner som er bønder. Den er spesifikt laget av kvinneutvalget i Norges Bonde- og Småbrukerlag og dersom man snur boken kan man lese at det er nesten dobbelt jubileumsår siden 2013 er hundreårs jubileum for kvinners stemmerett og året når Norges Bonde- og Småbrukerlag ble stiftet. Her er det nettopp noe som bør pekes ut i den sammenheng, nemlig at dette kan muligens anses for å være synonyme viktige hendelser, det presenteres på en måte som kan tolkes på dette hvis. Dette er god reklame for Norges Bonde- og Småbrukerlag siden det kan gjenspeile hvordan småbrukerlaget har vært den bondeorganisasjonen som har representert kvinnene best og deres likeverd mest. Man kan også undres hvordan det har seg at en slik bok som omhandler kvinnelige bønder ikke har blitt produsert av Bondekvinnelaget, men av Småbrukerlaget.

Boken *Bondelandet* av Aina Edelman og Svein Sæter er produsert av det Norske Samlaget 1994 og er en bok som legger vekt på landbruket i Norge, men som har noen unike kapitler for hva den legger vekt på i landbrukshistorie. Det er her viktig å nevne kapitlet *Meir enn mann*⁶⁶ som omhandler kvinnens rolle i landbruket meget deskriptivt og tar noe av sin bakgrunn i Reidar Almås sitt arbeid.⁶⁷ Her presenteres altså kvinnens viktige rolle i landbruket uten at det eksplisitt referer til Norges Bonde- og Småbrukerlag. Dette kommer derimot senere når det kommer til kapitlet om *Bondelandet i Bondeverda*⁶⁸, for den

⁶⁵ Brekken, Astrid. Haugen, S. Marit, Furuberg, Merete, Tangeraas, Ingeborg. *Kvinnebønder*. (Oslo: Boksmia, 2013)

⁶⁶ Edelman, Aina, Sæter, Svein. *Bondelandet* (Oslo: Samlaget, 1994) 98.

⁶⁷ Edelman, Aina, Sæter, Svein. *Bondelandet*, 1994, 112

⁶⁸ Edelman, Aina, Sæter, Svein. *Bondelandet*, 1994, 150.

reflekterer over etterkrigstiden. Den presenterer langt ifra årene så rikt og detaljert som Reidar Almås gjør i sitt firebinds verk om landbruket, men er relativt rask til å frembringe en versjon hvor landet er fullt av bondehatere og at det enda er en eim av klasseskilte i landet. For å sitere ordrett: «Fortsatt er den frie bonden sand i maskineriet for makteliten, fortsatt finnes det rester av klassehat». Fienden er det som boken beskriver som bondehaterne.⁶⁹ Spesielt side 152 og 153 av denne boken gir sterkt preg av et fiendebilde som man også kan finne i lignende retorikk fra det som er skrevet enkelte steder i årsmeldingene. Et merkelig fiendebilde hvor og hvem bondehaterne er, blir diffust og vanskelig å beskrive. Boken beskriver etterkrigstiden som så enkel og samtidig så vanskelig.⁷⁰ På bare to sider beskrives altså landbruket i etterkrigstiden så smått og enkelt, men samtidig noe skremmende med et vagt «de og oss» mentalitetsbilde. Samtidig er det også forunderlig hvordan den tidligere lederen for Norges Bonde- og Småbrukerlag er med på å fortsatt skape et veldig enkelt «de mot oss» mentalitetsbilde i denne boken. Den ekstreme forenklingen av den moderne situasjonen bønder befinner seg i er også noe som er svært sammenlignbart med noen og noe av det som er reflektert i årsmeldingene.

Det som er viktig å presisere her er hvordan og hvorfor dette er viktig i sammenheng med årsmeldingene, Norges Bonde- og Småbrukerlag og Rogaland Bonde- og Småbrukerlag. Spesielt viktig i forhold til denne delen av oppgaven som skal sette søkelys mot enkelte sentrale kvinner i Småbrukerlaget og hvordan dette har blitt brukt i den sammenheng. I meldingen fra 1983 er det rettet et spesielt søkelys mot mangelen av kvinner i småbrukerlaget.⁷¹ Dette er sett i lyset av en dobbelt mening som presenteres i relasjon til denne problemstillingen. Den første er et ønske om å øke antall medlemmer i organisasjonen og den andre er om kvinners viktighet for organisasjonen. En kvinnelig påvirkning i organisasjonen og hvor viktig det er for Småbrukerlaget å ha kvinner innad i sin organisasjon. Man skal ikke legge skjul på at den retorikken som har blitt brukt er mest sannsynlig for å øke antall medlemmer i organisasjonen generelt. Organisasjonen bruker også denne formen for oppbyggingspråk når det kommer til hvor god og etisk den er for å ha kvinner i lederposisjoner og mellomposisjoner og dette er med på å skape et bilde av ikke bare Rogalands Bonde- og Småbrukerlag men Norges Bonde- og Småbrukerlag som den bondeorganisasjonen som styrker og representerer kvinnelige bønder best. I en senere melding ser man også hvordan dette brukes i enkelte politiske hendelser som når meldingen senere

⁶⁹ Edelman, Aina, Sæter, Svein. Bondelandet, 1994, 152

⁷⁰ Edelman, Aina, Sæter, Svein. Bondelandet, 1994, 153

⁷¹ Årsmelding, Rogaland Bonde- og Småbrukerlag. 1983

presenterer politikken til Arbeiderpartiet som kvinnefiendtlig i en reaksjon som litt ironisk kan også anses for å være noe kvinnefiendtlig i seg selv. Årsmeldingene har også ekstra detaljer når det kommer til kvinner i mellom- og lederposisjoner og legger ekstra vekt på denne forandringen innad i organisasjonen. Selv om organisasjonen har vært den bondeorganisasjonen som har gitt mye plass til kvinnelige bønder, er det også klart at dette er noe de bruker som retorisk virkemiddel når de kan.

Det er noe som burde sies om at den tidligere lederen for Norges Bonde- og Småbrukerlag legger betydelig kort historikk om landbruket i etterkrigstiden som en melding som kunne ha vært skrevet i en av årsmeldingene som ligger til rette for i en bok som skal representere alle bønder, men som egentlig er et talerør for Småbrukerlagets holdning. Denne delen bør legges til under politisk virkemiddel og det skal den, men det er viktig å presentere temaet når det kommer frem i boken *Bondelandet*. Det som dette representerer, er i og med at organisasjonen er representativ for kvinnelige bønder er den kanskje også med på å forme synspunktene til de kvinnene som er representert. At Småbrukerlaget har fått en stor posisjon i historisk relasjon til kvinner og være den bondeorganisasjonen som representerer deres syn og drivkraft som bønder er viktig å få med seg og hvordan dette har preget mindre organisasjoner som Rogaland Bonde- og Småbrukerlag. Det er også viktig å referere til Aina Edelmans i den kontekst at hun var den første kvinnelige lederen for Småbrukerlaget i 1992, noe som skjedde fem år før Kirsten Indgjer Værdal ble leder for Bondelaget i 1997⁷², så Småbrukerlaget har historisk sett hatt kvinnelige representanter i slike posisjoner før andre. Ikke bare er det viktig å referere til Aina Edelmans i den kontekst av at hun var en kvinnelig leder i organisasjonen, men også som nevnt hva denne tidligere lederen beskrev den moderne bondesituasjonen for å være i verket som omtalte det norske landbruket som helhet i ettertid. Poenget er også å frembringe den mulige hypotese om at det foreligger en grov forenkling innenfor mange av temaene som Småbrukerlaget presenterer og selv om Småbrukerlaget kan sies å ha vært en viktig representant for kvinners rettigheter er det også et virkemiddel for organisasjonen i en diskursanalytisk forstand. Dette er også viktig å ta med dersom man skal forsøke å fremstille at mye av retorikken til Småbrukerlaget har en tendens til å være grove forenklinger.

Det som det utvalgte sekundærlitteraturen gir et godt overblikk over en periode fra 1913 til 2000 hvor de verkene jeg har nevnt har vært gode til å fortelle om småbrukeren og Småbrukerlagets rolle i Norge. Det er også noe av litteraturen som går utover dette som *Norsk*

⁷² Almås, Reidar. Norges Landbrukshistorie 4, 296.

*Jordbrukspolitik handlingsrom i endring*⁷³, men utenom dette er det ikke så mye å hente herfra. Fra statistisk sentralbyrå har det vært en god del refleksjoner rundt forandringene om den norske bonden og dette er viktig i en sammenlignbar analyse. Analysen som jeg presenterer vil kunne tilføye en diskursanalyse av Rogaland Bonde- og Småbrukerlag og vil med dette, forhåpentligvis kunne bli brukt til å fortelle videre om situasjonene i Norsk landbruk som har oppstått. Hvordan man kunne sammenligne med det nyere bondeopprøret⁷⁴ med tidligere opprør eller tegn på sivil ulydighet kunne vært et eksempel på en forskning hvor det jeg har skrevet kunne kanskje vært med i studiet.

1.3 Er ikke Norge et rikt land?

Det er et fundamentalt spørsmål som bør stilles i sammenheng med konsekvensene av det som har skjedd og fortsetter å skje under denne tidsperioden som årsmeldingene dekker. For er ikke Norge et rikt land? Hvordan kan matsikkerhet, kvinnekamp og økologiske faktorer være skildret i dette som reflekterer det spørsmålet sentret rundt den tiden Norge ble et rikt land? På hvilken måte er det slik at Norges forhold til økologi og miljø i sammenheng med den norske bonden, en av yrkesgruppene som jobber mest med landet. Hva skjer når Norge har blitt såpass rike, men samtidig gradvis færre bønder med det resultat at man får færre hender til å jobbe med jorden og kontrollere naturens vekst? I hvilken grad er det viktig at maten som produseres er på økologiske betingelser? Er det egentlig en tragedie at matproduksjonen blir rettet mot en produksjon som er basert på større bedrift eller fabrikkforhold. Hvor viktig er tilværelsen til dyrene som vi skal spise? Hvor viktig er det at maten er produsert i tråd med en forventet standard? Er det et spørsmål om en forsvinnende kulturidentitet som gir organisasjonen en frykt, og er det egentlig viktig for det moderne Norge?

Er ikke Norge et land som har råd til å dekke sine egne nødvendigheter innenfor matsikkerhet ganske godt? Er det egentlig slik grunn til bekymring for Norges matsikkerhet som Rogaland Bonde- og Småbrukerlag reflekterer rundt i sine årsmeldinger og på hvilken måte reflekterer rikdommen etter oljen ble funnet de sentrale spørsmålene for norske bønder og matsikkerhet? Det er mulig å vinkle denne problemstillingen i to linjer for hvordan fremtiden kan håndtere det norske landbruket. Enten må det norske landbruket tilpasses mer til de rammevilkår som preger de politiske målsettingene for norsk landbruk eller så blir markedet mer og mer preget av import. Hvis ikke så blir markedet mer og mer preget av

⁷³ Agnar Hegrenes, Klaus Mittenzwei, Sjur Spildo Presdegard. *Norsk Jordbrukspolitik handlingsrom i endring* (Bergen: Fagbokforlaget, 2016)

⁷⁴ Årsmelding 2021, 25

import og mer og mer av landbruket blir brakklagt.⁷⁵ Skal Norge produsere halvparten av maten sin selv eller kan vi berolige oss med at vi vil kunne ha muligheten til å importere matvarene? Landbruket har en nedgang i antall bønder siden etterkrigstiden og gjennomsnittsalderen for bønder øker.

Mye av kampen til Rogaland Bonde- og Småbrukerlag er preget av ønsker og ideer som går imot mye av den trenden som har preget landbruksutviklingen i landet. Befolkningen i distrikts Norge reduseres for hvert år som går og at det preges av at det å være bonde anses for å være mer og mer ulønnsomt av organisasjonen. Når man ser på utviklingen i landbruket og hvordan det minker på antall bønder så skulle man nesten tro at det ble mindre mat produsert og at den blir mer kostbar, men maten har i moderne tid vært billigere enn noen annen gang i Norges historie. Hvor billig maten er, er noe man kan anse for å være et tegn på velstand, og det er det for folk flest. Når norske forbrukere brukte omtrent 10% av inntekten sin på mat i 2007⁷⁶ ifølge årsmeldingen fra Rogaland Bonde- og Småbrukerlag så er det brukt i den sammenheng at det er overproduksjon av mat som er det bekymringsfulle.

I den samme meldingen er beskjeden også klar. Det er ansett for å være usolidarisk og dårlig miljøpolitikk å importere mat man kan produsere selv.⁷⁷ Det er en diskurs man kan stille spørsmål til ved det som presenteres i årsmeldingene. For mye av frykten for overproduksjon og import av matvare kan egentlig være betinget på en frykt for konkurranse i matbransjen. Det er også et spørsmål som må stilles når det kommer til bekymringen for overproduksjon. For er ikke overproduksjon et tegn på velstand? Eller er dette rettere sagt et spørsmål som handler om hvem det er som tjener penger på mat?

Det som spesielt skiller Bondelaget og Småbrukerlaget er slagordet «færre og sterkere» som ble reflektert i årsmeldingen fra 2011⁷⁸. Dette slagordet er Småbrukerlaget negative til og det står i motsetning til deres ønske om at Norge skal ha en økning i antall bønder, spesielt i distriktene. I samme melding blir det også knyttet til et opprør i sammenheng med matvarepris i Midtøsten og at befolkningen i Norge er i fare når det kommer til at det øker med importert korn til landet. Man kan her lure på hvorvidt dette er brukt som retorisk virkemiddel for å etablere en frykt for matmangelen. Når man ser på forskning gjort av Reidar Almås så er det gjennomgått at i Norge så har brukene blitt mer og mer produktive, både matproduksjon og arbeidskraft på stadig færre hender. I år 2000

⁷⁵ Olsen, Ingvar, Per, Norsk mat etter supermarkedsrevolusjonen, 219

⁷⁶ Årsmelding 2007, 41

⁷⁷ Årsmelding 2007, 25

⁷⁸ Årsmelding 2011, 8

produserte 70 000 arbeidshender mer av alle slag enn det 580 000 gjorde i 1930. Som han noterer er selvbergingsgraden omtrent den samme selv om folketallet har økt.⁷⁹

Så hva er det egentlig som reflekteres her? Her er det tegn til sterke retoriske virkemidler for å fremme den politikken og ideologien som småbrukerlaget i Rogaland har uttrykt i sine meldinger. I året etter, altså i 2012, skrev småbrukerlaget at norsk matproduksjon må øke med 20% de neste 20 årene for å møte etterspørselen fra en økende befolkning.⁸⁰ Her er det noe merkelig hvor de har hentet disse tallene fra, men det kan virke som at Rogaland Bonde- og Småbrukerlag har fremmet sine egne fremtidsprognoser for å muligens skape et behov som nødvendigvis ikke er der. Hvor disse tallene er hentet fra er ikke reflektert og det er også utfordrende å skape en riktig prognose for fremtiden. Det å bruke det som retorisk virkemiddel for å skape en illusjon av et behov for økning i norskprodusert mat kan muligens være det som er med på å fremme denne tankegangen. Det er her viktig å sette søkelys på det at dersom denne etterspørselen er sann, så skal den være relatert til norsk matproduksjon, ikke på noen som helst måte er import ansett eller nevnt som mulig løsning til dette problemet.

Så hvordan skal Norge forholdet seg til import? Ifølge Norsk mat etter supermarkedsrevolusjonen skrevet av Per Ingvar Olsen er dette en problemstilling som innebærer en stor problemstilling for den norske politikken. Norge blir her sett for å være det eneste av de blant de høyt industrialiserte landene i Europa som har et nasjonalt importvernregime. Det er altså her en mulighet for at det å finne politisk allierte i forsvaret av et sterkt nasjonalt importvern kan bli mindre.⁸¹ Dersom dette stemmer kan det altså være en mulighet for sjansen for at partnere i forholdet til landbruksrelatert handel og kjøp kan bli vanskeligere jo lenger det går før Norge velger å forholde seg til import.

I 2018 reklamerte Rogaland Bonde- og Småbrukerlag for REKO-ringer.⁸² REKO-ringen er ifølge deres egen nettside en salgskanal for lokalmat der kjøp og salg skjer via nettsiden Facebook. Her er salget av matvarer uten mellomledd og er noe som Småbrukerlaget anbefaler og er positivt innstilt til. Dette er også et ledd som må sees nærmere på i den sammensatte forklaringen på hvem overskuddet relatert til maten går til i landbruket.⁸³ På en måte har det her oppstått et fenomen hvor den digitale teknologien har

⁷⁹ Almås, Reidar, Norges Landbrukshistorie IV, 385

⁸⁰ Årsmelding 2012, 9

⁸¹ Olsen, Ingvar, Per, Norsk mat etter supermarkedsrevolusjonen, 225

⁸² Årsmelding 2018, 12

⁸³ Reko-ringen

gjort at det har blitt mulig å etablere et slags moderne form for marked hvor bonden i teorien skal kunne stå for egen produksjon og salg av matvare slik som i gamle dager, uten mellomledd i den kapitalistiske stigen.

Så kan man stille spørsmålet til hva behovet og problemstillingen til mellomledd er relatert til. På 80-tallet var det en stor internasjonal utbygging av kjedeorganisasjoner som førte til dataovervåking, kontroll og styring av varestrømmer i markedet med relativt lave transportkostnader. Her utviklet dette seg til et punkt hvor 99% av dagligvarehandelen i Norge på 90-tallet og etter var kontrollert av Rema, Rimi, Coop og NorgesGruppen.⁸⁴ Det kan være en følge av småbrukernes ønske om å tjene pengene selv som er resultatet til hvorfor REKO-Ringene har hatt en stor vekst siden de ble etablert i 2017. Et svar på at selv om Norge er et rikt land så er ikke småbrukerne fornøyde med hvordan den kapitalistiske ordningen som eksisterer i landet er. Her kan det være grunnlag til hvorfor REKO-ringer konseptet ble varmt mottatt når det ble etablert i årsmeldingen fra 2018 selv om det ikke hadde trengt å være et direkte angrep på de mer vanlige butikkjedene, er det et tegn på at man kan stille spørsmål om hvorfor denne ordningen har blitt relativt populær på kort tid. Samtidig er det skrevet i samme årsmelding at matkjedene har vært flinke til å få folk til å tro at norsk mat er trygg mat.⁸⁵ Er den ikke det da? Er dette stikket mot supermarkedkjedene en direkte følge av at småbrukerne muligens har fått et nytt sted å levere produktene sine?

Så er ikke Norge et rikt land? Eller er det problemet med at Norge ble et så rikt land på relativt kort tid som har hatt som en mulig følge at flere og flere søker seg bort fra primærnæringene. Er det en mulig følge av sterk økning i rikdom og kvalitet på livet som gjorde at bøndene ble færre? Eller er det ikke relatert til funnet av olje i det hele tatt? Ifølge det som er reflektert av Reidar Almås kan det her være at det som blir beskrevet som flukten fra landsbygden er en direkte følge av en folkeflytting mot byer og tettsteder som var en følge av den sosialdemokratiske orden.⁸⁶ Det var også en sterk velstandsøkning blant bøndene fra 1976 til 1982, det året hvor den første årsmeldingen er hentet fra.⁸⁷

Det er også problemstillinger knyttet til det å være bonde som i seg selv er problematiske utenfor det økonomiske insentivet. På mange måter er ikke det å være bonde det samme som en vanlig jobb, eller industriarbeider som de ofte vil sammenligne seg med i relasjon til lønn. Å være bonde har også mulige problemstillinger knyttet til trygd, ferie og

⁸⁴ Olsen, Ingvar, Per, Norsk mat etter supermarkedsrevolusjonen, s.111

⁸⁵ Årsmelding 2018, 12

⁸⁶ Almås, Reidar, Norges Landbrukshistorie IV, 393

⁸⁷ Almås, Reidar, Norges Landbrukshistorie IV, 394.

fritid samtidig som at man stort sett eier sin egen arbeidsplass i moderne tid. Man kan i noen tilfelle si at det å være bonde ikke bare er en jobb, men en livstil som gjør at det er flere prioriteringer her å ta hensyn til i motsetning til dersom man hadde vært en vanlig arbeidstaker.

1.4 Informasjons kapittel: Grunnleggende

Når det kommer til det første spørsmålet som bør besvares så er det nok hvorfor årsmeldingene fra Rogalands Bonde- og Småbrukerlag er det som har blitt valgt ut å se nærmere på. Det kan her stilles spørsmål ved hvorfor det ikke har vært satt søkelys på Bondelagets skriverier som både er en større og mer økonomisk sterk organisasjon. Spørsmål nummer to som bør kunne besvares i sammenheng med oppgavens utførelse er hvorfor årsmeldinger fra en spesifikk dato har blitt startpunktet til prosjektet, for eksempel årsmelding fra 1982 til dags dato i stedet for tidligere årsmeldinger. Spørsmål nummer tre vil være mer relatert til hvorfor akkurat Rogaland sine årsmeldinger har vært de sentrale å sette søkelyset på. Hvorfor en sammenligning av Rogaland sine årsmeldinger og ikke en større sammenligning med for eksempel årsmeldinger fra Nord Norge eller Østlandet har blitt gjort til dette prosjektet. Rettere sagt vil nok spørsmålet være mer relatert til hvorfor akkurat et prosjekt som dette vil være planlagt for gjennomførelse innenfor det som er begrensningene innenfor en mastergrad skrevet med den hensikt å gi mer og noe ny kunnskap til lokal landbrukshistorie.

Når det kommer til det første spørsmålet angående hvorfor årsmeldingene fra Rogaland Bonde- og Småbrukerlag er det som har vært relevant og interessant å se nærmere på, er det flere faktorer som kan relateres til hvorfor dette vil det være gunstig og viktig arbeidet å se nærmere på. For det første har det vist seg å være vanskelig å finne dette kildematerialet og kunnskapen om at dette kildematerialet finnes og skal ha eksistert i lang tid er svært forlokkende for en historiker å se nærmere på. Årsmeldingene er grunnlaget for politiske ytringer, organisasjonens utvikling, forandring og ønsker for fremtiden. Årsmeldingene har gradvis over tid utviklet seg til å være en kilde og refleksjon til en organisasjons økning i antall medlemmer og relevans. Fra å være en veldig liten organisasjon som har en veldig viktig stemme for de minste bøndene i det norske samfunn representerer årsmeldingene en viktig organisasjonsmessig utvikling som ikke har blitt utforsket før i sammenheng med Rogalands Bonde- og Småbrukerlag.

Å se nærmere på årsmeldingene, er å ta et dypere innblikk i hva som egentlig har blitt prioritert og sendt ut til de forskjellige bønder, og andre medlemmer, i denne organisasjonen.

Når man leser sekundærlitteratur som for eksempel *Norges Landbrukshistorie* i fire bind, spesielt bok fire av Reidar Almås⁸⁸, er det en mer generell informasjon av Småbrukerlagets holdninger som blir tatt med i søkelyset og ikke et dypere dykk i relasjon til hver enkelt del av de lokale organisasjonsmessige holdninger og ytringer fra årsmeldinger som reflekteres over. Ikke bare i Almås sine bøker, men i mange andre verk skrevet i sammenheng med landbrukshistorie er det ofte satt til et makroperspektiv. I min oppgave er det mer et mikroperspektiv som er det som satt i søkelyset for oppgavens gjennomførelse.

Når det kommer til hvorfor materialet fra 1982 og utover er det som blir brukt er det flere grunner til dette. Det har vist seg vanskelig å finne materialet fra Rogalands Bonde- og Småbrukerlag. Det har vært et søk i de mange mulige arkiver som finnes i området rundt i Rogaland og det har blitt tatt kontakt med tidligere medlemmer og ledere fra Rogalands Bonde- og Småbrukerlag for å kunne få tilgang til dette materialet. Kun ifra arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek har det vært mulig å finne lagrede årsmeldinger som kan spores fra og med 1982 til 2021. Reidar Almås har en utdypende fortelling om Småbrukerlaget som kan være forklaring til hvorfor det ikke har blitt tatt vare på materialet før 1982. I boken *Norges Landbrukshistorie IV* forklarer Almås hvordan stigende medlemstall i Norges Bonde og Småbrukerlag – Norges Bonde- og Småbrukerlag gav dem et sterkere økonomisk grunnlag som igjen gjorde at organisasjonen fikk et større og sterkere sekretariat som følge. Her reflekterer Almås også over hvordan organisasjonen i sin helhet fikk inn flere yngre og flinke landbruksakademikere som hadde stor sympati for det Norges Bonde og Småbrukerlag stod for. Fra 1982 kunne altså Norges Bonde og Småbrukerlag stille på mer like linje med Landbruksdepartementet og Bondelaget.⁸⁹

Her kan man altså legge dette som en mulig grunnleggende faktor til hvorfor årsmeldingene har blitt tatt vare på siden 1982. Selv om det finnes eldre årsmeldinger er det veldig vanskelig å finne disse og dette materialet har mest sannsynligvis aldri blitt sendt til et arkiv. Dette gjør altså at oppgaven vil basere seg på de meldinger som er fra 1982 til 2022 slik at man kan få et perspektiv på førti år av Rogalands Bonde- og Småbrukerlags historie. Dette kildematerialet vil derfor være sentralt til min oppgave som handler om hvordan organisasjonen bruker disse meldingene til å formulere og spre sine politiske budskap. Jeg legger også til grunnlag for hvorfor jeg mener at årsmeldingene ikke har blitt tatt vare på eller muligens produsert i den kvaliteten de finnes i før 80-tallet med hensyn i det som Reidar

⁸⁸ Almås, Reidar, *Norges Landbrukshistorie IV*

⁸⁹ Almås, Reidar, *Norges Landbrukshistorie IV*, 305

Almås har skrevet. Det er det som jeg anser for å være en mulig grunn til hvorfor jeg begynner med 1982.

Når det kommer til å begynne med 1982 er det flere grunner til å starte her. Det ville vært mulig og fristende å begynne med 1970 og de nye utfordringene som kom på denne tiden hvor Norge ble en oljenasjon. Norge ble altså et rikt land på veldig kort tid. Mye av de virkelige godene begynner ikke å komme før utover 80-tallet siden velferdsstaten Norge ikke ble skapt i samme øyeblikk som oljeutvinningen startet. Det er også interessant å se på Norges forhold til småbrukerne og utviklingen der. Ifølge Reidar Almås er Norge det landet som etter hvert stod i en særstilling med flest småbruk av de fire nordiske landene Norge, Danmark, Sverige og Finland.⁹⁰ Andelen av mennesker som hadde bruket som eneste levemåte gikk ned og familiebruket forsvant gradvis utover 1970-tallet slik at det ble mer og mer vanlig med enmannsbruk.⁹¹ Dette er også preget av innføringen av melkemasiner og mer mekanisering i bruket slik at dette er også med å gjøre bondens arbeid enklere på en måte, men mer krav til forståelse av de tekniske sidene ved å bruke mer maskiner. Dette er en utvikling som har fortsatt helt til i dag og vil sannsynligvis fortsette.

1.5 Småbrukerlag og Bondelagene.

Når det kommer til oppgavens tilspising, vil det overordnede temaet sette søkelys på Rogaland Bonde- og Småbrukerlag. Når det kommer til problemstillingen vil det forankre seg som viktig å ta med diskusjoner og verdispørsmål knyttet spesielt til Småbrukerlaget og Bondelaget. Disse organisasjonene er det som er sterkt knyttet til lokal landbrukshistorie og gjør at oppgaven også kan ta med den lokalpolitiske situasjonen kontra den nasjonale i et perspektiv som gjør dyrking sentralt. Her er bøkene, *Den norske småbrukaren 1913-1988* og *Jordbruksforhandlinger og landbrukspolitikk 1950-1980*, gode ressurser sammen med de årsmeldingene om Rogalands Bonde- og Småbrukerlags landbruksutvikling på samme tid som dette gjelder. Disse er viktige for å kunne lage et helhetlig bilde av utviklingen. Når en ser på sammenhengen mellom utviklingen rundt 1970 og utover er det interessant å lese om hvordan småbrukerlaget kom tilbake med flere medlemmer enn tidligere og gir et bilde av situasjonen i Rogaland. Om diskusjoner som dedikerer hvem som skulle ha rett til å drive med hvilke varer innenfor landbrukets forskjellige instanser enten det var poteter, melk eller storfe er interessant og gir et mer helhetlig bilde av situasjonen på denne tiden. Hvilke problemstillinger var mest sentrale for de som drev landbruksproduksjon på Jæren under disse

⁹⁰ Almås, Norges Landbrukshistorie IV, 251

⁹¹ Almås, Norges Landbrukshistorie IV, 253

konflikter og diskusjoner? Hvilke problemstillinger kom som følge av økt import og hvordan er situasjonen i landbruket nå slik at en kan få en større innsikt i den reelle situasjonen. Bli det færre bønder og mer deltidsarbeid som bonde? Hvordan er situasjonen i det norske matfatet? Er det her flere tegn på at det egentlig ikke er noen form for bekymring i relasjon til tilgangen på mat, men heller problemer med prisjusteringer? Dette er noen av de spørsmål som interesserer meg til prosjektet, men kan være utenfor det som vil være relevant. Det vil derfor stå sentralt i det neste kapittelet som går under min introduksjon til prosjektet nemlig om avgrensning og kilder.

1.6 Avgrensning av Kilder.

Når det kommer til en oppgave om Rogaland Bonde- og Småbrukerlag har jeg som tidligere nevnt tenkt å se på årsmeldingene fra 1982 til 2022. Her vil avgrensningen av oppgaven være sentrert rundt dette kildematerialet som jeg har nevnt slik at det vil være mulig å kunne skrive en oppgave om dette i utgangspunktet. Problemstillingen rundt selve bruken av årsmeldingene som hovedkilde for oppgaven kan evalueres. Det er en interessant dokumenttype som presenterer mye av organisasjonens mål og meninger i en form som er skrevet internt for medlemmer. Dette har en verdi, i og for seg, å se nærmere på siden, det gir interessant innsikt til hvordan en organisasjon prioriterer hva som skal presenteres i en konsentrert informasjonspakke. For det er jo faktisk det en årsmelding er, en samling av det som organisasjonen mener å være de viktigste sakene å presentere for sine medlemmer. Her presenteres mye av den retorikken til kamp for sakene, hvem som er fienden og allierte og hvor viktig det er for medlemmene å spre budskapet og øke medlemskapet.

Det er også viktig å forstå at Rogalands Bonde- og Småbrukerlag er en relativ liten, men voksende organisasjon. Interessen ved å studere de lokale bondelagene for å kunne se nærmere på en politisk prosess som har funnet sted inni en slik organisasjon er også grunnlaget til hvorfor avgrensningen med disse kildene har funnet sted. Det er for å utforske en del politiske blader som har blitt større og mer profesjonelt produsert gjennom årene som går og dette er med på å gjøre årsmeldingene interessante. Det er interessant å følge med på en bevegelse hvor de skriver om seg selv som en form for edel kamp mot et system, eller staten, som de skriver nærmest ønsker at de forsvinner. Det er en form for ironi som skjer ved at en organisasjon som har blitt mer profesjonell og større etter 1980-tallet har teknisk sett en mindre del av befolkningen å representere.

2.0 Metode og Teori

2.1 Diskursanalyse og lokalhistorie

Når det kommer til metode og teori relevant for denne oppgaven vil det hovedsakelig være en diskursanalytisk metode og være lokalhistorisk relevant for hvordan oppgaven skal forankres. Diskursanalyse er analyse av den språkføringen som blir brukt i sammenheng med mening og makt som representeres i hvordan årsmeldingene er skrevet. Sammenhengen med hvordan metodekapittelet skal være presentert er i utgangspunktet å kunne se nærmere på en sammenligning av årsmeldingene over tid og se etter forandringer i hvordan disse er skrevet i utgangspunktet og hvordan spesielt meninger til problemer forandres. Årsmeldingene er valgt fordi de ikke bare presenterer fakta, men holdninger som argumenterer for en sak. De må analyseres som en form for retorikk og ikke bare som en beskrivelse av årets hendelser. Her kan et eksempel være hvordan det politiske språket rundt Norges relasjon til EU presenteres i årsmeldingene og hvordan dette forandres over tid eller om holdningen til Norges forhold til EU eller EØS er negativ på samme måte eller om dette eskalerer over tid. Forandringer fra årsmeldinger fra 1980-tallet til 2021 vil derfor være interessante å se nærmere på. Selve diskursen av språk kan også se nærmere på forholdet til hvem det er som skriver for Rogalands Bonde- og Småbrukerlag. Er det akademikere, bøndene, noen andre eller en kombinasjon som representerer organisasjonens meninger i sammenheng med det som presenteres i årsmeldingene? Er det en forandring til hvem som presenteres før og nå og hvem blir gitt en plass i årsmeldingene?

2.2 Metode

Når det kommer til å sette søkelys på diskursanalyse som metode, så beskrives det som anses for å muligens være nå i dag den grunnleggende måten å fremme oppgavens sammenheng når det kommer til hvordan man konstruerer fortiden og til hvilken grad og måte Rogalands Bonde- og Småbrukerlag er med på å konstruere en historie om seg selv, sin relasjon til andre organisasjoner igjennom historien eller ved å legge til rette for hvordan de ønsker å bli representert i fremtiden. For mye av det som man kan hente ut fra denne organisasjonen er et kontinuerlig ønske om forandring. Et blandet bilde av hvordan dagens situasjon bør se ut fremfor hvordan den egentlig ser ut. Et savn etter fortidens Norge med flere bønder og sterkere distrikter samt et forsøk på å presentere seg selv som en gruppe i nærmest evig opposisjon mot de som er større og sterkere som en «David mot Goliat» -situasjon.

Diskursanalyse er en forskningsstrategi som egner seg godt i sammenheng med det materialet som undersøkes.⁹² Ved å kunne gi nye muligheter til å se på forutsetninger og betingelser for politiske praksiser er det et godt redskap for å se nærmere på denne politiske organisasjonen og hvordan den opererer internt. Når det deretter kommer til å bruke årsmeldingene som kilder til prosjektet om Rogaland Bonde- og Småbrukerlag er det viktig å understreke et punkt som er betydelig og det er at de er fulle av politiske konflikter og at det er viktig å reflektere over hvordan dette mediet er fremstilt og sendt ut til sine medlemmer. Dette var og er, en intern blokk med tekst hovedsakelig sendt til medlemmene uavhengig om de er bønder eller ikke. Man kan derfor stille seg spørsmålet om hvordan disse årsmeldingene representerer mening, materialitet og makt i en diskursanalytisk prosess.

Jeg ønsker å bruke diskursanalyse for å se nærmere på de argumentene som blir lagt frem av organisasjonen i tillegg til hvordan de beskriver posisjoner og andre aktører i deres formidling. Det er med den hensikt å legge til rette for hvordan dette ble brukt som virkemiddel og det vil derfor være veldig interessant i sammenheng med min analyse av årsmeldingene. Det vil sannsynligvis være nyttig å se på hvordan Rogalands Bonde- og Småbrukerlag legger frem en retorikk som fremmer et ønske om deres fortsatte overlevelse og hvordan de får makt på bakgrunn av sine lange retoriske virkemidler til å være med på å skape en vilje hos de som leser deres meldinger. Det er også interessant hvordan de forholder seg til enkelte momenter i analysen som sivil ulydighet og lignende hendelser av bønder som tar saken i egne hender og hvordan denne organisasjon legger frem en dialog i relasjon til at den norske bonden er truet og må kjempe for sin tilværelse.

Det er også interessant å se nærmere på utviklingen av diskursen i årsmeldingene og hvordan dette i et relativt kort tidsperspektiv har forandrede seg, lite eller mye, innenfor den lille tidsperiode fra 1982 til 2022. Her kan det være viktig å se nærmere på om det har vært noen form for diskursive skift og det har muligens vært det i meldingene som man må ta nærmere stilling til. Så er det også det faktum at diskursanalyse dreier seg om å studere mening via språkbruken innenfor i organisasjonen.⁹³ Her er det også viktig hvordan årsmeldingene representerer organisasjonens forhold til sine medlemmer for å fremme tilhørighet og representasjon. Ved å la medlemmer presentere sine meninger stort sett hentet ifra selektivt valgte utsagn fra regionale møter fremmer organisasjonen en form for diskurs mellom linjene hvor holdninger og ytringer skaper en mulig form for aksept mellom

⁹² Iver B. Neumann, *Innføring i diskursanalyse* (Oslo: Fagbokforlaget, 2021) 19

⁹³ Iver B. Neumann, *Innføring i diskursanalyse*, 182

medlemmene og lederne i organisasjonen. En form for akseptert diskurs som også er ansett for å være god nok til å være representativ for organisasjoners holdninger og meninger. For det er muligens fremstilt som tilfeldig at enkelte meninger har blitt satt frem i søkelyset, men dette er kanskje heller en form for organisasjonsmessig kontroll til hvilke ytringer og meninger som får komme frem på det lille avsnittet hvor enkelte sitater og ytringer blir hentet frem og lagt ekstra stor vekt på ifra møtene.

2.3 Teori

Når det kommer til den delen av teksten som omhandler teori er det spesifikt tre forskjellige teoretiske retninger min mastergrad baserer seg på. Landbrukshistorie og lokalhistorie er de to teoriene som passer til mitt prosjekt. I sammenheng med at lokalhistorie og moderne historie har felt som fletter inn i hverandre er det interessant å skildre hvordan min oppgave passer i en moderne lokalhistorisk landbruksfortelling. Her er det flere viktige sider å se nærmere på. Ett faktum er at Norge er i endring og det er også bondens situasjon i landet. Dette innebærer at et land som en gang bygde på en sterk bondekultur og gårdsamfunn, nå gjennom de siste tiårene hatt en avtagende betydning av bondekulturen.⁹⁴ Mye av det som preger lokalhistorisk studie i sammenheng med denne oppgaven er hvordan organisasjonen bygger sin makt ved at dens mindre lokale organisasjoner som Rogaland Bonde- og Småbrukerlag, er et lokalt maktapparat som preger sin omkrets mer eller mindre på vegne av den større organisasjon. Her kan den lille makten være studert i sin interaksjon med den store makten.⁹⁵

I den sammenheng av det teoretisk spørsmål er det flere som kan stilles i relasjon til oppgaven. Hva er en bonde i dag? Hva vil de si å være småbruker? Hvordan kan man forholde seg til et samfunn som gradvis beveger seg mot færre, men større bønder? På hvilken måte skildrer årsmeldingene den moderne småbrukers utfordringer med identitet og relasjon til den moderne kulturen hvor distriktene blir mindre og mindre og de gamle bygdene som var så sterkt preget av bondens tilhørighet at dersom bonden forsvinner så forsvinner hele grunnlaget for bygda og hvor mye stemmer egentlig dette?

Både for et lokalhistorisk og et landbrukshistorisk perspektiv er spørsmålet rundt forandringen fra å være en bygdenasjon preget av sterk bondekultur til en industrialisert kultur hvor mange spørsmål rundt småbrukerens posisjon i det moderne Norge kan undres ved. Kan småbrukene bosettes og drives igjen? Kan flyttestrømmen forandres slik at befolkningen i

⁹⁴ Aud Mikkelsen Tretvik. Lokal og regional historie, 60

⁹⁵ Aud Mikkelsen Tretvik. Lokal og regional historie, 95

distriktene øker igjen? Ifølge Aud Mikkelsen Tretvik er det lokalhistorikerens sin oppgave å se under overflaten på de dominerende sidene ved lokalsamfunn og høre på de som er, eller føler seg, undertrykte i forhold til de større nasjonale kreftene.⁹⁶ Småbrukerne fortjener, uavhengig om de har rett eller ei, en plass i lyset siden de representerer den viktige lokale stemmen. Det gjelder å få frem de som føler seg marginaliserte og se nærmere på hvordan småbrukerens plass i det moderne landbruk skal klare å fortsette sin måte å leve på og hvordan de påvirker samfunnet i både positiv og negativ forstand.

⁹⁶ Aud Mikkelsen Tretvik, Lokal og regional historie (Oslo: Det Norske Samlaget, 2004) 117

3.0 Diskusjon

Til denne oppgaven vil det være et analysekapittel som handler om Bonde og Småbrukerlaget på Jæren. Det materialet som ligger som hovedgrunnlag for analysen er årsmeldingene fra 1983 til 2021. Dette materialet presenterer holdninger, verdier og politiske syn på diverse saker som går alt ifra gruppens grunnlag til å fortsatt være funksjonell til andre forskjellige temaer. Søkelyset på dette materialet er sentralt rundt det som omhandler diskurs analyse.

Hovedgrunnlaget til hvorfor dette materialet ble brukt er det flere grunner til. Materialet gir en god mengde kvalitative data fra 80-tallet til moderne tid. Dette materialet gjenspeiler den utviklingen som har funnet sted i Bonde- og Småbrukerlaget på Jæren og er sentralt i sammenheng med denne oppgaven. Det vil i denne analysen blitt tatt opp temaer som matsikkerhet og befolkningsdebatt, politiske relasjoner, importkampen, miljø og økologi og dyrevern og dyr.

3.1 En generell vurdering

Når det kommer til den utviklingen som har funnet sted rundt småbrukerne på Jæren er det viktig å se kort på det strukturelle rundt årsmeldingene. Her begynner de alle med en introduksjon av de som sitter i posisjoner i forbundet og er etterfulgt av en kort melding fra organisasjonslederen angående den utvikling som har funnet sted i samsvar med småbrukerlagets ønsker, forhold til året som har gått og videre framtidsutsikter. Her reflekteres det over det som stort sett kan forbedres, kreves eller være nødvendig for endring som er positivt for både Småbrukerlaget og nasjonen Norge.

For det som er vist gjennom stoffet, er en gradvis forandring i relasjoner til Bondelaget, staten andre organisasjoner og de politiske partier, spesielt relasjonen til Arbeiderpartiet kommer tydelig frem i de mange forskjellige meldingene. Så mye og så ofte at det kan muligens sees liten tvil på organisasjonens sterke røtter i det politiske partiet. Gjennom nærmere refleksjoner av de årene som har gått, spesielt fra 90-tallet og utover, skjer en skarp politisk vending i denne relasjonen. Gjennom 80-tallet er det et preg av håp og tillit til Arbeiderpartiet og Småbrukerlaget reflektert i mye av teksten og det er senere, spesielt utover 90-tallet at det kommer frem en sterk kamp mot forandringene.

Det er interessant å sitte med en tekst som reflekterer sterke meninger i relasjon til de partiene i politikken som etter hvert faller fra. Som det skal sees nærmere på senere i teksten er det et Bonde- og Småbrukerlag som gradvis ser ut til å miste den gode relasjonen til

allierte. For hver årsmelding blir det mindre og mindre tillit til at det norske politiske systemet og staten kan representere de ønsker og verdier som Bonde- og Småbrukerlaget på Jæren legger frem. Ideen om at et politisk organ som dette etter hvert virker til å spille fallitt i relasjon til staten og at det etter hvert kommer frem meninger om at staten har alliert seg mer med Bondelaget og deres interesser. Man kan stille spørsmål om hvorvidt problemstillingene til Bonde- og Småbrukerlaget blir lagt mindre vekt på som en følge av at den generelle befolkning i landet ikke ser annet enn det som kommer fra storbøndene og at dette muligens kan ha vært med på å spille inn på den manglende interessen for småbrukeren.

Det er mye å se nærmere på i sammenheng med dette. En analyse av det materialet og de holdninger og meninger som kommer frem i årsmeldingene gjør at mange spørsmål kan stilles rundt mye av organisasjonens politiske oppbygning. Enten det er melkekvoter, matsikkerhet, mer regulert import, kvinner i arbeid, dyrs rettigheter, distriktpolitikk eller miljøsaken er det klart at Bonde- og Småbrukerlaget virker som et politisk parti i konstant opposisjon. Fra den tiden den første årsmeldingen i denne analysen ble hentet fra, nemlig 1983 var den bare på 23 sider. Dette skulle forandre seg til å som regel ha 50 sider per årsmelding utover 90-tallet og senere, men med enkelte årsmeldinger oppe i 60 sider eller mer. Her reflekterer det en historisk forandring i årsmeldingen.

3.2 Forandringene av årsmeldingene

De politiske budskapene blir mer spredt og variert, mer nyanserte og gradvis skrevet av personer med høyere utdanning fremfor styreledere og ukjente skribenter. Akkurat som budskapene og kampsakene blir flere kommer det også mer partnere som er representert, ofte i form av reklame for andre institusjoner i samfunnet. Her varierer det alt ifra banker til traktorselgere til melkeprodusenter og etter hvert som årsmeldingene går igjennom en moderniseringsprosess blir de representative for noe mer enn det de tidligere var.

Igjennom årsmeldingene er det fremmet en rekke ideer om forandringer og ønsker for samfunnet som det skal sees nærmere på senere i teksten. Det er et sterkt preg av økt dramatisering rundt politiske begivenheter senere i årsmeldingene sammenlignet med de tidligere fra 80-talls perioden. Dette kan være reflekterende over organisasjonen som helhet, nemlig at mye av selve arbeidet for organisasjonens grunnlag var mindre organisert enn det senere kom til å være. Det paradoksale her er at dette kan være en refleksjon av holdningene relatert til byråkratisering av organisasjonen som negative. Et byråkratisk inngrep i strukturen og formen på årsmeldingen kan tyde på å ha vært beskjedne i det som ofte er en organisasjon preget av ideen om sundt bondevett. Så skal man da også være forsiktig med å legge dette

frem i en noe spekulativ mine. Grunnlaget for denne tanken ligger litt på den relasjonen småbrukerlagets utvikling av årsmeldingen har hatt sammen med hvor strukturert og målrettet organisasjonen var tidlig.

Her kan det være belysende å trekke frem den kraftige nedgangen i antall bønder og hvordan dette kan ha en sammenheng med dette. At det reduseres med tusenvis av bønder hvert tiår fra 1950 til 2021 er et veldig sentralt poeng ikke bare i småbrukerlagets kamp, men også for hvorvidt dette kommer frem i de første meldingene. Det kan her stilles spørsmål til hvorfor det ikke var større oppslutning eller det ble satt søkelys på større og mer omfattende årsmeldinger tidligere. Man kunne for eksempel tro at det ville minke i problemstillinger og interesse for å gjennomføre og øke kvaliteten i disse årsmeldingene jo færre bønder det ble. Derimot er det som skjer en økning i medlemskapet og interessen for Bonde- og Småbrukerlag til tross for den store nedgangen i antall norske bønder samt redusert befolkning i distriktene.

3.3 Rogaland og distriktspolitikk

Når det kommer til de særpregede sidene ved Bonde- og Småbrukerlaget sitt forhold til Rogaland som bondelandskap er det enkelte ting å se nærmere på. Rogaland, eller mer spesifikt Jæren, har veldig godt dyrkningspotensiale og er et jordbrukslandskap i særklasse. Det er også en av de plassene i Norge hvor det kan dyrkes korn og har vært noen kornlagre. Det er også veldig mye dyrkbar mark knyttet til beitedyr i sammenheng med kjøtt og melkeproduksjon. Her er det et positivt faktum for mange av bøndene i regionen at det ikke nødvendigvis er lang transport.

Når det deretter kommer til ønske om en økning i distriktspolitikken, er det et vanskelig mål for Bonde- og Småbrukerlaget å få gjennomslag på. I årsmeldingene er det lagt til flere forslag over mange år for hva som bør gjøres i sammenheng med bruken og nødvendigheten av en forandring i distriktspolitisk sammenheng. Det kommer klart frem at dette er en stor bekymring for medlemmene i organisasjonen. Dette kan også være en av de flere grunnene til at organisasjonen har hatt problemer med å forholde seg til den norske politiske arena da det ikke ser ut til, i sammenheng med hva som blir skrevet i årsmeldingen, at noen av de politiske partiene er representative for et egentlig ønske om å gjøre distriktene mer attraktive for unge og for mulige nye yngre bønder. Enkelte prosjekter som har blitt støttet av Bonde- og Småbrukerlaget kan være med på å forsøke å snu trenden. Dette er noe reflektert i oppstarten av Reko-ringen i Sandnes og Stavanger og hvordan grupper som dette

som setter søkelys på å selge lokal mat uten mellomledd er med på å styrke bønder i distriktene.

Det er klart at bekymringen for den minkende mengden av arealbruk er sentral for bekymringen for distriktene i Norge. Denne bekymringen er ikke uten grunnlag og står sterkt i sammenheng med at matnyttig jordbruk kan bli brukt til å lage bygningsprosjekter eller bli overgrodd av andre planter. Områder som har vært beboelige vil snart ikke være det er noe av bekymringen som fremmes. Noe av bekymringen som legges frem er også over økningen i antall mennesker som vil bo i byene. Fremtidsprognosen for hvordan dette er lagt frem i årsmeldingen for 2019 hvor Rogalands Bonde- og Småbrukerlag mener at 50% vil bo i byene og at rundt århundreskiftet så vil dette tallet være på omtrent 80%. Det de tror vil være den mulige løsningen på problemet er utviklingen av teknologi og plasseringen av denne og bruken av denne i distriktene.⁹⁷ Dette mener de vil være løsningen på det som anses fra småbrukerlaget som den mulige løsningen mot det sentraliserende urbaniseringsproblemet i Norge.

Det er noe med å legge fremtidsprognoser for enhver organisasjon som kan være veldig vanskelig. Når det kommer til den negative utviklingen i distriktene i Norge er det flere faktorer som bidrar til dette. Da er det litt merkelig at en tanke om økt teknologisk bruk og kunnskap skal være sentralt for at folk flytter til distriktene. Dette kan noenlunde sees på som noe av problemet med enkelte utsagn og meninger i årsmeldingene. De forsøker å gi svar på spørsmål ved å gi en forandring til arbeid som kan løse problemet ved å utelate enkelte viktige vinkler eller sider som må tas stilling til. Dette sees nærmere på senere i teksten med andre direkte konkrete eksempler.

Når det kommer til økningen av bruken av teknologi hos bønder, så er det derimot liten tvil om at dette skjer. Man kan si at teknologien reflekterer bøndenes evne til å forenkle arbeidet på den ene siden, men at kravet om kunnskap til teknologien øker i takt med dette. Med økt bruk av mer moderne og datastyrte traktorer, melkemasiner og mer spesialisert utstyr er det et merkelig fenomen hvordan man kan skildre den fremtidige bonden i sammenheng med urbaniseringsprosesser og teknologi. Selv om det blir færre og færre bønder er det klart at bøndene er mer og mer avhengig av kunnskap om teknologien de bruker og i verste fall også om hvordan de skal kunne fikse sine egne maskiner dersom noe går galt. Dette kan man til en stor grad dokumentere ut ifra årsmeldingene. Allerede i 1983 var det en frykt

⁹⁷ Årsmelding 2019

for den økte maskinkostnaden og hvordan det var viktig å ha moderne teknikker til rimelig kostnad.⁹⁸

Nå skal man være noe forsiktig med å reflektere over Rogaland Bonde- og Småbrukerlag sine holdninger mot teknologi. Her er det over tid en klar bekymring for omkostningene og de mer økonomiske kravene som nyere teknologi krever av bønder som stort sett er det de har som negativ side i forholdet til mer mekanisering. Denne holdningen holder kun en stund, for i 1988 fremstilles mye av problemene relatert til gjeldsproblemene i landbruket når det kommer til maskiner og relatert utstyr at det blir en negativ side relatert til Småbrukerlagets omkostninger. Det er også et spørsmål man kan stille som kommer noe frem i årsmeldingene og det er spørsmålet om hva det egentlig vil si å være bonde i Norge. Her er det flere sider å se nærmere på og det fortjener nok sitt eget avsnitt, men i sammenheng med spørsmålet om teknologi er det også lagt frem en diskurs om hva som er den «ekte» norske bonde.

Spredningen av innovasjoner og ny teknologi kan ha mange effekter. Ifølge boken *Norsk jordbrukspolitik*; Handlingsrom i endring er det både i endringer fra hesten til traktor og endringer i økt melkeproduksjon viser til hvordan bedre teknologi har hatt betydelig positiv effekt på resultatet i jordbruket⁹⁹ Her er det også en viktig faktor som kommer inn når det kommer til produksjonen av korn. Rogaland Bonde- og Småbrukerlag er store forkjempere for kornlagre og mener at dette er viktig å etablere igjen på samme vis som i etterkrigstiden. Det de aldri nevner derimot, er at det norske kornarealet har blitt mer enn doblet i perioden 1950 til 1990 og det kan være en påvirkende faktor til hvorfor dette ikke lenger er prioritert.¹⁰⁰

Det som kommer noe frem i holdningene til dette fenomenet i Rogalands Bonde- og Småbrukerlag er noe som man kan kalle for et identitets maktspråk relatert til holdninger om det som kan anses for å være den ekte norske bonde. Her er det for eksempel, men ikke bare, bruken av fysisk manuelt arbeidet som kommer spesielt frem. Å bruke hendene til å melke kua fremfor en melkemaske, å la dyrene beite fritt istedenfor å stå i fjøs hele tiden og det økende upersonlige forholdet mellom bønder og jorda.¹⁰¹ Det er stort sett en økonomisk

⁹⁸ Årsmelding 1983,

⁹⁹ Agnar Hegrenes, Klaus Mittenzwei, Sjur Spildo Prestegard. Norsk Jordbrukspolitik handlingsrom i endring, s. 166-167

¹⁰⁰ Hegrenes, Mittenzwei, Prestegard, Norsk Jordbrukspolitik, s. 167.

¹⁰¹ Årsmelding 1988.

undertone i mange av disse problemene som oppstår. Her er det spesielt forholdet til at maten er billig som er problemet.

At distriktene får færre mennesker og at det minker på antall bønder er ikke nytt. Det er noe som har foregått siden femti-tallet og er et økende fenomen i Norge. I Årsmeldingen fra 2021 gir Bonde- og Småbrukerlaget en ny prognose i den form at det vil være 15% færre bønder i Norge utover det som kan anses for en 5 års periode.¹⁰² Her nevnes også bekymring over økende antall bønder i sytti-årene og avregner det til en omtrentlige 10% med økning. Det som en kan stille seg noe kritisk til når det kommer til utsagnene funnet i årsmeldingene er at de ikke nødvendigvis refererer til noen kilde. Her kunne og kanskje burde de som har skrevet følgende, referert til Statistisk sentralbyrå eller andre institusjoner som har kontroll på faktabasert statistikk. Det er derfor noe vanskelig å stole fullt på de uttrykk som blir gitt i årsmeldingene når det er en avis med noen elementer av propaganda når de angriper staten eller bondelaget.

3.4 Matsikkerhet og befolkningsdebatt

Når det kommer til mye av det som står skrevet i årsmeldingene opp igjennom årene er det lagt mye vekt på matsikkerhet og etter hvert en større befolkningsdebatt. Mye av retorikken brukt i sammenheng med dette, spesielt i meldingene fra nitti-tallet, er en form for Malthusianisme som tydelig har satt et preg på frykten for matmangel som blir presentert i årsmeldingene. Malthus var en viktig tenker og hans navn blir brukt i sammenheng med de ideer han presenterte. Thomas Malthus var en britisk samfunnsøkonom. Han formulerte en lov som sier at befolkningen formerer seg raskere enn mengden av mat kan økes. Denne læren fikk en alminnelig tilslutning på begynnelsen av 1800-tallet.¹⁰³ Her blir det lagt frem hvordan konsekvensene av ubalanse mellom befolkningsvekst, etterspørsel etter mat og jordbruksproduksjon kunne og ville påvirke verden i mulige tanker om fremtiden.¹⁰⁴ I enkelte tilfeller har dette ført til at noe av budskapet som presenteres har en form for dommedagsfrykt når det kommer til gitte uttrykk for matsikkerheten i landet vårt og det sterke behovet for beredskapslagre på for eksempel korn. Her er det en del spørsmål som må stilles om hvorvidt denne bekymringen egentlig var sann eller om den ble brukt som et virkemiddel for å kunne gi større støtte til organisasjonens eksistens i og for seg selv.

¹⁰² Årsmelding 2021, 18

¹⁰³ Stoltz, Gerhard. 21. September 2022. *Thomas Malthus*. Store Norske Leksikon

¹⁰⁴ Hegrenes, Mittenzwei, Prestegard, *Norsk Jordbrukspolitik*, s.74.

For det har seg nemlig sånn at bekymringen for dette ikke var så sterk i meldingene fra åttitallet, og i et eksempel var det til og med gitt uttrykk for skepsis på om dette egentlig var en så stor ting å være bekymret over. Utover nittitallet og senere derimot ble det gitt sterkt uttrykk for nødvendigheten av norsk mat og grunnlag til lagring av matvare og annet. Det er derimot en del sider ved denne bekymringen som en må se nærmere på. Noe av dette vil stå mer sentralt i den importkampen Bonde- og Småbrukerlaget har ført, men mye av dette kan også sees nærmere på her.

Retorikken er på noen måter merkelig formet i den sammenheng at det skal settes søkelys på stor norsk frykt for matmangel, selv om det er også en stor bekymring for overproduksjon av matvare og ønske om sterkere importvern. Mye av Bonde- og Småbrukerlagets utsagn gir uttrykk for en litt forskjellig definisjon av hva matsikkerhet er sammenlignet med det man finner i Store Norske Leksikons definisjon, nemlig at matsikkerhet referer til at maten er trygg og gir et fullstendig næringsmessig kosthold. Det er klart at det derfor er mange måter man kan garantere norsk matsikkerhet på. Det kommer nok mer an på hva man legger i dette med norsk matsikkerhet. Et eksempel er hvordan det Norske Bonde- og Småbrukerlag legger vekt på at maten skal være økologisk norsk mat, eller mat produsert i Norge. Av de siste målene lagt frem siden 2020 i årsmeldingene er det ønske om at denne matproduksjonen i Norge skal øke med 10%, altså å gå ifra 40% til 50% selvforsyningsgrad. Her ligger mye av bekymringen nettopp i økning av import, uavhengig av om den kommer fra U eller I land. Det er en politisk kamp for Rogaland Bonde- og Småbrukerlag å stemme nei til EU og være negative til globaliserende holdninger og virkemidler som gjør at norsk import økes. Matsikkerhet blir altså et politisk våpen for å ha norskprodusert mat og helst produsert på nordiske ressurser.

Det er også et noe problematisk synspunkt i forholdet til overproduksjon av mat og lønnsveksten til bøndene. For når det kommer til norsk matsikkerhet er det egentlig grunn til å stille seg spørsmålet om det har vært så mye å bekymre seg over. Det som ofte kommer frem, er rettere sagt en bekymring for billigere mat og at maten blir kastet i søppelet som følge av den overproduksjonen som lett kunne ha skjedd. Når det kommer til bekymringen for bøndenes lønnsvekst er det helt klart gjort av en forståelig grunn, nemlig at lønningene til bønder stort sett er relativt dårlige og få kan klare seg som heltids bønder i Norge i dag. Av staten og bondelaget ser det ut til at en ide om at de som blir støttet og kommer til å fortsette å bli støttet er de få og de store. Dette referer stort sett til storbøndene, de som regel er medlemmer av bondelaget.

I enkelte tilfeller forsøker de eller den som har skrevet i årsmeldingene å legge litt skjul på dette med hvorfor de ønsker å nekte import av matvarer fra U-land. Nå kan det anses som rimelig å se på hvor riktig det er å sette søkelyset på at mat produsert i andre land fører med seg sykdommer. En annen ting er derimot å legge frem en påstand om at U-landsbefolkningen ikke tjener på at Norge kjøper mat ifra dem og at dette var mat som kunne gått til befolkningen der den ble produsert isteden. Her er et spørsmål om hvorvidt Rogaland Bonde- og Småbrukerlag beskylder enkelte U-land, uten å referer til hvilke, for korrupsjon. Det kan være vanskelig å bevise eller motbevise slikt, men at det er en retorikk som forsøker å bremse importen av mat fra U-land kan vanskelig motsies.

Det er også den negative holdningen til EU-medlemskap og at Norge ble ansett for å ha blitt lurt inn i EØS som ofte og gjentakende reflekterer over frykten for import av matvarer til Norge. Et sterkt preg av nasjonalisering henger over denne retorikken som blir ført i sammenheng med det store behovet for å ha trygg norskprodusert mat. Dette er noe mildere i årene hvor EU ble kalt for EF før det går i retning av sterkere retorikk senere. I en av de nye meldingene kommer det frem holdninger som kan anses for å grense til konspirasjonsteoretiske kommentarer hvor det er globalistreligionen og globalister som forsøker å presse Norge inn i et usolidarisk felleskap.¹⁰⁵ Hvem eksplisitt disse menneskene er, blir ikke forklart i detalj, men man kan anta at det her refereres til politikerne som sitter med makten.

Det er også en relasjon til det som tas opp med en forståelig relasjon til bekymring. Når det kommer til import av frukt og bær i 1989, var det en stor bekymring i formen av import.¹⁰⁶ Dette kommer som en forståelig bekymring etter Tsjernobyl-ulykken og dens påvirkning i form av radioaktiv nedbør og radioaktiv mat som en bekymring som brukes mot import av mat knyttet til hva som er trygt å spise. Dette var en viktig debatt i Norge på denne tiden og som preget mer enn bare det negative synet på importvern, men kan også ha blitt brukt som politisk virkemiddel for å fremme mer norskprodusert mat av organisasjonen.

Det er først i årsmeldingen fra 1990 at en diskusjon spesifikt om matvaresikkerhet blir diskutert som et eget tema i en melding. Her ligger det mellom linjene en del meldinger man kan se på. Det er enighet om at dette er et viktig tema, men at det å kunne bevare norsk matvaresikkerhet i praksis er et tema som det ikke blir enighet rundt. Dette kommer altså av at de som er sett negativt på i denne sammenheng, er de som er mer eller mindre på at

¹⁰⁵ Årsmelding 2017, 21

¹⁰⁶ Årsmelding 1989, 30

GATT (general agreement on tariffs and trade) og EF(EU) har byråkratisert landbruket i store dokumenter på om lag 800 sider og gjort landbruket unødvendig komplisert.¹⁰⁷

Så hva betyr dette i praksis? Det som det kommer frem til er at det som Rogaland Bonde- og Småbrukerlag legger frem er en ide om at landbruket kan være en enkel prosess og forholdet seg til. Man kan stille spørsmål om dette egentlig går i en mer globaliserende verden med internasjonale markeder og forholdet seg til, men det er en slags holdning om at sunt bondevett er en løsningsorientering. Her blir diskursen rettet mot en forenklet løsning på problemet om matsikkerhet i Norge. For det første er det viktig å se på det norske markedet, hvor mye må produseres for å kunne mette alle i Norge. For det andre hvor mange som faktisk jobber i jordbruket. For det tredje hvor mye jord som det er mulig å drive på og til sist hvor mye maskineri, kunstgjødsel og plantevernmidler trengs for å kunne drive med jordbruket her. Disse fire punktene er det som det blir rettet søkelys mot i sammenheng med matvaresikkerheten i Norge.

Videre følger det at norsk matvaresikkerhet skal og må bygges på et sterkt importvern. Nå skal diskusjonen om import og importvern få en større plass senere i denne oppgaven, men her må man se nærmere på den simplifiseringen som Rogaland Bonde- og Småbrukerlag gjorde i årsmeldingen fra 1990 og hvordan det som ble skrevet der reflekterer en rød tråd igjennom organisasjonen som helhet. Det kan diskuteres hvorvidt det er mulig å simplifisere norsk matvaresikkerhet i den retning at det kan være basert på en isolasjons-retorikk i den moderne tidsalder. Verden og markedet har spesielt etter 80-tallet blitt mer globalisert i matvaresektoren og supermarkedene ble mer og mer vanlig utover disse årene.

Det som det virker som at det blir gjort i denne saken er et maktrelatert forsøk i en diskurs hvor målet er å appellere til den forenklingen et bondeliv kan og kanskje burde være. Her blir et stort dokument på 800 sider ansett for å være et mulig forsøk på å tilsløre virkeligheten med viten og vilje. Det er her et spørsmål som burde stilles og det er direkte konkret hvilken virkelighet eller virkelig situasjon det er snakk om. Problemet som oppstår, er at dette er en ironisk relasjon man kan stille til dette. Det blir som i et maktpolitisk utsagn her skapt et bilde av at en tekst på 800 sider er unødvendig og å ved å gjøre situasjonen unødvendig komplisert forsøke å forføre den norske bonden, eller andre som skulle forsøke å lese dette. Her må man presisere at dette ironisk nok også kan rette finger mot den måten

¹⁰⁷ Årsmelding 1990, 36-37

Rogalands Bonde- og Småbrukerlag legger frem sine tanker ved å gjøre situasjonen rundt internasjonal matsikkerhet om til en forenklet situasjon på fire punkter.

At disse fire punktene er relevante og viktige for norsk matvaresikkerhet er det nok liten tvil om og det stemmer at de er veldig viktige for matvaresikkerhet. Det som derimot også mest sannsynligvis er feil, er at det som ble presentert i innstillingen fra Alstadheimutvalget¹⁰⁸ kan forenkles så mye at det holder med det som blir presentert på en side i en årsmelding. Her er det et fenomen med at det kan forenkles til en så lett retorikk at det også passer for de som leser småbrukerlagets blad. Er det kanskje også en uforutsett følge av dette at bonden blir sett på som enkel? Den som søker enkle praktiske løsninger på komplekse problemer? Det er dette som kan være følgene av denne retorikken som blir ført av Rogalands Bonde- og Småbrukerlag i denne konteksten. Her blir det derfor et aktivt virkemiddel i en politisk kampsak for å bevare og styrke det norske importvernet samt å skape et fiendtlig bilde av det som blir ansett for å være unødvendig byråkratisering i jordbruket. Spørsmålet er om det egentlig er unødvendig byråkratisering som er problemet, men heller at det ikke blir satt i sammenheng med det som er den ønskelige veien som Rogaland Bonde- og Småbrukerlag ønsker at spørsmålet om norsk matvaresikkerhet skal gå. Samtidig er det også en bekymring for at det blir færre og færre småbruk og for at matvaresikkerheten i Norge skal ivaretas, så er det viktig å kunne ha disse småbrukene. Her kan man stille seg spørsmålet om ikke få, men større bruk er den mulige løsningen på dette, men her, sett i lyset av denne saken er også bekymringen for at bygdene i distriktene i Norge skal bli tomme for mennesker.

Bekymringer for overproduksjon og norsk matsikkerhet er altså noen av de viktigste kampsakene for Småbrukerlaget. I en melding fra 1991 er det et utsagn som reflekterer over at Norge er blant de land i verden med lavest matvaresikkerhet.¹⁰⁹ Stemmer egentlig dette? Det er et godt spørsmål og vil være preget av hvordan man velger å se på problemstillingen. På den ene siden er Norge et land med lite produksjonsmessig landbruksjord på ca 3%. Dersom man velger å se problemet ut fra en holdning basert på tanker relatert til hva vi gjør dersom matproduksjonen i Norge stopper opp. Her er det interessant at en bekymring for befolkningsveksten i hele verden blir vedlagt som retorisk virkemiddel for å uttrykke bekymring for kornet i Norge. Det ironiske her er at de skriver at hvert år øker vi med 100 millioner mennesker i verden. Kornet øker ikke. Det som man kan legge til grunn for at denne

¹⁰⁸ Årsmelding 1990, 36

¹⁰⁹ Årsmelding 1991, 50

påstanden kan stilles spørsmål til er at forskning i ettertid har nettopp funnet ut at fra 1950 til dette ble skrevet i 1991 har det i Norge vært en dobling av kornarealet.¹¹⁰

Korn er en viktig jordbruksvekst i det som Rogaland Bonde- og Småbrukerlag skriver om, spesielt kornlagre. Dette er ikke en diskusjon som bare er tatt av det Norske Småbrukerlaget, men også i andre nyhetsartikler. For vi hadde en gang kornlagre. Debatten har vært oppe i mange år om Norge trenger kornlagre spesielt i relasjon til den nåværende situasjonen i Ukraina med krigen som brøt ut i 2022. Dette har også vært et varsko fra årsmeldingene om at Norge burde ha et kornlager likt det vi hadde under og etter andre verdenskrig. Det er flere som mener at Norge burde ha kornlagre, men landbruksdirektoratet har lagt frem en konklusjon om at det ikke vil være et problem at Norge ikke kan importere nok korn.¹¹¹

Så da gjenstår jo et tankekors for om man egentlig trenger å investere i kornlagre i Norge. Her er det ingen enkel løsning på problemet. Det er mulig å forstå hvorfor det eksisterer en bekymring for mangel på kornlagre i sammenheng med norsk matsikkerhet. Det man må spørre seg om her er om det kan være andre grunner til at det er et sterkt søkelys mot etableringen av kornlagre som ligger til grunn. Det kan nemlig være at det egentlig er relatert til import av korn som nettopp er selve problemstillingen for småbrukerlaget. For er det en ting som de er negative til så er det nettopp import av mat som vi kan produsere selv. Derfor kan det være mulig at kampen om etableringen av kornlagre ikke bare er relatert til matsikkerhet, men også sikkerhet for at produksjonen forblir i Norge og ikke blir importert. Dette er også relatert til statens forhold til organisasjonen og det som blir skrevet i årsmeldingene angående distriktene. Her anses staten for å ha hatt en dårlig distriktsprofil og stimulerer til det som blir kalt for industriproduksjon. Så kan man stille seg spørsmålet til nettopp hva som er det negative og positive med industriproduksjon ikke bare i norsk landbruk, men i landbruket generelt. En kan også stille spørsmålet rundt hvordan Rogaland Bonde- og Småbrukerlag fremla ideen om at staten i 1994 fremmet en form for bruk av propaganda ved å innstille seg til mulig EU-medlemskap.¹¹² En kan altså se hvordan organisasjonen bruker virkemidler om norske priser på matvarer som verktøy for å kunne stille seg mot den mulige frykten for EU-medlemskap. Her er det stor fiendtlighet vist også til de partier som skulle være positive til et mulig EU-medlemskap eller som er positive til å

¹¹⁰ Hegrenes, Mittenzwei, Prestegard, Norsk Jordbrukspolitikk, s. 167.

¹¹¹ Aurkust, Øvind. *Regjeringen vil ha beredskapslagre for korn. Ekspertene er uenige om hvorvidt det trengs.* Aftenposten.

¹¹² Årsmelding 1994, 11 & 14

jobbe sammen med EU eller andre organisasjoner som er interessert i å selge mat til forbrukerne. Det er noe som er ironisk med bekymringen for økt industri i Rogaland Bonde- og Småbrukerlag siden det er nettopp en spesifikk form for industri organisasjonen bekymrer seg for. Nemlig ideen om at få og større prinsippet skal få gjennomslag i den nye økende formen for bondevirksomhet som har utviklet seg i landet. Få og større baserer seg også på at det er de få og rike bøndene som kan holde oppe større og mer teknologiske samt industrielle virksomheter. Det som det derimot ønskes mer av er egentlig mer form for industri i sammenheng med at det skal være det som Rogaland Bonde- og Småbrukerlag beskriver som kortreist mat. Et godt eksempel på dette er frykten og forsøket på å vekke folket til å si nei til nedleggingen av meieriet i Egersund.¹¹³

Det som er viktig å se nærmere på er hvor Rogaland Bonde- og Småbrukerlag legger skylden for noen av problemene sine i sammenheng med prisøkning på matvarer. For her kommer det frem at ifølge organisasjonen så er var det en vanlig oppfatning at de norske matvarene er dyre. Her blir dette argumentet lagt ved føttene til de som er ved ja-siden ved å bli med i EU og der skriver de nytter det nok lite med å bruke fakta.¹¹⁴ Et år senere blir denne retorikken kraftigere i det som blir nærmest spådd for fremtiden. At dette er en soloppgangsnæring. Framtiden vil vise at det var vi som hadde rett. Her blir det lagt vekt på at matnæringen og bygdelivet henger sammen og ble ikke verdsatt i den tid da dette var skrevet. Det var også viktig å ikke gi staten det den vil ha. Her kommer fiendebilde igjen frem med staten som den som er ute etter å ta bøndene og som ikke forstår hva de driver med.¹¹⁵

Det går litt igjennom i årsmeldingene at matsikkerhet spørsmålet også er her forbunnet med et norsk kulturspørsmål om å beskytte ekte Norsk mat. De var særlig lite fornøyde med å ha en landbruksminister som mente at storfekjøtt fra utlandet var like sikkert som Norsk. Her blir det reflektert over at EU ser på Norge som et av de tryggeste landene å spise storfekjøtt og dette blir brukt i en tvilsom holdning til om landbruksministeren egentlig representerer interessen for norske bønder.¹¹⁶ Det reflekteres også over en viktig observasjon senere i denne meldingen over det problem at maten i Norge blir dyrere for forbrukeren mens bonden får reduserte priser på sine produkter.¹¹⁷

¹¹³ Årsmelding 1997, 14

¹¹⁴ Årsmelding 1994, 46

¹¹⁵ Årsmelding 1995, 14

¹¹⁶ Årsmelding 2000, 12

¹¹⁷ Årsmelding 2000, 19

Det er også lagt vekt på hva Rogaland Bonde- og Småbrukerlag ser på mat som i en politisk situasjon. Mat skal representere forbrukertrygghet, produksjonsetikk, kultur og landskapspleie.¹¹⁸ Det er samtidig også repetert at den norske forbruker ikke kan forvente at prisene på mat kommer til å fortsette å være lave og at de håper at forbrukerne forstår det.¹¹⁹ Det kan også skape undring over kommentaren at billigbutikker med lite vareutvalg passer dårlig sammen med norsk landbruk. Her legges det vekt på to ting. Det ene er at det skal være et stort utvalg av mat i norske butikker. Det andre er at det ikke bør være billigbutikker som ikke setter pris på norsk mat.¹²⁰ Det er igjen senere når matsikkerhet og spørsmålet om hvordan den norske forbruker skal forholde seg til bøndene at denne innstillingen om at forbrukeren må tilpasse seg småbrukernes ønsker. Det er reflektert over at Norge er et høykostland med de laveste matvareprisene målt etter inntekt. Det skader ikke forbrukerne å bruke mer enn 10% av inntekten på mat.¹²¹

Ser man på årsmeldingen som kommer senere er det bekymring over en statistikk de ikke referer til som sier at det kom til å øke med 50% mer mennesker på jorda i løpet av de neste 40 årene fra 2009.¹²² Her er det lag til grunnlag en dommedagsfrykt med en litt spesiell retorikk over Norges rolle. Norge må delta i et aktivt arbeid internasjonalt skriver de samtidig som de skriver at det egentlig er viktigst at Norge produserer mest mulig mat lokalt. Det er Norges moralske rett og plikt.¹²³ Igjen reflekteres det over at prisen til bonden bare er 1/10 av det som er å finne i butikken. Dette er igjen også et tegn om at det er forbruker som må forstå og forme seg etter småbrukernes ønske om maten ikke kan kalles så dyr når så mye av den kastes.¹²⁴

Det er tydelig at når det kommer til matsikkerheten i landet så er det mer enn bare den direkte sikkerheten for at det er faktisk nok mat som er produsert som legges vekt på. I melkeproduksjonen var det kommentar på at den ekte norske melkeproduksjonen i distriktene er truet av melkerobot. Idyllen ved melkeproduksjon kan være truet med å forsvinne.¹²⁵ Her legges det vekt på at et kulturelt bilde av hva det vil si å være melkebonde som blir satt i sentrum.

¹¹⁸ Årsmelding 2000, 25

¹¹⁹ Årsmelding 2001, 23

¹²⁰ Årsmelding 2001, 42

¹²¹ Årsmelding 2007, 41

¹²² Årsmelding 2009, 20

¹²³ Årsmelding 2009, 20

¹²⁴ Årsmelding 2009, 23

¹²⁵ Årsmelding 2010, 24

Videre går melding over en diskusjon om at det norske landbrukshistorien er en suksesshistorie fra de som egentlig ikke bryr seg om landbruket. Det de her beskriver som politikere, alle politiske partier, byråkrater og Bondelaget har akseptert en strukturrasjonalisering som forvaltningsprinsipp for norsk matproduksjon. Det nevnes også det som de ser på som den mest forferdelig retorikk fra Bondelaget nemlig færre og sterkere.¹²⁶ Det som kommer frem her er at Rogaland Bonde- og Småbrukerlag har en tendens til å skrive seg selv opp som samfunnets vaktbikkje og de som egentlig representerer det som er best for landbruket hvor alle man kan tenke seg er imot dem. Det det egentlig også handlet om her var problemer med distriktsproduksjon og bekymring over den sterke sentraliseringen av matproduksjon.¹²⁷

Det kommer senere frem en melding som igjen skriver basert på den dommedags frykten som preger retorikken for Bonde- og Småbrukerlag. I det som blir kalt en såkalt globalisert verden er norsk matvaresikkerheten i Norge et tegn på politisk ansvarsløshet.¹²⁸ Det er også skrevet en refleksjon her at vi lever i et oljefeberstyrt land som tror at det kan leve på mer import i fremtiden som vil mest sannsynligvis føre i norsk matvaremangel i fremtiden. Det er ikke referert til noen kilder eller henvisninger til data på det som er skrevet og det er formulert som en form for at dette er almen kunnskap om den kommende katastrofe. Det reflekteres over hvor vanskelig matsituasjonen var i de harde trettiårene ikke var en gunstig tid å leve på i sammenheng med tilgang på mat. Det er altså reflektert her at frykten for Rogaland Bonde- og Småbrukerlag er at i fremtiden så skal Norge finne seg i en kulinarisk situasjon lik den som fant sted på 30-tallet.¹²⁹

I en senere refleksjon over hva det er som skjer i norsk matproduksjon er det viktige skildringer som kommer frem. Det er negativt skrevet i sammenheng med Norges økte import på mat og kraftfor. Det er politikernes feil at utviklingen har gått slik og er et tegn på mangel på politisk vilje skriver de. Det er også reflektert at mange av de produktene vi kunne produsert i større grad selv er økende importert.¹³⁰ Det kommer også en interessant beskyldning til denne problemstillingen som er viktig å få med seg. Her påstår Rogaland Bonde- og Småbrukerlag at det har vært målet til mange, uspesifikke, norske politikere at det ikke skal være matproduksjon i Norge. Hverken av mat eller andre ting. Det er formulert på

¹²⁶ Årsmelding 2010, 30

¹²⁷ Årsmelding 2010, 30

¹²⁸ Årsmelding 2012, 32

¹²⁹ Årsmelding 2012, 32-33

¹³⁰ Årsmelding 2016, 20

en slik måte at det bare er småbrukerne i Rogaland Bonde- og Småbrukerlag og Småbrukerlaget som kan fikse den forferdelige situasjonen det norske landbruket går mot siden det er bare de som ønsker å bevare et landbruk i Norge i det hele tatt.¹³¹

Oppstartingen av REKO-ringer må ha vært på mange måter løsningen på noe av problemene som småbrukerne reflekterer over. Poenget med REKO-ringene er at bonden skal kunne forhandle med kundene uten mellomledd. Det er også lagt vekt på at prosjektet har som mål å øke lokalmatproduksjonen i Norge. Produsenten er selv ansvarlig for å følge med på det norske lovverks bestemmelser i forhold til matsikkerhet.¹³² Videre i meldingen er det reflektert over noe som burde vært godt kjent med det som er presentert med Rogaland Bonde- og Småbrukerlag nå, nemlig problemet med at de mener at politikerne ikke representerer bøndene og at det stilles spørsmål til hvordan de skal få politikerne til å ta til seg kunnskap om landbruket.¹³³ Før en går videre fra denne meldingen er det viktig å bemerke seg avsnittet som handler om det å være en bevisst forbruker.¹³⁴

Det å være en bevisst forbruker handler om å kjøpe norske produkter som norsk ost og melk til matproduksjonen. Her blir firmaene Dolmino og Dolly skrytet opp for å bruke ekte norsk ost i motsetning til Dr. Oetker som bruker importert kjøtt og ost. Det som er viktig er at denne diskusjonen om norsk matvaresikkerhet går igjen over til en påstand at det er viktig å ikke samle alle melkeproduksjoner i sentrale strøk, men sørge for at det blir en desentralisert melkeproduksjon i fremtiden. Dette er en viktig form for diskurs hvor den gode norske forbruker bør følge med på hvilke av produktene i butikken som er basert på norske råvarer for så å gå videre til en diskusjon om at det er viktig for norsk matsikkerhet at det blir mer desentraliserte faktorer istedenfor sentraliserte. At dette vil få en virkning for å egentlig bedre matsikkerheten og mattrykgheten er forholdsvis uvisst.

I senere tid er det overproduksjon som ser ut til å bli et av hovedproblemene for Rogaland Bonde- og Småbrukerlag. Det er viktig for dem at Norge ikke skal bli et eksportlandbruk. At overproduksjonen har funnet sted blir kort sagt lagt ved uspesifikke politikeres føtter. Det anses for å være en problemstilling skapt med hensikt av de politikerne som styrte landet slik at det ble slik. At det er noen politiske partier som faktisk ønsker at bøndene skal ha problemer med overproduksjon er kanskje å dra det litt langt, men det er slik

¹³¹ Årsmelding 2016, 21

¹³² Årsmelding 2018, 12

¹³³ Årsmelding 2018, 16

¹³⁴ Årsmelding 2018, 19

det skrives.¹³⁵ Det som det er tydelig å legge merke til er at når Rogaland Bonde- og Småbrukerlag skriver om politiske motstandere så virker det som om det er reflektert at disse politikerne har aktivt vært ute etter å sabotere det norske landbruket.

I året 2020 skrev Rogaland Bonde- og Småbrukerlag et åpent brev til alle politiske partier i Rogaland.¹³⁶ Her ble det skrevet hvor viktig matfylket Rogaland er. Det omhandlet hovedsakelig bekymringer for sviktende økonomi. Det er viktig skriver de at for å kunne bevare Rogaland som et matfylke så må politikeren være fremtidsrettet og at i motsetning til det som ble vedtatt på stortinget så må politikerne få øynene opp for den store økonomiske mangel som de skriver at de er i for å kunne egentlig si at de bryr seg om det norske landbruket.¹³⁷ Det er også en forandring i retorikken om at forbrukeren må stilles til ansvar for at maten bør bli dyrere. Dersom det nå er slik at noen finner maten for å være dyr i Norge da er det viktig å se på inntektene til eierne av matvarekjedene i Norge.¹³⁸

I årsmeldingen fra 2021 kommer det frem de bekymringene som er i sammenheng med Norsk matvaresikkerhet. Landbruket er igjen i en krise ifølge Rogaland Bonde- og Småbrukerlag og det er viktig at det blir følger av det bondeopprøret som var. Tross alt så viser ikke politikerne noen endringsevne i sammenheng med landbruket skriver de. Nå argumenterer de for at den økonomiske bistanden som må gis dem skal være basert på at kompetanse over generasjoner kommer til å forsvinne, beredskapen har blitt svekket og at viktige kulturlandskap kommer til å gå tapt.¹³⁹

Med krigen i Ukraina og den debatten som kom rundt matproduksjon og kornlagre var Rogaland Bonde- og Småbrukerlag på ballen igjen i 2022. Her var det bekymringer for matproduksjon, matberedskap og tilgangen på trygg mat som preget debatten. Det advares mot å basere matsikkerheten til det norske folk på økonomiske muskler.¹⁴⁰ Mye av matvaresikkerheten faller tilbake på innspill i at det må bli en økt inntekt blant bøndene for å kunne fortsette arbeidet. Året 2022 ble beskrevet som et skjebnear for norsk landbruk. En situasjon hvor det var vinn eller forsvinn. Det som det også legges bekymring rundt er problemstillingen rundt det å få en ny generasjon til å produsere maten. Det kommer også frem at problemstillingen med overproduksjon gjør at noen må legge ned sin drift.¹⁴¹ Det er

¹³⁵ Årsmelding 2020, 14

¹³⁶ Årsmelding 2020, 36

¹³⁷ Årsmelding 2020, 36

¹³⁸ Årsmelding 2020, 45

¹³⁹ Årsmelding 2021, 57

¹⁴⁰ Årsmelding 2022, 16

¹⁴¹ Årsmelding 2022, 20

også reflektert at det siste årets kostnadsvekst har skapt tvil om mange kommer til å ønske å fortsette som matprodusenter.¹⁴² Det er også skrevet at det må store endringer til for at Rogaland skal få kunne få lov til å fortsette å kalle seg for matfylket.¹⁴³

3.5 Politisk relasjoner og debatt

Det er viktig å forstå at når det kommer til Rogaland Bonde- og Småbrukerlag så er det en organisasjon som har mye av sitt arbeid relatert til det de kaller for arbeiderbevegelsen. Etter å ha gransket og analysert årsmeldingene får man et større bilde av hvilke forhold organisasjonen har til de forskjellige partiene. Selv om Senterpartiet er ansett for å være det definitive bondepartiet i Norge er det faktisk Arbeiderpartiet som er det partiet man får inntrykk av skal ha vært selve grunnmuren i organisasjonen. Dette er også grunnlaget for mye av kontroversen som reflekteres i årsmeldingene utover nitti-tallet hvor Arbeiderpartiet anses som noe svikefullt og for å gå i en slags allianse med høyresiden de er sett på for å være så like, ifølge årsmeldingen. Man skulle tro at det ville være rettet mer negativ retorikk mot høyresiden i årsmeldingene, men dette kan ha noe med å gjøre at for mange så var Arbeiderpartiet et nært parti som gikk bort ifra å støtte mye av de holdninger og verdier i Småbrukerlaget til å gå mer på linje med storbøndene i Bondelaget. Ikke før Sylvi Listhaug blir landbruksminister slipper Arbeiderpartiet unna med å være den som blir reflektert negativt over. Dette kan ha noe med å gjøre at det svir verre for organisasjonen at Arbeiderpartiet har gått mer bort ifra de gamle verdiene. Selv om det muligens er høyresiden som er ansett som den verste i forhold til de organisasjonsmessige holdningene til sammenligning.

Når det kommer til de andre partiene er det klart flere ting som man kan reflektere over. Når det kommer til mange av verdiene i Rogaland Bonde- og Småbrukerlag, er det merkelig hvorfor de aldri har noen særlig diskusjon eller relasjon til partiet Rødt. Svært sjeldent er partiet skrevet om, Bjørnar Moxnes er nevnt en gang og man kan undres over hvorfor dette har skjedd i årsmeldingene. Sosialistisk Venstreparti, Venstre, Kristelig Folkeparti og Miljøpartiet de Grønne er nevnt mye oftere og har stort sett hatt sine medlemmer med i debatter, møter eller festligheter.

Så er det viktig å reflektere over det som er nevnt tidligere om Rogalands Bonde- og Småbrukerlagets forhold til de politiske partiene og staten. For det som kommer helt klart

¹⁴² Årsmelding 2022, 33

¹⁴³ Årsmelding 2022, 47

frem i stort sett hver årsmelding etter starten av 2000-tallet, og spesielt ved bondeopprøret som kom senere, er at de er lite fornøyde med situasjonen sin. Det som er litt ironisk ved å lese årsmeldingene er at samtidig som det er en organisasjon som sier at de har liten tro til det politiske apparatet i Norge så tar de i praksis ikke avstand fra det. Noe de som en seriøs aktør egentlig ikke kan gjøre siden de er en del av den norske nasjon, men som likevel viser hvor viktig det er for dem å stå i en opposisjon mot den politikken som blir gjennomført. Samtidig er de tydelig engasjerte etter å bli hørt av politikerne og folket, og å få sine stemmer og verdier igjennom. Det er også klart at når mange av de nye medlemmene i organisasjonen ikke nødvendigvis er bønder så er det en vilje til at organisasjonen skal fortsette å eksistere.

Gjennom 90-årene og starten av 2000-tallet er det flere meldinger som er som politiske stikk mot Arbeiderpartiet. Fra årsmeldingen i 1995 er det en politisk føring av Arbeiderpartiet som blir mer eller mindre ansett for å være direkte kvinnefiendtlig i den sammenheng med hvordan en kvinne kan være forventet å utføre det nødvendige gårdsarbeidet med slik landbrukspolitikk som partiet Arbeiderpartiet vurderer å føre frem med.¹⁴⁴ Dette er også lagt frem i den holdning av at partiet allierer seg med høyre og at ved å fremme en matvaresikkerhet som er relatert til mulige samarbeid med EU, så legger det altså til rette for en matvaresikkerhet som er verdensrelatert. Siden denne matvaresikkerheten er verdensrelatert er det mulig at Rogaland Bonde- og Småbrukerlag faktisk uttrykker i meldingen fra 1995 at media og myndighetene fremstiller norsk matvaresikkerhet verre enn den egentlig er.¹⁴⁵

Samme året er det altså også reflektert over at matvareprisene det året utgjorde 12% - 13% av det norske familiebudsjettet.¹⁴⁶ Her kan man undre seg hvorfor dette blir satt sammen i en organisert måte som fremmer et uttrykk for at det er mindre grunnlag til å bekymre seg for maten, prisen på maten og angrepet på myndighetene i slik måte som det er lagt frem. Her kan refleksjonen være relatert til at Rogaland Bonde- og Småbrukerlag er ekstra bekymret for at en mer internasjonal handel via EU hvor konkurranse til norske produkter som allerede kan bli produsert her. Man kunne kanskje tenke seg frem til det resonnementet at det prismessige forholdet til mat er noe som de som representerer bøndene i småbrukerlaget legger vekt på er relatert til at den holdes lav samtidig som den er produsert ensidig i Norge om det lar seg

¹⁴⁴ Årsmelding 1995, 13

¹⁴⁵ Årsmelding 1995, 36

¹⁴⁶ Årsmelding 1995, 46

gjøre. Det er kanskje dette som også kommer frem når Småbrukerlaget går til konfrontasjon på Bondelaget i sitt spørsmål om norsk legitimasjon i matproduksjonen.¹⁴⁷

De ønsker seg også et arbeiderparti som går tilbake til Gerhardsens tid og er skuffet over utviklingen i Arbeiderpartiet.¹⁴⁸ I samme melding er det også notert at forholdet til EØS-avtalen og WTO forplikter Norge til å øke importen av matvarer som igjen fører til økt smittepress. Det er ganske liten tvil om at all form for relasjon til mat ifra utlandet er negativt med mindre det snakkes om mat som ikke kan eller blir produsert i Norge. Deretter er det også viktig at maten helst ikke blir produsert i det som organisasjonen kaller rike land, som er med i EU, men helst ifra U-land som tilfeldigvis også trenger norsk hjelp i bistand av kjøp av deres matvarer. Dette gjelder ut ifra årsmeldingene så lenge det er snakk om produkter som ikke produseres i Norge som for eksempel soya. Dersom det gjelder matvarer som vi allerede produserer i Norge er det en helt annen form for retorisk virkemiddel som benyttes, nemlig at vi tar maten fra de fattige ved å importere den fra dem.

Det er også viktig å reflektere over kampen mellom Småbrukerlaget og Bondelaget og det er ikke en kamp som har gitt seg med årene, men mest sannsynlig blitt noe mer tilspisset gjennom årene. I årsmeldingen fra 2021 skriver Rogaland Bonde- og Småbrukerlag for eksempel at «*Bondeopprøret har gjort det slik at det er greit å si at en ikke tjener penger på det en driver med.*»¹⁴⁹ Det er her et viktig element relatert til diskurs analytisk metode i det noe implisitte maktspråk som ligger her. Nemlig hvordan relasjonen til den andre organisasjonen som setter bondens ønsker først i de forandringene som spørres etter av statsmakten, men som skiller seg samtidig kraftig ut under enkelte omstendigheter. Det er uten tvil et stikk når det kommer til den lønnsveksten og relasjonen til økonomisk vekst som småbrukerlaget legger vekt på her. Maktspråket om at Bondepartiet ikke tenker på bondens lønn er jo et angrep på organisasjonen som er motstander til mye av det Småbrukerlaget representerer.¹⁵⁰ Spesielt i sammenhengen med lønnsvekst som er viktig for Småbrukerlaget. Her er jo spørsmålet man kan stille om den lønnsveksten Rogaland Bonde- og Småbrukerlag spør etter egentlig er ensidig rettferdig i sin etterspørsel.

Så det er mulig å anse det for å være klare maktpolitiske forhold til de ytringene som blir lagt til rette for i årsmeldingen. Her må man se på selve strukturen, oppbygningen og hvilke forhold som ligger til rette for de meningene og uttrykkene som reflekteres i

¹⁴⁷ Årsmelding 1996, 18

¹⁴⁸ Årsmelding 1998, 12

¹⁴⁹ Årsmelding 2021, 18

¹⁵⁰ Årsmelding 2021, 42

årsmeldingen. I noen tilfeller er det daglig leder, privatpersoner som møter opp og gir uttrykk for sine holdninger på møter eller inviterte politikere til møter. Så er det viktig å poengtere at det ikke nødvendigvis er enkelt å skildre om meningene som gis uttrykk for alltid er representative for alle de bøndene som abonnerer på årsmeldingene eller er sitert i årsmeldingen. Likevel går dette igjennom en profesjonell prosess hvor det er klart at det som blir plukket ut blir representativt for småbrukerne, eller andre som leser dem.

Her kan man se på det som det gis uttrykk for av Rogaland Bonde- og Småbrukerlag for å være et opposisjonsparti som aldri blir helt fornøyd med bøndenes situasjon og den retningen situasjonen for den norske bonden har gått. Færre bønder, en sterkere bondelagsorganisasjon og et forhold til staten som stort sett er en negativ utvikling for bøndene. Det er her at de forsøker å representere alle bøndene eller alle bønders synpunkter. I politisk sammenheng virker det også som det har vært en merkelig mening om fiendtlighet mot bøndene. I årsmeldingen fra 2004 beskrives det en situasjon for 10-15 år siden hvor det var en del som hevdet at dersom de ble kvitt en del bønder så ville de som ble igjen få det bedre.¹⁵¹ Spørsmålet er hvem det er som egentlig mener dette for dette kommer ikke tydelig frem og er med på å skape et usynlig fiendebilde. Videre er det også interessant at de referer til at storkapitalen vinner terreng både nasjonalt og internasjonalt. At det er kapitalkreftenes splitt og hersk teknikker som villeder bøndene. Det er også beklagelig at det skrives at de bøndene som er uorganiserte snylter på de som er med i Rogaland Bonde- og Småbrukerlag.¹⁵² På mange måter kan man si at det var en del teknikker her på å få medlemmer i denne merkelige ververetorikken fra 2005.

Det er også et videre et fiendebilde som skapes i de spørsmål som formuleres om staten og hvorfor staten er versting når det gjelder å bygge ned matjord.¹⁵³ I bondedemonstrasjonene som skjedde i Oslo 2012 er det reflektert igjen i den retorikk om at politikeren ikke forstår bonden. At politikere er handlingslammet.¹⁵⁴ Det er også utlyst stor tragedie over situasjonen med at det mest bondefiendtlige partiet, FRP, fikk landbruksministeren.¹⁵⁵ Det er ikke akkurat populært med blå-blå regjering i Rogaland Bonde- og Småbrukerlag, men det som er tingen er at det kan være vanskelig å se hvem de forholder seg til når det kommer til det fiendebilde de skaper av politikere og staten generelt.

¹⁵¹ Årsmelding 2004, 41

¹⁵² Årsmelding 2005, 7

¹⁵³ Årsmelding 2007, 22

¹⁵⁴ Årsmelding 2012, 21

¹⁵⁵ Årsmelding 2013, 8

Det er også interessant hvordan de stiller spørsmål til seg selv, men samtidig også til leseren om hvilke partier de kan stole på. Kan vi egentlig stole på KRF og Venstre lød det fra 2015.¹⁵⁶

Det er også interessant hvordan konflikten med politikerne i moderne tid kommer frem i en pressemelding som omtaler den dårlige økonomien og mangelen på arbeidskraft i en pressemelding kalt åpent brev til alle politiske parti.¹⁵⁷ Det reflekteres over at 20% av matproduksjonen i Norge er produsert i Rogaland og det hele er som et skrik til politikerne om å følge med på situasjonen til småbrukerne. Det gjenspeiler også en form for desperasjon i at Rogaland Bonde- og Småbrukerlag enten føler at ingen av de politiske partiene hører på dem, eller så er det et forsøk på å fremme sin sak i andre politiske organisasjoner. Dette kommer også frem i en refleksjon hvor de innrømmer at bondens situasjon virker til å være sjeldent prioritert i media og at flertallet av norske politikere ikke ser alvoret i den situasjonen som småbrukerne befinner seg i.

I årsmeldingen fra 2022 kommer det frem at det er mange politikere som følger med på bondens situasjon. Det som også er klart, er at det er flere bondeorganisasjoner de tar hensyn til, som Bondelaget og samvirkeorganisasjonene. Det er tegn på at det er langt flere problemstillinger og detaljer som må legges merke til om man skal forstå helheten av det politiske bildet rundt det norske landbruket. Enten det reflekterer over nye unge bønder som skal overta matproduksjon, hva pengene til forbrukerne egentlig går til og at det som er i Bondelaget også har sine unike problemstillinger som politikerne må forholdet seg til.¹⁵⁸ Så det er lett for Rogaland Bonde- og Småbrukerlag at det er det samme for dem hvilket parti som sitter med makten så lenge de vil landbruket vel.¹⁵⁹ Det er mange faktorer som må ses på, og flere organisasjoner innenfor landbruket som politikerne må forholdet seg til. Det er faktisk en gang slik at landbruksdiskusjonen er en splittet diskusjon med mange parter og det ser ut til at problemstillingene småbrukerne får i den politiske sammenhengen ikke kommer til å forsvinne med det første.

3.6 Importkampen

Norsk jordbruk har tradisjoner for å bygge opp et sterkt importvern mot internasjonale markeder.¹⁶⁰ Her er det et preg av flere faktorer som må sees nærmere på for å forstå

¹⁵⁶ Årsmelding 2015, 19

¹⁵⁷ Årsmelding 2021, 49

¹⁵⁸ Årsmelding 2022, 20-21

¹⁵⁹ Årsmelding 2022, 25

¹⁶⁰ Agnar Hegrenes, Klaus Mittenzwei, Sjur Spildo Presdegard. Norsk Jordbrukspolitikk handlingsrom i endring, 41

Rogalands Bonde- og Småbrukerlagets relasjon til import og man kan starte med det som blir ett av deres mest diskuterte tema. Det er et tema som blir tatt i relasjon til mange av deres kampsaker og er en ganske tidlig frykt som presenteres i årsmeldingene. Fra 1985 kan man lese at det er viktig for bondens overlevelse at importbeskyttelsen gir et viktig bidrag til å beskytte norskproduserte varer.¹⁶¹ Her var dette innslaget sterkt koblet til å beskytte Norge fra utenlandske frukt og bær og det er viktig å se på dette ett år før Tsjernobyl-ulykken slik at man kan forstå at etter denne ulykken så kunne Rogaland Bonde- og Småbrukerlag bruke den ulykken som et videre virkemiddel til å legge frem import av mat som ikke bare en økonomisk irritasjon i en konkurransesammenheng, men en direkte farlig ting for den norske befolkningen å forholdet seg til.

Bekymringen for radioaktivitet i dyrene ble spesielt notert ned etter året 1986.¹⁶² Det er viktig å notere seg at det ikke var fullt reflektert over ulykken i denne årsmeldingen og det skulle komme flere og flere bekymringsmeldinger i sammenheng med brudd med staten i forhandlinger senere, som for eksempel i 1989. Her er det spesielle problemet med import som vektlegges som hovedgrunnlaget til bruddet i forhandlingene og dette kan være med på å belyse mer hva de reelle problemene med staten og organisasjonen har vært. Det legges spesielt vekt på kjemiske restmengder i utenlandske frukt og bær. Innførsel av farlige skadegjørere og et ønske om økning i avgifter på importvarene. Dette er ikke nødvendigvis en frykt som skal være holdt som usaklig i den forstand at det var mye å være skeptisk til i den tid hvor Tsjernobylulykken hadde funnet sted, men det er interessant at dette var sentrale problemstillinger i forhandlingene med staten på denne tiden.

Det som også er interessant er hvordan det i samme melding fra 1990 blir lagt stor vekt på viktigheten av at norsk frukt er imot importert frukt¹⁶³ samtidig som de litt senere i melding skriver at den største trusselen for mennesket i dag ligger i fremtidig matmangel.¹⁶⁴ Dette er også de samme årsmeldingene hvor frykt av overproduksjon ofte blir lagt frem som en viktig side av saken. I årsmeldingene fremover legges det stor vekt på at matmangel er verdens største trussel og at overproduksjon er en farlig ting for bøndene. Samtidig som i årsmeldingen fra 1993 reflekteres det over at Norge må være mest mulig selvforsynt med matvarer og ikke gå i matfatet til fattige land.¹⁶⁵ Det er mye som kan diskuteres her. Det er

¹⁶¹ Årsmelding, 1985, 24

¹⁶² Årsmelding, 1986, 33

¹⁶³ Årsmelding 1990, 21

¹⁶⁴ Årsmelding 1990, 28

¹⁶⁵ Årsmelding 1993, 25

noe veldig ironisk over hele konseptet at Norge må være mest mulig selvforsynt med matvarer samtidig som at det er en stor frykt for en overproduksjon som vil gjøre det mindre lønnsomt for småbrukerne å drive og kanskje til og med eksistere. Det er også viktig å legge merke til hvordan denne språkbruken ser på det som uetisk for Norge å kjøpe mat fra U-land. At ved å investere i å kjøpe billigere mat fra U-land så er det nesten det samme som å stjele fra de fattige i de landene. Det er en grov forenkling av situasjonen og et klart retorisk virkemiddel de bruker for å rettferdiggjøre sine synspunkter.

Det er også interessant hvordan Rogalands Bonde- og Småbrukerlag ser på statens forhold til import som en måte å lure den norske borger på som når de skulle diskutere de høye matvareprisene i 1994. Her legger de frem den påstand om at det ikke egentlig er høye matvare priser. Det blir lagt frem som et virkemiddel av staten eller politikerne for at Norge skal godta norsk EU-medlemskap slik at det blir billigere mat i Norge gjennom import. Her blir det lagt stor vekt på at det egentlig ikke er høye matvarepriser, men at prisene er fornuftige fra småbrukernes ståsted.¹⁶⁶ Den er i alle fall ikke høy nok til at det må bli svekkelse på importvernet for at det skulle kunne bli billigere mat. Det er her lagt et søkelys på det faktum at lite av lønnstakernes lønn går til mat slik at det burde ikke være et problem for forbrukerne å bruke mer penger på nettopp mat.

Dette er et interessant moment å diskutere fordi hva som er billig mat eller ikke, blir vurdert ulikt av forbruker og produsent. Når det kommer til at maten har blitt billigere i Norge og at det ved en økning i pris vil gjøre at mange forbrukere ikke nødvendigvis ser problemet med å åpne opp for mer import av matvaren så lenge prisen på den ikke øker. For bøndene og småbrukerne går dette selvfølgelig utover deres eget lønnsfelt slik at det er selvsagt at de reagerte som de gjorde, men å legge skylden over på forbrukernes holdninger til prisen på mat i sammenheng med hvor liten andel av lønna som går til maten har neppe vært en populær holdning for forbrukerne, noe som nettopp kan være med på å gjøre at det blir et problem i oppfattelse og løsningsforslag i sammenheng med hva prisen på mat skal være i Norge.

Det som kommer som en litt ironisk holdning fra årsmeldingen fra 1995 er at det her legges vekt på at matmangel og matvaresikkerhet er et globalisert ansvar.¹⁶⁷ For på mange måter har importmotstanden vært så sterkt uttrykt av Rogaland Bonde- og Småbrukerlag at man ikke skulle tro at de ville tatt den stillingen til problemet. Mye av den retorikken de fører er relatert til at Norge skal være en selvforsynt stat med så liten innblanding fra EU og andre

¹⁶⁶ Årsmelding 1993, 46

¹⁶⁷ Årsmelding 1995, 29

internasjonale organisasjoner som mulig. Dette er på mange måter en politikk som reflekterer småbrukernes holdninger og synspunkter gitt det faktum at Norge ikke kan klare å holde seg helt utenfor påvirkningen fra verden der ute. Så det er ganske overaskende når organisasjonen skriver dette med at det er et globalisert ansvar. Det er kanskje også en relasjon mellom ansvar og økonomisk ansvar i dette. For økonomisk ansvar i sammenheng med disse sakene er det flere inntrykk man fra Rogaland Bonde- og Småbrukerlag ikke er interessert i å ha.

Når det derimot kommer til å kjøpe mat fra U-land er det tilsynelatende positive innspill fra småbrukerne. Skal det være mer import av mat fra U-land som blir pålagt gjennom GATT-avtalen, så må det være ansett som bistandstiltak.¹⁶⁸ Det er noe negativt ladd i den forstand at en utenforstående makt pålegger Norge å gå inn i en avtale vi kanskje ikke ville vært en del av ellers. Dette gjør at man kan stille spørsmål om Rogaland Bonde- og Småbrukerlag egentlig bryr seg så mye om å hjelpe U-land eller om det er det faktum at det ikke hundre prosent faller på norske premisser som er problemet her.

Det er viktig å forstå i sin helhet at den viktigste oppgaven for Norges Bonde- og Småbrukerlag er å beskytte de små bøndene. Å beskytte en idé om en småskalastruktur i jordbruket med et sterkt preg av selvstendighet. Denne ideen er sterkt truet av muligheter for import og dette kommer klart frem i årsmeldingene. Det er dog litt ironisk at Småbrukerlaget forholder seg positivt innstilt til utenlandske organisasjoner som gir data som er nyttige for deres budskap. Å bruke Worldwatch¹⁶⁹ som et grunnlag for å gjøre medlemmer bekymret for matproduksjonen i verden er også et klart spill i diskursen. Dette er fordi at det Malthusiske preget og forklaringsmodell kommer til syne i denne spesifikt dommedagsfasinerte retorikk. For her legges det vekt på at det blir mer mennesker i verden, men ikke nødvendigvis mulig med tanke på verdens matproduksjon. Det er derfor et paradoksalt argument som blir lagt til rette i relasjon til import av matvare.

For det er noe veldig merkelig at det kan bli argumentert for et slikt dommedagsresultat samtidig som det er lagt frem en påstand om at det er viktig å ikke gjøre den ukloke handling å åpne opp for import. Det må ikke åpnes mer enn det som internasjonale avtaler forplikter oss til.¹⁷⁰ Her blir det lagt til et tilleggs stempel på det som er viktig med norsk mat. Her kommer det frem at det er veldig viktig at det er et norsk stempel på den

¹⁶⁸ Årsmelding 1995, 12

¹⁶⁹ Årsmelding, 1995, 28

¹⁷⁰ Årsmelding 1995, 28

maten som selges her. Det er ikke snakk om en reell matvarekrise for da hadde det nok ikke vært problematisk med importen i det hele tatt. Nei, det er viktig at maten er norsk.

Senere er det også videre bekymring til importen som kommer frem. I 1998 beskylder Rogaland- Bonde og Småbrukerlag forholdet Norge har til EØS og WTO som en negativ forpliktelse da det øker smittepresset.¹⁷¹ Dette er også med på å bringe en diskusjon til live som også blir tatt opp i år 2000 som er det argumentet at råvarene er bedre når de er kortreist.¹⁷² Det legges også stor vekt på hva norsk mat skal representere i sammenheng med import. Spesielt er det satt søkelys på det som Rogaland Bonde- og Småbrukerlag mener med at myndighetene på sin side legger stor vekt på å redusere matvareprisene til EU-nivå.¹⁷³ I norsk mat må også faktorer som forbrukertrygghet, produksjonsetikk, kultur og landskapspleie settes høyt fokus på. Det som kommer litt mellom linjene her er at importert mat fra EU ikke kan garantere forbrukertrygghet eller produksjonsetikk. Dette er kanskje å tøyne strikken litt langt siden det er lite sannsynlig at Rogaland Bonde- og Småbrukerlag har full innsikt i kvaliteten på alle landbruksvarer fra EU.

Når en så kommer tilbake til konseptet av kortreist mat er det lagt opp til at dette skal presenteres som en konkurransefordel. Her ligger tanken bak at kortreist mat hører fremtiden til og vil gjøre at gårdene får mer kreativ utnytting av ressursene sine og med en økt foredlingsgrad vil være avgjørende for en positiv inntektsutvikling. En slik måte å se det på hadde kanskje vært nyttig for småbrukerne, men det som også blir nevnt er noe problematikk knyttet til å få samvirkeorganisasjonene med på dette.¹⁷⁴ Kugalskapen som herjet i naboland i løpet av årene er også med på å gjøre organisasjonen sterkere i sitt ønske om å gjøre import av dyr mindre aktuelt.¹⁷⁵ Det er også interessant å lese at dersom kjøpekraften øker i fremtiden så vil det gjøre at det norske folk bryr seg mer om kvaliteten på mat og sikkerhet.¹⁷⁶ Dette er en påstand som sikkert kan stemme, men det er flere faktorer som også spiller inn. Det er også viktig å ikke tro at økt kjøpekraft vil gjøre at forbrukerne har mindre problemer med at matprisen øker. Selv om kvaliteten og sikkerheten på maten er viktig er det ikke nødvendigvis slik at den bekymring kommer til å øke eller minske med økt kjøpekraft. I sammenheng med

¹⁷¹ Årsmelding 1998, 44

¹⁷² Årsmelding, 2000, 29

¹⁷³ Årsmelding 2000, 25

¹⁷⁴ Årsmelding, 2000, 29

¹⁷⁵ Årsmelding, 2000, 38

¹⁷⁶ Årsmelding 2000, 25

import er det mulig at en gjennomsnittlig forbruker vil se på konkurranse som positivt siden det gjør at prisene på produktene i butikken går ned.

Importkampen hjelper heller ikke på problemstillinger som kommer frem i diskusjoner senere som diskusjonen om konkurranse i melkedriften.¹⁷⁷ Her er problemene også relatert til problemene med kraftfor som småbrukerne rapporterer at de sliter med.¹⁷⁸ Diskusjonen som legges frem her er litt annerledes enn i mange av de tidligere meldingene. Her kommer det faktisk frem en usikkerhet hos Rogaland Bonde- og Småbrukerlag i spørsmålet de stiller om hvordan vi så skal møte disse utfordringene? I sammenheng med norsk lokalprodusert kraftfor legges det stor vekt på hvor viktig det er at Norge har en slik produksjon, men ikke nødvendigvis hvordan en slik produksjon skal komme i gang. Det legges kort vekt på at det må være gitt økonomiske virkemidler i den retningen for at denne forandringen skal skje. Det legges også vekt på at det er viktig at dette ikke blir en økonomisk byrde for bonden.

Det som også er interessant å lese er at Rogaland Bonde- og Småbrukerlag ser på de multinasjonale selskapene, uten å nevne spesifikt hvilke, som har mye å tjene på at Norge åpner for import av mat ifra U-land. Her legges det frem at grunnlaget for dette er en skjult agenda. Den skjulte agendaen er å få fjernet hele grensevernet og å ødelegge grunnlaget for norsk landbruk.¹⁷⁹ Dette er veldig spesielt og forenklet retorikk fra Rogaland Bonde- og Småbrukerlaget. Det kommer frem klart og tydelig et fiendtlig bilde av å legge en så enkel mening bak grunnlaget for å kjøpe eller selge mat til U-land og det er ikke nødvendigvis feil, men heller ikke så ensidig lett grunnlag til den utviklingen som skjer der.

Når det kommer til importvernet er det ikke bare småbrukerne som er redd for at det skal slippes mer fritt til for import av matvarer. Når det kommer frem at lederen av det Norske Gartnerforbund, Jan Mikal Hanasand, forklarte for en stor forsamling at det er viktig med et sterkt grensevern og at det måtte legges til rette for at det blir investeringslyst og innsatsvilje i næringen.¹⁸⁰ I samme meldingen gikk lederen for Norsk Bonde- og Småbrukerlag sterkere ut i sin retorikk i å kalle det norske importvernet for truet. At de sentrale oppgavene i forhold til norsk importvern burde være å sørge for å ta hensyn til distriktsbehov og bosetning, produksjon av trygg norsk mat og å forvalte det norske kulturlandskapet.¹⁸¹ Det var mye som

¹⁷⁷ Årsmelding 2002, 45

¹⁷⁸ Årsmelding 2002, 16-17

¹⁷⁹ Årsmelding 2002, 23

¹⁸⁰ Årsmelding 2002, 43

¹⁸¹ Årsmelding 2002, 44

skulle være tatt ansvar for i retning av importvernet og man kan undres om dette egentlig er faktorer som er sentrale for det norske importvernet.

Nå skal det sies at i sammenheng med det norske importvernet så er det som Norge legger vekt på at det er defensive interesser for å beskytte egne sektorer. Dette kommer i en spesiell problemstilling som omhandler forholdet mellom retten til å innføre nasjonale reguleringer i tillegg til å forholdet seg til internasjonale handelsforpliktelser på den andre siden.¹⁸² Når det kommer tilbake til melkesektoren er det for eksempel en bekymring hvor langt regjeringen er villig til å gå for å få til konkurranse.¹⁸³ Dette er viktig å nevne siden det ser ut til at Rogaland Bonde- og Småbrukerlag tenker at det er viktig for regjeringen å ha konkurranse i seg selv. Når det kommer til import og problemstillingen der er det et tankekors om de forskjellige regjeringene som har sittet med statsmakten har et ønske om utenlandsk import for at det skal være i en mulig konkurranse innenfor norsk mat. Det kommer også frem en kanskje større bekymring enn den økonomiske, nemlig bekymringen for hvem det er som egentlig styrer systemet. I årsmeldingen fra 2003 er det beskrevet at regjeringen har total mangel på næringspolitikk, der den unngår alle grep som kunne bedret situasjonen for norsk næringsliv. Her er det også lagt vekt på at noen folk setter all sin lit til at noen utenfor landets grenser skal ordne opp for oss.¹⁸⁴

Det kommer frem en holdning om at politikerne virker helt handlingslammet mens det er småbrukerne i Rogaland Bonde- og Småbrukerlag som ser hvordan situasjonen kan gjøres bedre for norsk næringsliv i sin helhet, ikke bare i relasjon til landbrukspolitikken. Det reflekteres for eksempel over nasjonal arbeidsledighet og hvordan Rogalandsindustrien taper ved at store kontrakter blir tildelt Spania.¹⁸⁵ Her reflekteres det at det ikke lenger bare er bønder mot resten. Spørsmålet man kan stille til dette er om det egentlig noen gang har vært en situasjon hvor det har vært bønder mot resten av det norske samfunnet? Det er også veldig interessant å lese resten av dette referatet fra årsmøtet i Stavanger den 8. mars 2003 siden det her kommer frem en refleksjon av det å kjøpe utenlandsk som er litt spesiell. En stortingsrepresentant fra Østfold skal ha oppfordret folk til svenskehandel og dermed eksport av norske arbeidsplasser. Det beskrives at noen går så lang som å kalle dette for «Quisling-fakter». Her er det altså noen, ikke spesifikt hvem, som antyder at det er en landsforræders

¹⁸² Hegrenes, Mittenzwei, Prestegard, Norsk Jordbrukspolitik, 41

¹⁸³ Årsmelding 2002, 45

¹⁸⁴ Årsmelding 2003, 15

¹⁸⁵ Årsmelding 2003, 15

oppførsel å oppfordre til det som ble gjort av stortingsrepresentanten fra Østfold.¹⁸⁶ Dette gir jo et interessant tankekors over hvor sterkt man skal angripe det å handle utenfor landets grenser. En ting er å kalle det for usolidarisk, men forrædersk? Er det landsforræderi å handle fra svenskene og hvem er det som egentlig har denne meningen. Det siteres at noen har disse meningene, men det kunne vært veldig interessant å få høre hvem det er som mener dette eksplisitt.

I følgende meldinger etter dette er det derimot en forskjell på hvor maten kommer fra nå det gjelder utlandet. Det er viktig for Rogaland Bonde- og Småbrukerlag at importen er tatt fra U-land og ikke fra I-land. De er positive til produksjonen og oppkjøpet av soya til norsk kraftfor fra Mosambik. Her skriver de at dette prosjektet vil sikre god vekst i levekår og produksjonsøkning i Mosambik, og samtidig være et viktig bidrag til norsk samarbeid med U-land.¹⁸⁷ Her var altså avtalen inngått av det norske Felleskjøpet hvor det er lagt vekt på aktiv oppbygning av infrastruktur for å sikre tilfredsstillende kvalitet og leveringsdyktighet. Dette er det som legges vekt på som noen av de viktigste faktorene ved at Felleskjøpet styrer hjelpen i U-land, tilfredsstillende kvalitet av produktet og at de er leveringsdyktige. Det blir ikke nødvendigvis lagt noe særlig vekt på andre momenter som vil gjøre at Felleskjøpet nødvendigvis er bedre enn mange andre bedrifter, og det er grunn til å tro at mange andre også kunne lovet god kvalitet på produktet og mulig leveranse. Bare to sider tidligere i årsmeldingen skrives det om en holdning til å kjøpe mat av U-land som er helt annerledes.¹⁸⁸ Her skrives det av datidens leder om bekymringen av at den tredje verden trenger mat, mat og atter mat og at vi i Norge ikke trenger å være stolte over «Mul-import.» Her legges det stor bekymring i at vi tar fra dem maten. Hvilken respekt har de norske politikerne for matproduksjonen? Hvilken respekt har vi i denne del av verden for U-lands liv?¹⁸⁹ Det er noe spesielt at daglig leder på denne tiden kan beskrive en slik dramatisk situasjonen før det en side senere gis stor honnør til Felleskjøpet for deres arbeid i Mosambik. Det kunne vært produsert mat som går til bøndene eller folket der, men her legges det vekt på at det mest positive ved det arbeidet som gjøres av Felleskjøpet der er å sikre at det er god kvalitet på produktet og at leveringen av dette til Norge er det viktigste å sikre. Dette gir et tankekors over situasjonen. Det er også litt spesielt ved kritikk over at stortingsflertallet utnytter de

¹⁸⁶ Årsmelding 2003, 15

¹⁸⁷ Årsmelding 2004, 17

¹⁸⁸ Årsmelding 2004, 15

¹⁸⁹ Årsmelding 2004, 15

fattige i verden som et redskap for en enda friere storkapital uten moralske og etiske verdier.¹⁹⁰

Her legges det altså til rette for at Norge må ta imot import fra U-land som ikke stjeler maten fra dem selv. Dette kan være et viktig moment å se på, men det er også et viktig spørsmål som kan stilles til den dyrkingen av soya fra Mosambik. Her kunne de ha dyrket mat som de kunne spist selv istedenfor å produsere soya som skal inngå i norskprodusert kraftfor. Det legges vekt på at prosjektet vil sikre at bønder i Mosambik får god vekst i levekår og produksjonsøkning, men er det slik at mange andre prosjekter som andre bedrifter gjør i forhold til U-land ikke gjør, eller legger til rette for, en slik utvikling allerede? Er det slik at når Felleskjøpet legger til rette for prosjektet så er det helt etisk og moralsk når det viktigste de retter søkelys på er tilfredsstillende kvalitet og leveringsdyktighet?¹⁹¹ Eller er dette tegn på forskjeller fra talen til daglig leder og uttalelser fra fylkesårsmøtet som er tatt? Er dette tegn på forskjellige verdier i relasjon til problemstillingen med U-hjelp innad i organisasjonen?

Det er også interessant hvordan ordlyden kommer senere i forhold til handels- og servicenæringenes forhold til verdens handelsorganisasjon (WTO). Her er det stor bekymring over at næringslivets hovedorganisasjon (NHO) som har et nært forhold til jordbruket, skal motarbeide småbrukernes interesser i spørsmålet om press på råvareprisene. Det skrives også at det går på tvers av norske produsenters interesse.¹⁹² Det som er veldig interessant er at det i det landsmøtet ikke ble lagt oppfordringer til forandringer i næringslivets hovedorganisasjon, men at medlemmer skulle vurdere å slutte å være medlemmer der. Det er litt spesielt å tenke på at Næringslivets Hovedorganisasjon som representerer flest bedrifter i Norge ikke er representative for mange norske produsenters interesser, men det er her språket kommer inn. Ved å skrive at dette representerer alle norske produsenter gir det nok en sterkere ordlyd enn om det bare representerte småbrukerne.

Senere reflekteres det av fylkesleder Vesthovda at problemet i norsk landbruk ikke er overproduksjon, men overimport.¹⁹³ Det er interessant å se hvordan dette blir brukt i sammenheng med problemstillingen om inntektssvikten som bøndene skriver at de sliter med. Det er ikke nødvendigvis bare overproduksjon som er problemet her, men heller det at regjeringen ikke er villig til å tette smutthullet når det gjelder import. Det er også interessant at det skrives at den suverent største risikoen for dyresykdommer i Norge kommer fra turisme

¹⁹⁰ Årsmelding 2004, 17

¹⁹¹ Årsmelding 2004, 17

¹⁹² Årsmelding 2004, 42

¹⁹³ Årsmelding 2005, 15

og importert mat.¹⁹⁴ Det er spesielt å lese akkurat den siste påstanden der siden det er vanskelig å se for seg at turisme har noe som helst med dyresykdommer å gjøre i den forstand som de skriver om her. Året 2005 var det året hvor Rogaland Bonde- og Småbrukerlag skrev sterke kamprop mot EU-medlemskap. Det skrives at det er viktig å holde kruttet tørt, Rogaland fylke sin organisasjon om nei til EU hadde 2500 medlemmer og var ifølge Rogaland Bonde- og Småbrukerlag den største politiske organisasjon i fylket. De skriver også at EU-medlemskapet ville vært en katastrofe for landet. Dette er altså en katastrofe for landet som er forsøkt lurt av det de beskriver som en merkelig union av de politiske partiene Høyre og Arbeiderpartiet.¹⁹⁵

Det kommer frem i relasjonen mellom importkampen og den politiske kampen at Rogaland Bonde- og Småbrukerlag er redde for at mye av verdiene i Norge skal ha sine goder styrt og regulert av en håndfull politikere fra Brussel.¹⁹⁶ I denne kampen som de beskriver at de kjemper, er det en kamp mot den evige privatiseringen som herjer i Norges land. Her er det en sterk tro på, ifølge lederens tale, at politikerne i det norske land forsøker å rasere det norske landbruket og de verdiene som bøndene står for. Alt til fordel for kapitalismen.¹⁹⁷ Dette kommer altså til spørsmålet om hvorfor de folkevalgte politikerne ikke ønsker landbruket alt godt slik som folket ellers, men stemmer egentlig dette? Er det slik at politikerne er ute etter å ta bøndene mens folket ellers er store forkjempere for småbrukerne? Eller er det slik at i denne talen så forsøker lederen å fremstille Rogaland Bonde- og Småbrukerlag seg som representativt for alle bønders interesser for å få en større gjennomslagskraft i sin retorikk? Det er jo også litt merkelig når han skriver at 80% av det norske folk vil ha et landbruk på nåværende nivå utenom det de beskriver som «blårusspolitikken» som ønsker å gjøre den største trusselen mulig i forhold til importkampen. Det er også det viktigste som Norge kan gjøre i denne prosessen, nemlig å ha et sterkt importvern som lar de fattigste landene få eksportere sitt overskudd av varer som Norge ikke produserer selv som sukker, eksotiske frukter osv. Sukkeret bør også hentes ifra fattige land, men ikke ifra et sterkt subsidiert EU-sukker.¹⁹⁸ Avslutningsvis i årsmeldingen referer Solveig Howe Bergsholm, lederen for Rogaland Bonde- og Småbrukerlag den refleksjon at det er viktig å huske på Soria Moria-erklæringen sine ord om alle lands rett til egen matproduksjon.¹⁹⁹

¹⁹⁴ Årsmelding 2005, 17

¹⁹⁵ Årsmelding 2005, 19

¹⁹⁶ Årsmelding 2005, 24

¹⁹⁷ Årsmelding 2005, 25

¹⁹⁸ Årsmelding 2005, 28

¹⁹⁹ Årsmelding 2005, 28

Soria Moria-erklæringen²⁰⁰ er et eksempel på at noe skurrer med det som blir skrevet av kritikk mot regjeringen. Soria Moria-erklæringen fra 2005 var en av de erklæringene som den rødgrønne regjeringen kom med. Det var to erklæringer, en fra 2005 og en fra 2009. De inneholdt de mest sentrale grunnlagsdokumentene for regjeringen.²⁰¹ Det er klart at det er et sterkt ønske om endring og forandring i sammenheng med de bekymringene som blir representert i årsmeldingene til Rogaland Bonde- og Småbrukerlag. Det kommer klart frem i Soria Moria-erklæringen av 2005 at holdningene til import var å øke importen fra fattige land²⁰², samt å sørge for at det var et sterkt importvern for innlandets landbruksproduksjon.²⁰³ Det kommer jo her klart frem at det finnes politikere og medlemmer av staten eller regjeringen som representerer småbrukerlagene slik at det kan kalles for noe spesielt når de legger til rette for en «alle mot oss» -retorikk i sammenheng med noe av det de har skrevet. Selv om det er viktig for Rogaland Bonde- og Småbrukerlag å drive opplysningsarbeid mot WTO-avtalen og oppfordre til internasjonal solidaritet med bønder i fattige land²⁰⁴, er det faktisk slik at Soria Moria-erklæringen ikke nødvendigvis ville fjerne denne avtalen, men arbeide rundt den, selv om det er eksplisitt et ønske fra regjeringen å fjerne all eksportstøtte gjennom WTO.²⁰⁵ Det er viktig å skille mellom import og eksportstøtte i denne sammenheng. Helt fornøyd med forandringene ble de nok ikke. I meldingen fra 2007 blir det kommentert i årsmeldingen at produksjonen av norsk kjøtt har sunket, men importen av dette kan øke i den sammenheng at kundene fortsatt ønsker den lave prisen på mat.²⁰⁶ Det gis også refleksjon over at det er dårlig miljøpolitikk og i tillegg usolidarisk å importere mat som Norge kan produsere selv.²⁰⁷ Det er også et tankekors som gjør dem bekymret når det reflekteres over at en av fem sauebruk er lagt ned siden 2001. Samtidig har det vært en dobling av importert kjøtt, spesielt fra saue- og lammekjøtt som kommer fra New Zealand.²⁰⁸ Det blir samtidig også bemerket at norske forbrukere brukte omtrent kun 10% av inntekten sin på mat.²⁰⁹ Dette

²⁰⁰ Bonde, Aslak. 2018. Soria Moria-erklæringene. Store Norske Leksikon

²⁰¹ Bonde, Aslak. 2018. Soria Moria-erklæringene. Store Norske Leksikon

²⁰² Soria Moria 13. oktober 2005. *Plattform for regjeringssamarbeidet mellom Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet 2005-09*, 13

²⁰³ Soria Moria 13. oktober 2005. *Plattform for regjeringssamarbeidet mellom Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet 2005-09*, 21

²⁰⁴ Årsmelding 2005, s 45

²⁰⁵ Soria Moria 13. oktober 2005. *Plattform for regjeringssamarbeidet mellom Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet 2005-09*, 13

²⁰⁶ Årsmelding 2007, 12-13

²⁰⁷ Årsmelding 2007, 14

²⁰⁸ Årsmelding 2007, 13

²⁰⁹ Årsmelding 2007, 41

reflekterer at bekymringen ikke er uten grunnlag og at når det blir færre bønder så kommer importen til å øke.

Verre skulle det altså bli med en selvforsyningsgrad på 34% i 2009²¹⁰ som tilsvarte en sterk økning i importen av kraftfor og mat. Det er samtidig snakket om en drøm om å øke matproduksjonen med 1-2% hvert år de neste førti årene.²¹¹ Det er også igjen en refleksjon om prisen på maten. Her virker det som om at skylden for dette blir lagt på forbrukerne. For det rettes spørsmål om maten egentlig er så dyr i Norge når bonden får mindre enn en tiendedel av butikken og så mye av den maten kastes av forbrukerne.²¹² Her kommer en av de første kommentarene til bondens forhold til butikkjedene og problematikk med den økonomiske siden av hvem det er som får pengene for maten. I en relasjon til importkampen er det også viktig å se nærmere på hvordan bonden skildrer forbrukerne. Her blir forbrukerne satt i et søkelys som ikke nødvendigvis er feil. For det stemmer nok at mye av maten kastes, men at det gjør at kundene burde betale mer for maten er ikke nødvendigvis en populær retorikk. En kan også stille spørsmålet om det er rundt disse tidene at småbrukerne begynner å kommentere på at butikkene tar mer av prisen på mat, men det virker enda som om det er mer ettertraktet å legge ansvaret over på forbruker.

Videre kommer problemstillingen til en utvikling i kraftfor fra utlandet. Det er økt norsk kraftforproduksjon, men samtidig også en økt utvikling i importert kraftfor.²¹³ Dette er et tegn på at norske produsenter ikke klarer å dekke opp for etterspørselen på enkelte ressurser. Det er også interessant hvordan Rogaland Bonde- og Småbrukerlag virker innforstått med en negativ situasjon i sammenheng med importert kraftfor. For det går mye penger i importert kraftfor. Så mye at dersom man tar bort produksjonen som er importbasert så vil selvforsyningsgraden være snarere 35% istedenfor 50%.²¹⁴

Retorikken forandrer seg litt på hvordan Rogaland Bonde- og Småbrukerlag forklarer Norges forhold til import. I 2011 gikk de ut med en melding som var direkte melding til norske politikere og organisasjoner. Her gikk de detaljert til verks ved å legge frem hvor mye av Norges matproduksjon som er basert på import og hvor lite beredskapsmessig sterke de anser Norge for å være.²¹⁵ Tar man bort importen vil det være store problemer med å

²¹⁰ Årsmelding 2009, 8

²¹¹ Årsmelding 2009, 10

²¹² Årsmelding 2009, 23

²¹³ Årsmelding 2010, 24

²¹⁴ Årsmelding 2010, 30

²¹⁵ Årsmelding 2011, 14

produsere nok til en god egenproduksjon som når målet om at Norge skal være selvforsynt. Det er også reflektert at Norge er et rikt land. Her kommer problemstillingen til det som mest sannsynligvis provoserer en del bønder, nemlig konseptet om at man kan bruke pengene til å kjøpe maten fra utlandet. At dette er en retorikk som enkelte i samfunnet har er det nok liten tvil om. Det som en derimot kan så tvil om er at det stemmer det som Rogaland Bonde- og Småbrukerlagets leder legger til rette for når han skriver at det er nettopp tanken om å bare kjøpe fra utlandet som er den offisielle norske landbrukspolitikken.²¹⁶

Det er klart at gjennom det synspunktet Rogaland Bonde- og Småbrukerlag har på import, så er det en dårlig ting for norske bønder og det kan nok også stemme til en viss grad. Det som fortsetter å være veldig interessant er hvordan denne retorikken blir brukt i sammenheng med et argument som minner om Malthusianisme, eller befolkningsdebatt. Ifølge moderne befolkningsdebatt så er det en betydelig lavere befolkningsvekst i mange land, men det er en rask økning i befolkning i fattige land slik at en ujevn global ressursfordeling er problematisk.²¹⁷ For oss i Norge er bekymringen egentlig en helt annen enn den nødvendigvis er i fattige land. Her kommer vi kanskje til å ha problemer med en stor eldrebølge slik at det er klare tegn på at her er det snakk om et motsatt problem enn befolkningsvekst og tilgang på mat.

Så man kan stille seg skeptisk til det argumentet som kommer frem i Rogaland Bonde- og Småbrukerlag om at den norske befolkningen er i fare.²¹⁸ Når man ser på den utviklingen som organisasjonen beskriver av importen så er det altså forklart at mye av den matimporten vi har i dag utelukkende er basert på grov utnyttning av arbeidskraft fordi maten ikke skal koste noe.²¹⁹ Dette er en interessant mening som ikke nødvendigvis er feil, men som kan tolkes på forskjellige måter. Hva Rogaland Bonde- og Småbrukerlag mener med at matimporten er basert på uetisk og grov utnyttelse er problematisk når det aldri blir referert til et eksempel på hvilke tilfeller de referer til. Her blir det lagt frem som en selvfølge hvor det meste eller alt av matimporten som vi forhandler med er grov utnyttelse. Dette stemmer mest sannsynligvis ikke i alle tilfeller, men er kanskje riktig i noen tilfeller. Det som kan stemme, er at problematikken med at maten er så billig i Norge gjør at det får en kjedereaksjon hvor de som produserer maten ikke får nok igjen for pengene. Det som er problematisk i sammenheng med import derimot, er at det er mange kompliserte økonomiske forhold som må tas hensyn til her.

²¹⁶ Årsmelding 2011, 16

²¹⁷ Solerød, Hans, Tønnesen, Solveig. 1.mars 2022. *Befolkningsdebatt*. Store Norske Leksikon.

²¹⁸ Årsmelding 2011, 19

²¹⁹ Årsmelding 2011, 19

Hvor mye er pengene verdt i de landene som produserer maten, hvordan arbeidsreguleringene fungerer i de forskjellige landene osv.

Videre fortsetter Rogaland Bonde og Småbrukerlag retorikken om at det vil bli flere millioner personer i Norge i 2025 og derfor også flere munnar å mette.²²⁰ Det er referert til landbrukets utredningskontor i sammenheng med import at det har vært en betydelig forandring i sammenheng med at importen av landbasert mat hadde blitt mer enn doblet det siste tiåret.²²¹ Det legges stor vekt på at målet for Norge må være at den selveiende bonde skal kunne forvalte og bruke sin egen eiendom til å produsere mat og råstoff som skal inn i den videre økonomiske verdiskapningen i samfunnet. Det som er klart her er at målet er et nullimport samfunn. Det er derfor et ønske som går stikk i strid med hvordan utviklingen faktisk foregår slik at det er ikke nødvendigvis realistiske mål de har satt seg for fremtidsutviklingen. Samtidig så skrives det at de ønsker det de kaller for et reelt importvern.²²² Hva de legger i et reelt importvern er ikke beskrevet her, men det er klart fra de tidligere tekstene hvilken forandring i import de ønsker seg.

Dette fortsetter i et eget avsnitt hvor de beskriver situasjonen rundt importvernet som om at det slår sprekker og at inntektene i jordbruket forsvinner.²²³ Her blir det lagt frem at situasjonen hovedsakelig er preget av politisk vilje. Det legges vekt på at norsk grovfor og beiteressursene er et mulig grunnlag til å ikke ha behov for import i relasjon til disse feltene, men stemmer egentlig dette, eller er det en ønskedrøm? Her kommer det også frem at på dette punktet så er Rogaland Bonde- og Småbrukerlag kritisk til den rødgrønne regjeringen som har vært og insinuerer at den ikke egentlig har vært så bondevennlig som den later som at den er.²²⁴ Det er interessant hvordan det her legges til rette for en mer direkte referanse til dialogproblemene mellom organisasjonen og staten. For det skrives at det har vært vanskelig for medlemmer av Rogaland Bonde- og Småbrukerlag å forstå hvordan de skal konkret øke produksjonen som regjeringen spør etter.²²⁵

Det er interessant hvordan de reflekterer over at regjeringens løsning på problemene er å importere, slik som for eksempel korn. Her blir det kommentert på det forholdet som ligger til rette for en mer globalisert verden og den fare for nordmenn det er å ikke ha egen

²²⁰ Årsmelding 2012, 32

²²¹ Årsmelding 2012, 16

²²² Årsmelding 2012, 17

²²³ Årsmelding 2012, 21

²²⁴ Årsmelding 2012, 21

²²⁵ Årsmelding 2012, 22

produksjon på korn. Når det kommer til problemstillingen med global folkevekst er det viktig å poengtere at alle land i verden blir lagt under en stor idé om at alle kommer til å lide av minkende jordbruksareal og økt befolkningsvekst. Dette er derimot en forenkling, og kanskje også feil i sammenheng med befolkningsvekst. Det at organisasjonen bruker dette som et dommedagsvarsel i sammenheng med at nordmenn er i fare for fremtiden er en klar retorisk bruk som er lagt til rette for å vinne favor fra leserne.

Samtidig satser Rogaland Bonde- og Småbrukerlag på det de kaller matnyttig mobilisering av lokalmat.²²⁶ Det kommer klart frem at organisasjonen har som mål å fremme lokalmat både internt i organisasjonen i tillegg til resten av samfunnet. Dette har mye å gjøre med å skape et kulturlandskap i Norge som gjør lokale valg mulig. Det kan diskuteres hvor mye lengselen etter de gammeldagse markeder er her i en tid hvor supermarkedsrevolusjonen har gjort at landet har gått over til å handle det meste i butikken. Likevel er det et preg av stolthet og kampvilje som ligger til grunn for ønsket om å holde lokale markeder i en moderne tid hvor de kanskje kommer til å forsvinne.

I en ytring fra Svein Ramsnes Saudasjøen kommer det frem bekymring i sammenheng med at utviklingen av importvern og matvaresikkerhet er på vei i en negativ retning. Det er noe som man kan stille spørsmål ved og det er om det ikke er viktig å ha gode globale forbindelser i matindustrien. Man kan på mange måter legge opp til en langsiktig politikk hvor globale samarbeidspartnere blir sett på som en positiv faktor i sammenheng med nasjonal matvaresikkerhet. Her beskrives globaliseringen Norge er en del av som en såkalt globalisert verden.²²⁷ Et innspill som kanskje bygger på det som også er representativt for organisasjonen som helhet, nemlig at det går i en retning av «alle mot alle» når det gjelder å brødfø sin egen nasjon.

Det er også en kritikk som kan reflekteres over bruken av terrorangrepet 22. juli 2011 i denne sammenheng. I denne ytringen blir altså faren for stopp av korntilførselen fra utlandet retorisk ført sammen med en bekymring for at det i 2025 med en befolkning på 6 millioner vil komme en situasjon som vil få 22 juli til å blekne i forhold til den situasjonen.²²⁸ Det er mye man kan kommentere på av bruken av 22 juli som en sammenligning med den mulige dommedagsprofetien som blir forklart her. Det er problematisk å bruke denne formen for katastroferetorikk om en situasjon som ikke nødvendigvis kommer til å bli så alvorlig. For

²²⁶ Årsmelding 2012, s 27

²²⁷ Årsmelding 2012, s 32

²²⁸ Årsmelding 2012, s 33

småbrukerne som er representert i Rogaland Bonde- og Småbrukerlag er nok situasjonen ganske prekær når det er slike holdninger som har utviklet seg og dette tyder på at de kjemper for overlevelsen med å legge mye av skylden på import og globalisering.

Det ser fremdeles ut som om de får noe støtte i sine bekymringer i sammenheng med stortinget og staten. Siden de reflekterer over at de legger opp til at det skulle bli økt norsk matproduksjon på 20% de neste tjue årene, noe som tilsvarer at det meste av produksjonsøkningen skal skje på norske premisser og ressurser.²²⁹ Det er spennende hvordan Rogaland Bonde- og Småbrukerlag legger til rette for et grunnlag i spørsmålet om hvorfor man egentlig skal produsere mat i Norge. Her presenteres grunnlaget for hvorfor man skal holde importen borte og satse på lokale og nasjonale ressurser. Det er litt spesielt at de legger den første grunnen som solidaritet med fattige land i verden.²³⁰ Det som det legges vekt på her er at det skal være produsert egen mat til egen befolkning. Så kan man spørre seg om man egentlig viser solidaritet med dem på denne måten. Det andre grunnlaget som legges vekt på er å vite hvor maten kommer fra, er kortreist og skaper mindre klimaendringer. Dette poenget kan for så vidt være godt, men det som kommer etterpå er det litt spørsmål rundt, nemlig at det blir beholdt et biologisk mangfold. Blir det ikke egentlig beholdt et langt større biologisk mangfold jo flere steder man får maten fra? Det er jo ikke bare slik at mat fra utlandet gir muligheter for smitte og pest.

Det siste poenget her er også en interessant påstand. Nemlig at det er først og fremst store matvareselskap og industrilandbruket som tjener på eksport fra den tredje verden og ikke de fattige småbøndene.²³¹ Her kunne man også lagt til det argumentet at kontakten med disse fattige bøndene gir dem et økonomisk grunnlag de kanskje aldri ville ha hatt hvis ikke det var for at matvareselskapene og industrilandbruket hadde en form for kontakt med dem i utgangspunktet. At de kanskje ville da vært enda dårligere økonomisk stilt enn ved de avtalene som de har fått etablert i utgangspunktet. Dette er et viktig tankekors å ta med seg videre i denne sammenheng.

Det er forholdsvis stille i sammenheng med importdebatten i Rogaland Bonde- og Småbrukerlag videre. Det som man skal bite seg merke i er holdningen til globalisering som kommer frem i årsmelding fra 2017. Her legges det til grunn at globaliseringen slik man kjenner den i dag, mest sannsynligvis er ved veis ende.²³² Det kommer her frem en holdning

²²⁹ Årsmelding 2012, 40

²³⁰ Årsmelding 2013, 19

²³¹ Årsmelding 2013, 19

²³² Årsmelding 2017, 22

som er preget av nasjonale perspektiver. Løsningen på problemet for Norge og resten av verden ser ut til å være å løse problemer hovedsakelig innenfor nasjonalstatens egne grenser. Dette vil gi økt rom i landbruket, og til å utforme en ny landbrukspolitikk.²³³ Her kommer det altså frem at det er en mulighet å følge en politikk som faktisk kan gjøre landet bedre gjennom å sette søkelys på å stenge ute synet på internasjonalt felleskap og heller sette sterke grenser i nasjonal forstand, noe som vil kunne være løsningen på landbruksproblemene. Saken er nå en gang den at mennesker i verden i dag har blitt mer og mer internasjonale og at dette er problematisk å få til i den grad som må gjøres for å egentlig få dette til. Det er også viktig å huske på at for å få til denne omveltningen til en egen nasjonal produksjon på mat som er 100% eller nærme dette, må det store samfunnsendringer til. Saken er også problematisk i sammenheng med flere ledd som supermarkedene utgjør og mangelen på bønder. Det er mye som tyder på at situasjonen ikke vil være så lett å fikse og at det ville muligens være totalitære elementer for å få til en fullstendig selvstendig produksjon av all mat. Dette vil også ødelegge flere internasjonale avtaler og det er ikke sikkert at å terminere disse avtalene er det beste for landet. Denne løsningen på problemet vil kunne gjøre situasjonen bedre for småbrukerne, men kanskje mye verre for folk flest i landet.

Det kommenteres at det ikke er mulig for småbrukerne å overleve i et samfunn hvor politikken baserer seg mer og mer på importerte råvarer til erstatning for norske ressurser.²³⁴ Det er noe merkelig at Norge, det landet som de anser for å være det landet med minst dyrkbar mark i Europa²³⁵, ikke skal fokusere mer på importen og akseptere den forandringen som skjer. For det som er klart er at utviklingen i landet går i motsatt retning av det som organisasjonen ønsker. Politikerne er sett på for å være på villspor og det er troen på det de kaller for en globaliseringsreligion som har tatt over holdningen til folk flest.²³⁶ Det er interessant hvordan globaliseringsreligion blir brukt i negativ ladet ordlyd her. For det som dette representerer er en holdning som preger at folk flest tenker at import er løsningen på problemet og ikke problemet i seg selv. Dette kan ses på fra mange vinkler, men for småbrukerne er dette en vanskelig situasjon.

På mange måter slutter den sterke offensiven i ordspillet rundt importkampen her. Det tar seg litt opp igjen med problematikken rundt melkeimporten i 2019 hvor de går ut med at det må være solidarisk å beskytte de minste. Her er det derimot en utvikling som skjer at det

²³³ Årsmelding 2017, s 22

²³⁴ Årsmelding 2017, s 21

²³⁵ Årsmelding 2017, s 16

²³⁶ Årsmelding 2017, s 21

blir mer og mer importert melk fra utlandet.²³⁷ Her kommer det også frem en kollisjon med Bondelaget i tittelen krokodilletårer fra bondelagslederen.²³⁸ Her legges det vekt på at Bondelaget ikke har prioritert flertallet av norske bønder og har med dette bidratt til det som blir kalt bondekannibalisme. Her legges det vekt på at enkelte bønder har mer eller mindre forrådt, eller vært usolidariske, mot flertallet som Rogaland Bonde- og Småbrukerlag skriver at de representerer.

Her handler det hovedsakelig om melkekvoter hvor Rogaland Bonde- og Småbrukerlag ville skjerme de første 100 000 literne, noe som Bondelaget sa seg uenige i. Her blir det også brukt sterk retorikk i den forstand at Bondelaget viser sitt sanne ansikt og viser tydelig hvilken retning de ønsker at landbruket skal gå. Mest sannsynligvis er det en retning som småbrukerne er dypt uenig i. Det som er interessant med denne meldingen er at det først her kommer en eksplisitt sterkt preget konflikt mellom Rogaland Bonde- og Småbrukerlag og Bondelaget som omhandler videre retningen for melkeproduksjonen. Det er også klart at det er problematisk for bøndene å måtte produsere mindre melk. Det handler også om at det ble gitt mindre eksportstøtte som følge av WTO-avtalen. Det er også en endring som gjør at bøndene fikk levere mindre melk i år 2020 og etter.²³⁹

Dette viser også hvor sårbare småbrukerne er for slike forandringer. Det er vanskelig for de minste å forholde seg til en komplisert byråkratisk organisasjon som er styrt fra endringer i WTO-avtalen. Det er også klart å se hvordan Rogaland Bonde- og Småbrukerlag reagerer på situasjonen til forskjell fra representanter fra Bondelaget når det kommer mer melk ifra utlandet. Det er et komplisert bilde på de forholdene som Norge i moderne tid må forholde seg til. Det er veldig interessant å se hvordan den importkampen som Rogaland Bonde- og Småbrukerlag har kjempet for å kunne fortsette i sin tilværelse i et land som på mange måter utvikler seg i en retning som går utover deres måte å leve på.

3.7 Miljø og Økologi

Miljø og økologi er et viktig og til dels utfordrende tema innen landbruket. For hva vil det si å produsere norsk mat på god måte sett i et miljøperspektiv og hvorfor er det viktig at den er økologisk produsert? For Rogaland Bonde- og Småbrukerlag er det viktig at maten blir produsert med tanke på miljøet og at den er økologisk produsert. Mye av kritikken fra Rogaland Bonde- og Småbrukerlag er rettet mot det de omtaler som fabrikkprodusert mat. De

²³⁷ Årsmelding 2019, s 41

²³⁸ Årsmelding 2019, s 42

²³⁹ Bondelaget. Publisert 16.10.2019. *Enighet om reduksjon av melkemengde*

legger også mye av vekten sin i den miljørelaterte debatten i forhandlingene som er i relasjon til EF (EU) og WHO i den forstand at det ikke vil være solidarisk av Norge å ta imot mat ifra de land hvor miljøet ikke kan garanteres for godt. Dette er noe de sier, men det er viktig å poengtere at dette også er i relasjon til at maten ikke er noe som allerede kan produseres i Norge. For dersom den er det, da er det all grunn til bekymring, men dersom det er mat som ikke kan produseres i Norge, er det derimot mindre reaksjonære holdninger som frembringer miljødebatten som en slags brannfakkell for organisasjonen.

Det er flere årsmeldinger som tar for seg miljørelatert diskusjon og man kan finne noe av det tidligste i frykten for radioaktiv nedbør i 1986.²⁴⁰ Her er det et normativt reaksjonært mønster som legges til rette og innenfor noen miljørelaterte problemstillinger kan man anse noe av holdningene som årsmeldingene reflekterer over som nøytrale. Det som derimot ikke kan anses for å være det, er det som senere blir presentert som at oppretting av nasjonalparker og lignende er et overgrep mot grunneier og er en negativ innvirkning fra den kollektive stat mot individuelle rettigheter.²⁴¹ Så kan man her snakke om en slags rød tråd som går igjennom det meste av det de skriver og hvordan dette brukes for å lage et narrativ som alltid vil være til grunnlag for støtte til Rogaland Bonde- og Småbrukerlag. Det må gås igjennom de andre temaene for å kunne påvise denne påstand, men miljøsakene er til en viss grad reflekterende over dette.

Ut ifra årsmelding fra 1988 er det skrevet at datidens politiske krav til billig mat blir satt i et negativt forhold til overutnytting av jordsmonnet, økende upersonlig forhold mellom bønder og jorda samt at det som staten bedriver eller det politikerne ønsker er en form for industripolitikk.²⁴²

Jeg skal gå nærmere inn på hvordan Rogaland Bonde- og Småbrukerlag bruker ordet industripolitikk i en negativ tilnærming til utviklingen av landbruket i Norge. Det er ofte i bruk over en viss periode, spesielt 80, og 90- talls relatert retorikk. Her er det derimot veldig interessant å se på det miljømessige ved problematikken ved at det blir et økende upersonlig forhold mellom bønder og jorda. Dette kan sees på som et miljømessig syn som har flere sider ved seg som kan være interessante å diskutere. For hva mener egentlig småbrukerne med dette? Er det slik at dersom det skulle bli mer billig mat så vil det altså være basert på

²⁴⁰ Årsmelding, 1986, 33

²⁴¹ Årsmelding, 1987, 30

²⁴² Årsmelding, 1988, 21

industrirelatert jordbruk? Er dette et indirekte angrep mot Bondelaget og deres syn som baserer seg på færre, men større?

Hvilken relasjon bonden har til jorda er også noe som kan diskuteres. Det er viktig for småbrukerne å beholde beiteretten.²⁴³ Dette er en kamp om å la dyra få være ute og at dette er med på å underbygge et grunnlag for småbrukeren som de mest dyrevennlige av bønder.²⁴⁴ Det er denne retorikken som blir brukt. Det som er spesifikt noe av det viktige å få med seg i den diskursanalytiske metoden er til hvilken grad miljødiskusjonen ble brukt av Rogaland Bonde- og Småbrukerlag i denne sammenheng. Den er spesifikt relatert til det de kaller for dagens politiske krav om billig mat. Man skal ikke nødvendigvis undertrykke at småbrukerne ikke bryr seg om miljøet i seg selv, men det er viktig å legge vekt på at i denne årsmeldingen var det et underliggende insentiv til at problematikken var relatert til billig mat. Billig mat er ikke nødvendigvis bra for bonden og gjør at det her kan indirekte være grunnlag i at Småbrukerlaget ønsker at bøndene skal få mer lønn for produktene sine.

Et spesielt år for temaet miljøet er 1989. I denne årsmeldingen står miljøet som det mest sentrale for det de hevder at de setter søkelys på. Dette er forbundet med deres negative holdning til EF (EU) og relatert til import. Dette er med på å fremvise problematikk og frykt for produkter som kan komme igjennom EU, spesielt er det frykt for kjemiske restmengder i utenlandsk frukt og bær.²⁴⁵ For at det skal være en god nasjonal utvikling for miljøet må det altså være ført en god nasjonal politikk som er selvstendig. Helst bør denne politikken holdes borte ifra impulser fra EF (EU) eller lignende internasjonale hold som kan være med på å svekke importvernet.²⁴⁶ Det er for så vidt en ting å reflektere over at det vil være problematisk ved miljøperspektivet i relasjon til importvernet og hvordan den retorikken som blir brukt her er viktig å sette søkelys på. En annen ting er hvordan nedleggelsen av mer distriktsmessige meierier skal være grunnlaget til dårlig miljøengasjement. Det er her lagt vekt på at miljøet blir sterkt preget av et økt transportbehov dersom det er lengre vei fra bonde til meieriet. Det er her lagt frem at transportstøtten må bli lagt om slik at den ikke stimulerer til meierinedlegging.

Rogalands Bonde- og Småbrukerlag skriver altså at de trenger et nytt syn i jordbrukspolitikken fra staten og trenger en ny kurs i jordbrukspolitikken hvor miljø får en større plass og fokus. Det er viktig å kunne skildre hvilke andre fordeler som legges til grunn

²⁴³ Årsmelding, 1988, s 41

²⁴⁴ Årsmelding, 1988, s 41

²⁴⁵ Årsmelding, 1989, 30

²⁴⁶ Årsmelding, 1989, 20-21

for å opprettholde flere distriktsmessige meieri. Det er lettere for bonden og muligens mindre ventetid, samt en sikkerhet i at det er flere lokale meieri. Dette gjør også at det vil være lettere for ikke bare småbrukerne, men også av transportmessige hensyn i forhold til produksjonen av melk. At dette tas med som et sterkt preget miljøperspektiv er derimot noe man kan stille spørsmål til. Det kan muligens koste en del for Tine å ha flere meierier ute i distriktene og det kan være at Samvirket kom frem til at en reduksjon ville være mer gunstig for deres organisasjon.

Det er også viktig å reflektere noe over det som kommer ut i pressemeldingen av dette året. Nemlig at staten, Bondelaget og Småbrukerlaget brøt forhandlingene og hvordan dette forholder seg til temaet rundt miljøet. Staten blir beskyldt for å drive en politikk som ikke tar hensyn til miljøet og har kun en hensikt med å spare penger.²⁴⁷ Det som staten har å si om miljøet blir beskyldt for å bare være kosmetisk. Det ligger her til grunn hvordan staten forsøker å tilrettelegge for mer samarbeid med organisasjonene EF (EU) og GATT og hvordan dette samarbeidet ikke bare vil representere et arbeid for å bedre situasjonen med miljøet, men derimot gjøre det slik at staten er aktiv i å forsterke miljøproblemene.

Det snakkes også om at organisasjonen er lei av statens prat og ønske for eksempel at for å redusere utslipp i jordbruket så måtte det til med restriksjoner i høstpløying i utsatte områder.²⁴⁸ Det er her basert på at i relasjon til et miljøperspektiv så er avrenning av jord til vassdrag og sjøer den største forurensningskilden fra jordbruket. Her presenterer altså Rogalands Bonde- og Småbrukerlag seg selv som en forkjemper for miljøvennlig politikk som er stikk i strid med den politikken som blir ført. Den utfordrende problematikken ligger altså i det effektivitetsjaget som blir reflektert over i sammenheng med bøndenes arbeide. Tittelen på dette avsnittet er også mer reflekterende over den røde tråd over hvordan Rogalands Bonde- og Småbrukerlag ikke føler at staten eller det politiske apparatet hører på dem. Det er her snakk om tiltak mot høstpløying – eller «bare prat». Dette gjenspeiles som den røde tråden i mye av det som er representert i den måten Rogalands Bonde- og Småbrukerlag fører sin retorikk på. Her er det de få med redelige hensikter og som selv erklærer at de egentlig reflekterer synspunktene til den norske folkemasse. Det de «kjemper» mot er et politisk statsapparat hvor det er få eller nærmest ingen som egentlig representerer dem slik at de får på en måte en slags evig posisjon i opposisjon.

²⁴⁷ Årsmelding 1989, 25

²⁴⁸ Årsmelding 1989, 31

I årsmeldingen har dette nye initiativet for miljøet tatt en ny vending i og med at det forholder seg veldig positivt til et nytt begrep kalt miljøfrukt. For at denne metoden i produksjonsform skal holde må det være begrenset bruk av plantevernmidler og kunstgjødsel. Samtidig anser organisasjonen seg positiv til miljøavgifter i næringen. Det er viktig å legge merke til en ting som skjer i den følgende meldingen. Nemlig at når organisasjonen spesifikt reflekterer over en av disse miljøavgiftene så presiserer de at miljøavgiften til veksthus må førest tilbake til veksthusnæringen og altså ikke til bøndene. Dette henter til at organisasjonen er positiv til miljøinitiativ så lenge bøndene ikke må stå for kostnadene selv.²⁴⁹

Det skrives også at for et miljø og økologisk perspektiv så vil et søkelys på større areal i drift og økt fleksibilitet gjør det norske jordbruket mer kraftig, både med tanke på selvforsyning og hensynet til naturen. Det som må til for å få til en god økologisk utvikling er å gå bort ifra et landbruk som legger vekt på effektivitetskrav, mindre behov for areal og store kapitalkostnader. Det er dette som blir skrevet som direkte konkret grunnlag til at miljøet blir underprioritert i jordbruket ifølge Rogaland Bonde- og Småbrukerlag, men er det egentlig så enkelt? Eller er miljøet og den økologiske faktoren lagt til rette for å styrke kampsakene for Rogaland Bonde- og Småbrukerlags overlevelse som organisasjon og småbrukere?

For at et miljøalternativ i det norske landbruket skulle ha vært mulig ut ifra det som er reflektert i årsmeldingen er det altså snakk om at det beste for det norske miljøalternativet for å drive norske jordbruk, er synonymt med at det norske marked er preget av høyest mulig grad av selvforsyning og en virkemiddelbruk som vil drastisk øke behovet for areal i landbruket. En økning av arbeidskraft og mindre kapitalintensive investeringer er altså det Rogaland Bonde- og Småbrukerlag la frem for å være den løsningen som skulle til for at det de presenterte som miljøalternativet skulle være mulig.²⁵⁰

Dette blir også reflektert rundt at dersom miljøalternativet skal være mulig må det være krav til ressursbruken. Det ligger til rette for at produksjonsprisene i hovedsak alene bør være i stand til å sikre produksjonsmengden. Importert kraftfor bør helst unngås og er viktig for å bevare miljøet ifølge organisasjonen. Kunstgjødsel og plantevernmidler må avgiftsbelegges med helst den forutsetning at det ikke vil føre til ekstra kostnader for bønder, men at hele avgiftsbeløpet føres tilbake til ledd lenger ut i næringskjeden.²⁵¹ Arealtilskudd må sikre at all jorda brukes. Dette er viktig for småbrukerlaget nærmest uavhengig av

²⁴⁹ Årsmelding, 1991, 31

²⁵⁰ Årsmelding, 1991, 34

²⁵¹ Årsmelding, 1991, 37

miljøperspektivet siden de ønsker generelt sett at all dyrkbar mark blir brukt. Her legger de opp til at en form for økonomisk arealtilskudd skal være med på å fastlegge at all dyrkbar mark kan og skal brukes i produksjon. På denne måten kan organisasjonen forsøke å dytte sine mål i sammenheng med å bruke all dyrkbar jord til matjord ved å også bruke miljøperspektivet for å frembringe sine ønsker for den videre utviklingen av jordbruket.

Det må også være tilskuddsordninger slik at de bøndene som driver med det som kan kalles for miljøinvesteringer skal få økonomisk støtte for det. Det som også legges vekt på som ikke har noen ting med miljøet å gjøre nødvendigvis, men heller det økonomiske, er at det er viktig at økning av renten på lån som allerede er opptatt. Her refereres det også til at dersom det skal være mulig å omstille innad i næringen så er det veldig viktig at bonden ikke blir tynget ned med enda større gjeldsbelastninger. Det er her at det meste av forandringer som er til å bedre miljøet eller det økologiske ikke skal belastes bøndene økonomisk.

Det skal ikke legges skjul på at det er viktig for Norges Småbrukerlag, men det skal ikke diskuteres så mye mer om miljø før i 2006 og 2007 igjen. I disse årsmeldingene er det viktig for Småbrukerlaget å legge søkelys mot miljøet igjen når de skriver at det er viktig for dem at Norge produserer mat på en etisk god måte. Dette er også tatt med i diskusjonen om hvordan 20'000 dekar dyrket mark skal gå til utbygging og bekymringen rundt dette.²⁵² Det er her en bekymring som handler om nedbyggingen av den beste matjorden vår. Det er klart at det er matsikkerhet som er det sterkeste temaet rundt denne saken mens miljøbekymringen kommer i bakgrunnen. Man kan derimot stille spørsmålet om det de kritiserer egentlig er dårlig miljøpolitikk. For i 2007 kritiserte de Norges internasjonale forhold ved å skrive at det er dårlig miljøpolitikk og i tillegg usolidarisk å importere mat som landet kan produsere selv.²⁵³

Det er også en relasjon til miljøet som Rogaland Bonde- og Småbrukerlag bruker når de skal fremme sitt poeng i sammenheng med mat og matsikkerhet. Det er at maten er produsert på ekte norsk måte eller at dyrene har fått beite fritt. Det er lagt stor vekt på at det som de ikke produserer er fabrikkmat. Denne tittelen er noe spesiell. Dette er relatert til dårlig kost eller at kvaliteten er av en viss type. Det er også en debatt som av og til kommer opp i mediene²⁵⁴ og diskusjonen om fabrikkmat, hjemmelaget, gourmet eller økologisk er en diskusjon som i sammenheng med den diskursen Rogaland Bonde- og Småbrukerlag bruker,

²⁵² Årsmelding 2006, 15

²⁵³ Årsmelding 2007, 14

²⁵⁴ NTB, 30 desember. 2015. *Varsler gjennomgang av «hjemmelaget» fabrikkmat.* E24.

er viktig å se nærmere på. Dette er noe som de ofte bruker i sin fortelling, nemlig at de ikke produserer fabrikkmat, men en mat som kundegruppen deres setter pris på.²⁵⁵

Det er her relatert til ekte norsk mat, mat som tar hensyn til miljøet og dyrene på den beste mulige måten. Dette er det som Rogalands Bonde- og Småbrukerlag forsøker noen ganger å legge som grunnlag i relasjon til miljødebatten. Når det kommer til konkrete saker i miljødebatten er det ofte også saker hvor Rogalands Bonde- og Småbrukerlag ønsker å fjerne miljøavgifter som ved miljøavgiften på fyringsolje i veksthusnæringen.²⁵⁶ Så igjen er det et mønster på at dersom det skal være avgifter i forhold til miljøet så skal det ikke være bonden som skal betale disse.

Miljødebatten blir mindre prioritert i mange år etter årsmeldingen fra 1991. Den tar seg derimot virkelig opp igjen i årsmeldingen fra 2019. Her er det mye snakk om miljøbekymringer i referatet fra fylkesårsmøte og det er interessant å se hvordan miljøet blir diskutert her. Når det kommer til bekymringen for den økte urbaniseringen er det av den tro presentert av Småbrukerlaget at det er bedre at folk bor spredt med tanke på miljøet. Redusert befolkning i distriktene betyr færre bønder som kan utnytte arealet gunstig og dette fører altså til at dyrkbar jord blir bygget ned.²⁵⁷

Rogalands Bonde og Småbrukerlag presenterer her en form for deres løsning på klimakrise problemet. Den første løsningen på problemet er at menneskene som bor i Norge må bli selvforsynt.²⁵⁸ Det er vanskelig å se hvorfor nettopp dette skal være grunnlaget til en primær løsning på klimakrisen. Det som skjer når dette beskrives er at hvis vi ikke stanser importen så er vi avhengig av å beslaglegge store områder i andre land og ta deres ressursgrunnlag. Det reflekteres også over at det er svært dårlig tid på å få orden på klimaet og at det vil være viktig å ikke importere mat fra andre land, men å utnytte det arealet vi har her selv. Det som er interessant er hvordan dette legges frem i så måte at denne løsningen på klimakrisen også er perfekt forenelig med den ønskede politikken til Rogaland Bonde- og Småbrukerlag. For det er vanskelig å se hvordan nettopp dette skal være så høyt prioritert som løsningen på nettopp klimaet.

Det kan godt stemme at det blir bedre for klimaet om det blir mindre kjøttproduksjon og økt plantebasert mat. Det som ikke nødvendigvis har noe med å gjøre klimaet bedre, er at

²⁵⁵ Årsmelding 2007, 22

²⁵⁶ Årsmelding 1991, 56

²⁵⁷ Årsmelding, 2019, 13

²⁵⁸ Årsmelding 2019, 13

bondens lønninger økes. Det er også interessant hvordan svaret fra Rogaland Bonde- og Småbrukerlag på spørsmålet om klimaet er at det er forståelig at det er skepsis til klimakrisen og at diskusjonen rundt dette er kjedelig.²⁵⁹ Deretter presenteres en forsker som heter Erik Joner og han legger rikelig til grunn hvordan klimasaken kan bli møtt av bønder og hvordan dyrkingen av myr kan være bra for klima. Det er interessant hvordan organisasjonen selv skriver at klimakrisen er et kjedelig tema med en forståelig skepsis. Det virker som de anser det for å være en ubeleilighet å måtte ta stilling til før de faktisk presenterer en ekspert på feltet.

Her kommer det derimot masse informasjon som er et godt grunnlag for relasjonen mellom bonde og klimaet. Hvor komplisert dette forholdet egentlig er og hvor vanskelig det kan være for bønder å komme over tanken at de kanskje er ansvarlige for klimaforandringer med hver ku som beiter eller hvilke midler som blir brukt på åkeren. Det er flere og flere som kommer til i årsmeldingen fra 2019 om bønders og forskjellige eksperters syn på omstillingsfasen for det grønne skifte og det er forståelig at dette ikke nødvendigvis er lett for den enkelte småbruker å ta stilling til.

Det som kommer frem, er også bekymringen for økologiske forandringer som gjør det vanskelig for bøndene å være bønder. Eksempelet her er relatert til store angrep av stankelbeinlarver i Rogaland og er en spesifikk utfordring til regionen. Det er her også et lite årskart som reflekterer over de diverse problemene i miljøet som har vært problematiske for Rogaland. I 2013 var det enorme vinterskader på både inn- og utmarksbeite. I 2015 var det store snømengder i fjellet som forårsaket sent frislipp av dyr på utmarksbeite. I 2017 var det problemer med veldig mye regn over hele sommeren. I 2018 var det en problematisk tørke, mens i 2019 var problematikken relatert til stankelbein.²⁶⁰ Det som igjen blir det viktigste som Rogaland Bonde- og Småbrukerlag legger mest søkelys på er hvorfor disse miljøskadene ikke gir grunnlag for avlingsskadeerstatning når de blir utsatt for slike avlingstap. Dette er til en viss grad en litt forenklet problemstilling fordi det kan være vanskelig å direkte og konkret gi skylden for en dårlig avling eller problematisk avling til klimaet. Det er også lett å se det fra en side hvor bøndene legger skylden på klimaet og krever erstatning basert på dette hver gang det skulle være en problematisk avling. Det blir et tankekors knyttet til hvordan man skal forholde seg til hvem det er som har tatt disse rapportene og det er det dessverre ikke sitert slik at det kan være hvem som helst som kan ha kommet med disse påstandene. Var det

²⁵⁹ Årsmelding 2019, 14

²⁶⁰ Årsmelding, 2019, 29

egentlig klimaproblemer som en forsker kan bekrefte eller var det observasjoner fra bøndene som mener at dette vil gjøre at de kan bruke klimasaken som grunnlag for å få økonomisk hjelp av staten når avlingene blir dårlige?

3.8 Dyrevern og Dyr.

Når det kommer til hvem det er som er flinkest med dyrene er dette en diskusjon som i en bondesammenheng baserer seg på flere faktorer. Det første og viktigste å forstå er den retorikken som brukes i sammenheng med dyrene. Her er det viktig å reflektere over dyrene som ikke bare midler for bondens levebrød, men en faktor som krever en hvis etisk retningslinje og hvordan denne har blitt satt på prøve i økonomiske sammenhenger. Det er også hvordan de bruker deres måte å stelle og styre dyrene som mer riktig og bedre enn det som blir gjort av Bondelaget. Det er skrevet ganske tidlig i årsmeldingen fra 1986 at Rogaland Bonde- og Småbrukerlag er forvalter for samfunnsverdiene.²⁶¹ I samme melding er det også klart at det er problematisk med bondens rolle når det kommer til rovdyr. Dette er lett å forstå seg på da bjørn, jerv, gaupe og ulv er farlige dyr for sau og andre beitedyr. At de ønsker erstatning for dyr som går tapt er ikke overaskende. Det er også en forståelig forvirring i sammenheng med kjernekraftulykken og hvordan bonden skal forholdet seg til sauen. Hovedsakelig er det en økonomisk bekymring og en bekymring for om det vil være mulig å fortsette levemåten til enkelte av bøndene som har dette som prioritet.²⁶²

Det er først i konflikten om endringer i beiteloven fra 1961 at det begynner å bli interessant i det som de skriver.²⁶³ Her er det hovedsakelig en bekymring for det de kalte for et grovt inngrep i eiendomsretten, en bekymring for det økte pålegget som skjer i sammenheng med å eie dyra. Det er også et vern for å beholde de gamle gjerde og beitelovene de ønsker og dersom det endres så skal det være rettferdig. Dette er et interessant å se nærmere på siden det er Rogaland Bonde- og Småbrukerlag som ønsker å beholde de gamle lovverkene og måten å gjøre drifta av dyrene på uten at det skal bli forandringer i systemet som enten gjør at småbrukerne må ha større ansvar for ting som å sette opp gjerde eller lignende.

I senere melding kommer det flere bekymringer og opposisjon mot endringer i behandlingene av dyr. Det er irritasjoner om endring i forskrifter på enkelte dyr til det som Rogaland Bonde- og Småbrukerlag ikke nødvendigvis er til det beste for dyrevelferden. For

²⁶¹ Årsmelding 1986, 13

²⁶² Årsmelding 1986, 33

²⁶³ Årsmelding 1988, 41

det viktigste når det kommer til endringer i bondens forhold til dyra er dyrevelferden skriver de.²⁶⁴ Rogaland Bonde og Småbrukerlag er også representative for pelsdyrnæringen. Over halvparten av de norske pelsdyrfarmene på mink var i Rogaland.²⁶⁵ Det skrytes av bedringer i dyrevelferden på dette punktet, men senere skrives det en bekymring om hunder. Her refereres det til kamphunder og at det må etableres totalforbud mot dette.²⁶⁶ Dette er et lite avsnitt i meldingen, men det er veldig interessant å se nærmere på hva dette med kamphunder innebærer. Her reflekteres det over at det må etableres regler som hindrer oppbygning av større hundehold å komme ut av kontroll. Hva er egentlig en kamphund? Hva har dette med bøndene å gjøre? Ifølge Store Norske Leksikon er en kamphund en hund som er avlet frem for å sloss mot andre hunder eller andre dyr.²⁶⁷ Er dette et tegn på at det har vært problemer med bøndene knyttet til å avle frem ulovlige kamphunder? Har disse hundene blitt avlet opp for å kunne angripe rovdyr eller beskytte gården? Det er vanskelig å si ut ifra det lille som står skrevet, men en ting er klart og det er at enkelte bønder har hatt problemer med kontroll av større hundehold hvor kamphunder har blitt avlet frem.

For det er ikke alt fra fortiden som nødvendigvis er så bra for dyra. Dette er noe som man skal komme tilbake til flere ganger her er hvordan bøndene har avlet hunder opp til ikke å bare være gjeterhunder, men kamphunder. Hunder som er avlet opp for å vokte eiendom eller som blodsport.²⁶⁸ Dette med kamphunder er interessant fordi det kan anses for å være en lett løsning for bonden å ha i sammenheng med å forsvare området. Dette er også en gammel måte å bruke hunder på som kan være svært nyttige for bønder, men lovlig er det ikke.²⁶⁹ Så kan man stille spørsmål om hvor bra det er for dyret at det blir avlet opp på denne måten, men Rogaland Bonde- og Småbrukerlag la til grunn at det ble ønsket totalforbud for kamphunder i 2002.²⁷⁰

Når det kommer til endringene i forskriftene på svinehold er det en interessant holdning som kommer frem. Her er Rogaland Bonde- og Småbrukerlag imot at det skal komme mer og mer krav til svinehold. Kravet her er altså en refleksjon av storsamfunnets ønske om effektivitet i næringen, men er det egentlig det som ligger til grunn for forandringen i denne sektoren? For tidligere i årsmeldingen er det en refleksjon om at bøndene skal

²⁶⁴ Årsmelding 2002, 39

²⁶⁵ Årsmelding 2002, 39

²⁶⁶ Årsmelding 2002, 39

²⁶⁷ Løberg, Gry. 22. Januar 2023. *Kamphund*

²⁶⁸ Løberg, Gry. 22. Januar 2023. *Kamphund*

²⁶⁹ Wilskow, Victoria, Emily. 5.September.2022. *Forbud mot farlige hunder*. Lovdata.

²⁷⁰ Årsmelding, 2002, s 39

fortsette å kastrere gris.²⁷¹ Så kan man spørre seg hvorfor dette er spesielt å se nærmere på. Her kommer det klart frem at Norges Bonde- og Småbrukerlag ikke kommer til å løfte en finger for å få bønder til å slutte å kastrere smågris selv, uten bedøvelse.²⁷² For den gamle måten å kastrere gris, uten bedøvelse, skulle kanskje bli forbudt fra 2009. Her legges det stor vekt på det økonomiske tapet bønder årlig vil lide av den foreslåtte innstramningen av dyrevernloven. Her blåser nestlederen av det som blir kalt for dyrevern-argumentene.²⁷³ Her kan man virkelig spørre seg hvor hensynet til det beste for dyrene forsvant i sammenheng med småbrukerlaget. Her er det nok ikke effektivisering som det er snakk om at storsamfunnet spør etter, men heller mer etisk kastrering av grisen, noe som kommer til å være en økt kostnad for bøndene. Det er i dette tilfellet klart at dyrevern spiller fallitt for det økonomiske kravet som ville blitt lagt på bøndene. Det er her man kan spørre seg om det egentlig er dyrevelferden de bryr seg om eller den økonomiske problemstillingen de vil stå ovenfor hvis de må ringe dyrlegen for å kastrere grisene.

Akkurat dette med grisen er det veldig interessant å se litt nærmere på. For dette kom kraftig frem i dokumentaren *Griseindustriens hemmeligheter* av Norun Haugen.²⁷⁴ Her kom det frem en rekke lovbrudd i forhold til grisebønder og at det enda er problemer i hvordan dyrevelferden er for mange griser i landet. Så det er veldig interessant at dette med å gå imot å kastrere grisen selv var oppe til diskusjon nesten tjue år før denne dokumentaren ble laget. Her var innstillingen mot dyrevelferden at den var en unødvendig byrde som ville sabotere for norske bønder. Man kan også se nærmere på innstillingen til dyrevelferden som kom opp et par år før denne dokumentaren ble laget. I årsmeldingen fra 2017 er det en interessant refleksjon over dyrevernorganisasjonene som blir lagt frem. Her skrives det om at pelsdyrnæringen skulle fases ut i 2025. Her legges det frem at husdyrhaterne i de forskjellige dyrevernorganisasjoner har fått alt for stor innvirkning i forvaltningen og i det politiske ordskifte.²⁷⁵ Det refereres også til hvalfangst og selfangst, noe som Rogaland Bonde og Småbrukerlag refererer til for å fremstille dem som ødeleggende for arbeidslivet til folk.²⁷⁶ Man skal bare leve på salat ifølge dyrevernorganisasjonene og det blir oppfordret til boikott av beitebasert kjøttproduksjon, fordi det er rovdyrene som skal styre utmarken vår.²⁷⁷

²⁷¹ Årsmelding, 2002, 28

²⁷² Årsmelding 2002, 28

²⁷³ Årsmelding 2002, 29

²⁷⁴ Haugen, Norun. 14.06.2021. *En ødelagt industri*. Dagsavisen.

²⁷⁵ Årsmelding 2017, 9

²⁷⁶ Årsmelding 2017, 9

²⁷⁷ Årsmelding 2017, 9

Så hva kan reflekteres ut fra dette? Jo man kan reflektere over at det er store problemer med Rogaland Bonde- og Småbrukerlag og dyrevelferdsorganisasjoner. Det er klart at den måten bonden har levd på tidligere ikke alltid har behandlet dyra på den mest dyrevelferdsorienterte måten. For til sist skal jo dyrene bli til mat og det er ikke å komme unna at bønders forhold til dyrene også er arbeid og ikke bare «gøy på landet». Samtidig er det også vanskelig for småbrukerne med økt byråkratisering, lovendringer og avgifter i sammenheng med drift av dyr som gjør at bare de mer ressurssterke bøndene kan drive i fremtiden. Så er det også viktig å se litt mer på pelsdyrnæringen.

Pelsdyrnæringen var en næring for mange bønder i Rogaland og at dette skulle fases ut i 2025 var ikke en lett ting for bøndene å forholde seg til. De risikerte å miste sitt levebrød. Det kom nok som et sjokk på landbruksnæringen og de reflekterer over at Norge har vært verdensledende på dyrevelferd på pelsdyr. Det reflekteres over at ingen annen husdyrnæring har hatt et så strengt regelverk og dyrevelferdsmessig oppfølging internt i næringen.²⁷⁸ Pelsdyrnæringen var viktig for distriktslandbruket med ca. 230 pelsdyrfarmer med 450-500 arbeidsplasser i tillegg til indirekte sysselsetting.²⁷⁹

Det er klart at dette er en trussel på Rogaland Bonde- og Småbrukerlag. Det er klart at dette er mest sannsynligvis det verste som kan skje dem, nemlig at næringen som gir dem grunnlaget for det livet noen av disse bøndene ønsker seg forsvinner. Dette er en viktig faktor å ta med i en organisasjon som frykter for sin overlevelse av sine medlemmer og arbeidsplasser i fremtiden. Det som er litt spesielt er hvordan de sammenligner pelsdyrnæringen med hval og selfangst. Her går de hardt ut mot dyrevernsorganisasjonene som er ute etter å nærmest ta arbeidsplassen fra folk.²⁸⁰

Under den siste omtalen om pelsdyrnæringen i 2019 blir den norske pelsdyrnæringens død sett på som et offer for å kunne videreføre regjeringen til Erna Solberg.²⁸¹ Det er en refleksjon over at de tidligere pelsdyrbøndene fikk det Rogaland Bonde- og Småbrukerlag anser for å være en stusselig kompensasjon og at de har fått sitt levebrød og arbeidsplass frastjålet.²⁸² Det har vært en uverdigg behandling gjort av samfunnet mot disse arbeiderne. Her er det interessant hvordan denne næringen som forsvant ble reflektert over. At den ble sett i en refleksjon over Ernas regjering og som en seier av dyrevernsorganisasjonen mot vanlige

²⁷⁸ Årsmelding 2018, 30

²⁷⁹ Årsmelding 2018, 30

²⁸⁰ Årsmelding 2018, 30

²⁸¹ Årsmeldingen 2019, s 46

²⁸² Årsmelding 2019, s 46

arbeidsfolk er også en innstilling som viser forskjell på folk. At pelsdyrnæringen har blitt upopulær er ikke nødvendigvis et direkte angrep på bøndene eller de arbeiderne som jobbet med hvalfangst eller selfangst. Det er et angrep på en måte å behandle dyr på som har blitt veldig upopulær blant nok mennesker til at denne behandlingen ikke er ansett for å være god lenger. At det ikke er etisk å gjøre disse arbeidene lenger og at folk flest ikke ønsker at dette skal foregå lenger. At dette er en ødeleggelse for en gruppe mennesker å arbeide og leve på er det ingen tvil om. Det viser hvordan Rogaland Bonde- og Småbrukerlag har godt grunnlag til å være bekymret for sine måter å leve på og at utvikling ikke går i en retning som er positiv for deres måte å eksistere på i samfunnet lenger.

Det er viktig å se dyrevelferd ifra bondens synspunkter også opp i alt dette. At de nye kravene som kommer til dyrevelferd koster bonden penger er nok ikke lett for dem og forholdet seg til. Det er viktig å legge vekt på at til syvende og sist så skal bonden holde husdyr for å produsere kjøtt og melk til folk flest. De prøver å produsere mat til folk og samtidig få en inntekt ut av det. Dyrene skal til syvende og sist slaktes.²⁸³ Det er sant det som blir skrevet, men det er nok også klart at småbrukerne i Rogaland Bonde- og Småbrukerlag føler at de blir hørt av storsamfunnet. Det er som et nødscrik over hele utviklingen av situasjonen og det er reflektert over den økte bekymringen for kapitalkostnadene for å drive som er med på å gjøre det vanskelig for de ressursvake bøndene å drive.

²⁸³ Årsmelding 2020, 12

4.0 Konklusjon

Som det har blitt gått igjennom, er det flere problemstillinger som møter småbrukeren i Rogaland Bonde- og Småbrukerlag. Det er en kamp for tilværelsen i det moderne norske samfunn som gjør at det blir vanskeligere og vanskeligere å jobbe i landbruket dersom man er ressursfattig. I noen tilfeller kan det gjøre at levebrødet til enkelte småbrukere forsvinner. Hvordan årsmeldingene har presentert den norske småbrukers problemstillinger er interessant og har på mange måter vist hvor vanskelig det er. Samtidig kan man spørre seg om hvor godt Rogaland Bonde- og Småbrukerlag representerer småbrukerne til tider og hvordan de ofte gjør vanskelige problemstillinger til en oversimplifisering for å bygge opp et spesifikt narrativ som i noen tilfeller ikke stemmer overens med den mer kompliserte virkelighet.

Problemstillingen til denne oppgaven er følgende; på hvilken måte formulerer og legger Rogalands Bonde- og Småbrukerlag til rette for et grunnlag for deres videre eksistens og hvordan reflekteres dette i årsmeldingene de har gitt ut? Til dette vil jeg si at det har blitt argumentert for at Rogalands Bonde- og Småbrukerlag legger frem en rekke grunnlag for deres videre eksistens. Her har det blitt sett på hvordan de legger til rette for sine argumenter i de årsmeldingene som er reflektert over og det kommer tydelig frem at det er lite som står i veien for deres retoriske bruk i et diskursanalytisk perspektiv for hva de er villige til å si for å forsvare sin videre eksistens. Det er grunnlaget for de fleste temaer og problemstillinger de tar opp og er den egentlige frykten for å ikke være eksisterende eller relevante lengre i det de har sagt og skrevet når disse årsmeldingene har blitt sett nærmere på.

Når det kommer til dette med den røde tråden igjennom temaene som er presentert er det klart at det også er mange ting man kan stille spørsmål ved. Det er klart at de ikke representerer alle bønder, man kan egentlig stille spørsmålet om hvor mange av dem det er de egentlig representerer. Det som er klart, er at de ønsker å høres ut som om at de representerer alle bønder. At det de som egentlig sitter med svarene for hvordan landbruket i Norge skal løses og at hverken Bondelaget, staten, politikerne eller forbruker forstår hvordan situasjonen skal egentlig bedres for norske bønder. Det kommer tydelig frem at i mange av temaene så er det egentlig økonomiske spørsmål det handler om samt en sterk idé om en fornyet distriktmessig vekst hvor alle tegn peker på at det blir mindre søkelys mot distriktene og mer sentralisering i realiteten.

Det er også vanskelig å forholde seg til en del av det som Rogaland Bonde- og Småbrukerlag skriver om fremtidsprognoser som støtter deres argumenter for videre eksistens. Mye av den

dommedags retorikken i forhold til fremtidige mulige situasjoner har de ofte ikke noen referanse til. Det er også skrevet på en slik måte at det virker som om at de som er småbrukere er de eneste som kan se veien i fremtiden som det norske landbruket kommer til å gå og alle andre i samfunnet leder landbruket ned en katastrofal vei. De skriver som om at de sitter på svar som er representative for en bedre fremtid for alle bønder når det er helt klart at dette kommer til å muligens gagne bare dem selv. Det er vanskelig å spå fremtiden og det er grunn til å tvile på de som forsøker å gjøre det uten å gi veldig gode forklaringer til dette. Dette er også veldig vanskelige prognoser å lage, noe som gjør den enkle og korte retorikken som Rogaland Bonde- og Småbrukerlag veldig ofte bruker problematisk. Det er som om at det ikke er behov for å se problemstillingene fra flere sider, ta innover seg at det er flere forskjellige aktører som må forholde seg til internasjonale rammeverk eller at det trenger å være så byråkratisert.

I denne oppgaven har det også blitt sett nærmere på kampen om det norske kulturlandskapet hos bøndene og hvordan dette har vært i endring. Hvordan en organisasjon som Rogaland Bonde- og Småbrukerlag blir en mer ressurssterk organisasjon tross en minkende gruppe å representere. Hvordan organisasjonen presenterer sine saker er avgjørende for det mediet de har valgt å bruke for å samle det de oppfatter er verdiene til de forskjellige småbrukere. I disse årsmeldingene har det vært interessant å se hvordan organisasjonen møter problemstillingene i landbruket. Hvordan organisasjonen forholder seg til andre bønder, som de som befinner seg i Bondelaget og hvordan organisasjoner fremmer en retorikk hvor de sier at de representerer alle norske bønder og det som de ser på som den beste politiske veien for det norske landbruket.

Det er interessant hvordan oppgaven har vært å se nærmere på i sammenheng med retorisk bruk i et politisk medium. Hvordan diskursanalytisk metode har vært brukt for å kunne se nærmere på den retorikken som blir brukt i bladet. Enten om det er referat fra forsamlinger, lederens tale eller innspill fra en ivrig småbruker er det viktig å forstå at alt som er skrevet i årsmeldingene har vært igjennom en prosess hvor lederne for organisasjonen har lest igjennom det meste og det er ingen grunn til å tvile på at de har hatt kontrollen på hva som kommer frem i årsmeldingen. Det har vært interessant å analysere hvordan meninger og holdninger kommer frem i et media som skal representere de viktigste helhetlige sakene for året i det lille bladet som årsmeldingene er.

I en historisk kontekst er årsmeldingene viktige å se nærmere på i en forståelse av en gruppe mennesker som sloss for sin tilværelse igjennom et politisk media. Hvordan denne

gruppen mennesker ser at sin måte å leve på, har blitt vanskeligere å få til i det moderne samfunn. Hvordan reguleringer og byråkratiske beslutninger gjør det vanskeligere for bonden å bare kunne fikse en del av problemene selv. Hvor i noen tilfeller det har vist seg å være en kamp for småbrukeren å få økonomisk hjelp fra staten i sammenheng med de lovendringer som blir pålagt bøndene. Hvordan de blir påvirket av internasjonale handelsorganisasjoner som fører til det som småbrukerne anser for skandale som er med på å underbygge et negativt syn mot den globaliseringen som skjer i landet og samfunnet.

Det er også viktig å forstå at Norge som land har forandret seg betydelig. Distriktene får færre bønder og mennesker og igjennom denne oppgaven har det blitt satt søkelys på hvordan bonden og småbrukeren har vært viktig for en type kulturidentitet i landskapet som forandres og i noen tilfeller forsvinner. Bøndene er gjennomsnittlig eldre enn de var før, det er et yrke hvor det blir færre medlemmer og vi lever i et land med økende import av mat. Det er også interessant hvordan småbrukerne i disse årsmeldingen ofte forklarer situasjonen med at folk flest ikke forstår dem eller hører på dem. At politikerne og staten ikke representerer det landbruket som de føler at Norge trenger. Hvordan hver sak de representerer også har en økonomisk problemstilling til seg når det kommer til forandringene som bøndene blir pålagt å ta hensyn til. Hvordan de ønsker mer og mer penger fra staten for å kunne overleve og hvorfor import har vært en stor utfordring for dem å forholde seg til.

I et forskningsperspektiv har undersøkelsen av Rogaland Bonde- og Småbrukerlag vært svært lærerik på flere punkter. Det er en undersøkelse av en organisasjon som representerer noen av de svakeste i samfunnet som ønsker en levestil som blir vanskeligere å få til. Det er kulturforandringer som skjer i landet vårt som over tiden vil vise seg å bli større og forandre Norge fra det landet vi en gang hadde. For en gang var det stort sett bønder her, en gruppe som var ansett for å være selve bærebjelken i samfunnet. Denne gruppen mennesker blir mindre og mindre og av de som er igjen, er det de få, men sterke som overlever. Det er interessant å følge med på om Norge som ble en oljenasjon utover 70-tallet kan komme til å kunne kalle seg for et bondeland. Det er også et historisk spørsmål som må stilles om hvor mye egenproduksjon av mat vi skal ha og hvordan dette i praksis forandrer seg. Det er tidsaktuelle spørsmål om maten hovedsakelig skal importeres, om den skal fortsette å være forholdsmessig billig og om hvem som faktisk får pengene for maten som blir produsert.

Det er også en forskning på språkbruk og retorikk. Det er en forskning på hvem som får komme med sine meninger i årsmeldingene og hvem som blir representert i det. Det er en

forskning på hva som blir sagt internt i gruppene og spredd til medlemmene av organisasjonen. Det er også en forskning på hva som skjer når mye av problemstillingene forenkles. Om det egentlig er så enkelt å finne løsninger på alle de problemene som blir lagt frem av medlemmer av organisasjonen. Om hvordan simplifiseringen også blir brukt til fordel for organisasjonens meninger. Hvordan det også har blitt brukt en litt for enkel «de og oss»-mentalitet til tider om hvem som er ute etter å ta eller fjerne de norske bøndene.

Det er også et spørsmål om hvilke forhold som eksisterer mellom samfunnet og de som produserer maten vår. Det er en studie som viser frustrasjonene til en gruppe mennesker som på mange måter føler seg truet. Det er også en studie av forholdet mellom en gruppe matprodusenter og resten av samfunnet som er viktig for en rekke fremtidsrettede spørsmål. Er det så viktig at vi produserer maten vår selv? Hva vil det si å produsere mat i Norge? Hva vil det si å være bonde i det moderne Norge? Hvilke problemer og utfordringer som er det småbrukerne som er representert av Rogaland Bonde- og Småbrukerlag blir lagt frem og hvordan resten av samfunnet skal forholdet seg til disse, er spørsmål som handler om fremtiden til en gruppe mennesker som i økende grad forsvinner fra det norske landskapet. Så er spørsmålet om hva som skjer den dagen Norge ikke har småbrukere igjen, men bare resurssterke bønder.

5.0 Kilder og Litteratur

5.1 Arkiv

Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek (Arbark). Rogaland Bonde- og Småbrukerlag
Årsmeldinger (1982-2022)

5.2 Publiserte kilder: Aviser

Aurkust, Øvind. «Regjeringen vil ha beredskapslagre for korn. Ekspertene er uenige om
hvorvidt det trengs.» Aftenposten. 29.07.2022. Hentet fra

<https://www.aftenposten.no/norge/i/8QeobW/regjeringen-vil-ha-beredskapslagre-for-korn-ekspertene-er-uenige-om-hvorvidt-det-trengs>

Haugen, Norun. «En ødelagt industri.» Dagsavisen. 14.06.2021. Hentet fra

<https://www.dagsavisen.no/debatt/2021/06/14/en-odelagt-industri/>

Svihus, Birger, Smedshaug, Anton, Christian. «Norge har bedre matberedskap enn vi tror.»
Aftenposten. 03.10. 2022. Hentet fra

<https://www.aftenposten.no/meninger/debatt/i/0QGoO0/norge-har-bedre-matberedskap-enn-vi-tror>

5.3 Nettsteder:

Almås, Reidar. 29. Desember 2022. «Småbruk.» Hentet 15.05.2023 fra

<https://snl.no/sm%C3%A5bruk>

Almås, Reidar. 2022. «Lanbrukssamvirket.» Hentet 15.05.2023 fra

<https://snl.no/landbrukssamvirke>

Arbeiderbevegelsens Arkiv og Bibliotek. 2023. Hentet 15.05.2023 fra

https://www.arbark.no/Om_Arbark.htm

Bonde, Aslak. 2018. «Soria Moria-erklæringene.» Hentet 15.05.2023 fra

https://snl.no/Soria_Moria-erkl%C3%A6ringene

Bondelaget. Publisert 16.10.2019. «Enighet om reduksjon av melkemengde.» Hentet

15.05.2023 fra <https://www.bondelaget.no/nyhetsarkiv/enighet-om-reduksjon-av-melkemengden>

Dybdal, Elise, Siri. 10.06.21. 60 år med økte avlinger. Norsk Landbruk. Hentet 15.05.2023 fra

<https://www.norsklandbruk.no/plantekultur/60-ar-med-okte-avlinger/>

Hagen, Martina. 2016. «Poteter og livsstilssykdommer en systematisk oversiktsartikkel.»

Hentet 15.05.2023 fra <https://www.idunn.no/doi/full/10.18261/ntfe.14.2.2>

Hageman, Gro. 2. November 2020. *Kvinnenes vei til stemmerett*. Hentet 15.05.2023 fra <https://www.norghistorie.no/industrialisering-og-demokrati/1510-kvinnenes-vei-til-stemmerett.html>

Huglen, Vivan. 2022. Matproduksjonen må sikrast. Norsk Bonde- og småbrukarlag. Hentet fra <https://www.smabrukarlaget.no/rogaland/aktuelt/matproduksjonen-maa-sikrast/>

Isaksen, Erland, David. 25. August 2022. «Hva er propaganda?» Hentet 15.05.2023 fra <https://www.nupi.no/skole/hhd-artikler/2022/hva-er-propaganda>

Johansen, Marthe Gamlemoen. 2018. «Fra Potet til Klima. Mortalitetssallet i Norge.» Hentet 15.05.2023 fra <https://munin.uit.no/handle/10037/15018>

Landbruk. Hentet 15.05.2023 fra <https://www.ssb.no/jord-skog-jakt-og-fiskeri/faktaside/jordbruk>

Løberg, Gry. 22. Januar 2023. «Kamphund.» Hentet 15.05.2023 fra <https://snl.no/kamphund>

Møllerhagen, J. Per. 2021. «Norsk potetproduksjon 2020.» Hentet 15.05.2023 fra https://nibio.brage.unit.no/nibio-xmlui/bitstream/handle/11250/2837091/039_NorskPotetproduksjon2020.pdf?sequence=2

Wilskow, Victoria, Emily. 5. September. 2022. «Forbud mot farlige hunder.» Hentet 15.05.2023 fra: https://lovdata.no/artikkel/forbud_mot_farlige_hunder/4097

Rognstad, Ole. Steinset, Amund, Trond. 2008. «Landbruket i Norge 2007 Jordbruk – Skogbruk – Jakt.» Hentet 15.05.2023 fra https://www.ssb.no/a/publikasjoner/pdf/sa_101/sa_101.pdf

Trondal, Jarle. 2021. «EF.» Statistisk sentralbyrå. Hentet 15.05.2023 fra <https://snl.no/EF>

Lanbruk.no. 2018. «Hva gjør vi den dagen vi ikke kan importere mat?» Hentet 15.05.2023 fra <https://www.landbruk.no/internasjonalt/hva-gjor-vi-den-dagen-vi-ikke-kan-importere-mat/>

Matsikkerhet. 2021. «Matsikkerhet.» Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/tema/mat-fiske-og-landbruk/mat/innsikt/matsikkerhet/id2357158/>

Moe, Åmodt, Iren, Siv. 2022. «Statsbudsjett 2023: - Tar nødvendige grep for økt matsikkerhet. Norges Bondelag.» Hentet fra: <https://www.bondelaget.no/nyhetsarkiv/statsbudsjett-2023-tar-nodvendige-grep-for-okt-matsikkerhet>

Nibio, Norsk institutt for bioøkonomi. Arealbarometer for Rogaland. «Areal egnet for matproduksjon.» NIBIO rapport, tall fra 2017. Hentet fra <https://arealbarometer.nibio.no/fylker/rogaland/>

NTB, 30 desember. 2015. «Varsler gjennomgang av «hjemmelaget» fabrikkmat.» Hentet 15.05.2023 fra <https://e24.no/naeringsliv/i/kJvJOA/varsler-gjennomgang-av-hjemmelaget-fabrikkmat>

Norges Bonde og Småbrukerlag Rogaland. Hentet 15.05.2023 fra <https://www.smabrukarlaget.no/rogaland/>

Orgeret, Skare, Kristin. 24.Mars 2022. «Partipresse.» Hentet 15.05.2023 fra <https://snl.no/partipresse>

Sandbu, Anders. 2015. «Krever mer bistandsmidler. Matsikkerhet er en viktig driver bak krig og terror.» Bondebladet. Hentet fra <https://www.bondebladet.no/article/krever-mer-bistandsmidler/>

Skirbekk, Sigurd. 9.Juli 2020. «Propaganda.» Hentet 15.05.2023 fra <https://snl.no/propaganda>

Stoltz, Gerhard. 21. September 2022. «Thomas Malthus.» Hentet 15.05.2023 fra https://snl.no/Thomas_Malthus

Steinset, Amund, Trond. 29.April 2014. «Mange bur på gard, færre er bønder». Hentet 15.05.2023 fra <https://www.ssb.no/jord-skog-jakt-og-fiskeri/artikler-og-publikasjoner/mange-bur-paa-gard-faerre-er-bonder>

Soria Moria 13. oktober 2005. «Plattform for regjeringssamarbeidet mellom Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet 2005-09.» Hentet fra https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/smk/vedlegg/2005/regjeringsplattform_soriamoria.pdf

Solerød, Hans, Tønnesen, Solveig. 1.mars 2022. «Befolkningsdebatt.» Hentet 15.05.2023 fra <https://snl.no/befolkningsdebatt>

Thorsnæss, Geir. 23.Desember 2021. «Jæren.» Hentet 15.05.2023 fra <https://snl.no/J%C3%A6ren>

Vold, Thurid. 11. April 2022. «Nasjonalromantikken.» Hentet 15.05.2023 fra <https://snl.no/nasjonalromantikken>

5.4 Litteratur:

- Almås, Reidar. 2002. *Norges landbrukshistorie IV 1920-2000 frå bondesamfunn til bioindustri*. Det Norske Samlaget Oslo, 2002.
- Bergsåker, Jon. 1990. *Hundre år for bonde og bygd, Høylands landbruksforening Høyland bondelag 1891-1991*. Høyland Bondelag, Gjøsten Trykkeri A/S Stavanger, 1990.
- Brekken, Astrid. Haugen, S. Marit, Furuberg, Merete, Tangeraaas, Ingeborg. *Kvinnebønder*. Boksmia, 2013.
- Edelmann, Aina. Sæter, Svein. *Bondelandet*. Det Norske Samlaget, 1994.
- Feiring, Trond. Rovde, Olav. Tøsse, Sigvart. *Den norske småbrukeren 1913-1988*. Det Norske Samlaget Oslo, 1988
- Hegrenes, Agnar. Mittenzwei, Klaus. Prestegard, Spildo, Sur. *Norsk Jordbrukspolitikk handlingsrom i endring*. Vigmostad & Bjørke AS, 2016.
- Kaldahl, Trygve. *Jordbruks-forhandlinger og landbrukspolitikk 1950-1980*. A/S Landbruksforlaget, 1994.
- Neumann, B. *Iver. Innføring i diskursanalyse mening, materialitet, makt* 2.utgave. Fagbokforlaget, 2021
- Olsen, Ingvar. Per. *Norsk mat etter supermarkedsrevolusjonen*. Unipub. Oslo, 2010
- Time, K. Einar. *Rogaland landbrukselskap gjennom 75 år 1927-2001*. Bondevennen BA. Aase grafiske, Stavanger, 2002.